MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

AUŠRA JAKUČIONIENĖ

EKSPERTAS IR SPECIALISTAS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Profesorius dr. Vidmantas Egidijus Kurapka

VILNIUS, 2015

TURINYS

ĮVADAS 3
1. SPECIALIŲJŲ ŽINIŲ SAMPRATA IR JŲ FORMOS 6
1.1. Specialiųjų žinių samprata 6
1.2. Ekspertizė kaip specialių žinių panaudojimo forma 10
1.3. Specialisto išvada kaip specialių žinių panaudojimo forma 13
2. SPECIALIAS ŽINIAS TIESIOGIAI TAIKANTYS SUBJEKTAI, JŲ PROCESINIS STATUSAS 15
2.1. Istorinė eksperto ir specialisto raida baudžiamajame procese 15
2.2. Eksperto statusas baudžiamajame procese 22
2.3. Specialisto statusas baudžiamajame procese 38
3. SPECIALIŲ ŽINIŲ PRAKTIKOS PROBLEMINIAI KLAUSIMAI 52
IŠVADOS 67
PASIŪLYMAI 70
BIBLIOGRAFINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS 72
ANOTACIJA 79
ABSTRACT 80
SANTRAUKA 81
SUMMARY 82
PRIEDAI 83

ĮVADAS

Temos aktualumas: Žmonijos istorija rodo, kad žmogaus sukurtų naujų įrankių, priemonių, būdų, metodų tobulumas priklauso nuo to meto žmonijos išsivystymo lygio, nuo to, kokių laimėjimų ji pasiekė meno, mokslo, technikos ar kitose protinės veiklos srityse. Naujausi mokslo ir technikos laimėjimai naudojami ne tik tiriant nusikaltimus, bet ir juos darant. Atsižvelgiant į tai, kad nuolat tobulėja nusikaltimų padarymo būdai, atsiranda naujos jų rūšys, iškyla naujų tyrimo metodų poreikis, užtikrinantis nusikaltimų tyrimo priemonių, būdų bei metodų vystymąsi.

Nusikalstamų veikų tyrimas – tai sudėtingas pažinimo procesas, kuris grindžiamas plačiomis technikos ir mokslo naujovėmis. Neįmanoma greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamos veikos, tyrimo metu nenaudojant technikos, gamtos ir kitų mokslo laimėjimų. Su nusikaltimu susiję tikrovės reiškiniai dažnai būna labai sudėtingi, todėl siekiant juos ištirti, į pagalbą būtina pasitelkti įvairių žmogaus sričių žinias.

Sėkmingas nusikalstamų veikų ištyrimas dažnai priklauso nuo eksperto ir specialisto baudžiamojo proceso metu pritaikytų jų turimų specialių žinių. Mokslo ir technikos žinių poreikis tiriant nusikaltimus yra labai didelis, todėl eksperto ir specialisto figūrų reikšmingumas baudžiamajame procese pripažįstamas visame pasaulyje. Lietuvoje specialių žinių panaudojimo problematiką analizuoja daugelis autorių. J.Juškevičiūtė savo darbuose analizavo termino „specialios žinios“ sampratą ir problematiką,[1] prof. E. Palskys nagrinėjo istorinę eksperto ir specialisto raidą, P. Ancelis, G. Juodkaitė-Granskienė, J. Rinkevičius, E. Radzevičius, darbuose diskutavo apie teismo ekspertizės sampratą bei kompetenciją bei nagrinėjo ekspertizės skyrimo problemas,[2] V. E. Kurapka ir H. Malevski, S. Matulienė ir kt. aiškinosi kriminalistikos mokslo perspektyvas[3] ir kt. Lenkijoje teorinius ir praktinius eksperto kompetencijos klausimus nagrinėjo J.Turek, H. Wisniewska-Sliwinska, T. Marcinkowski W. Kędzierski[4] ir kt. Pavyzdžiui Lenkijos Apeliacinio teismo teisėjas W. Szmidt savo pranešime "Biegły i jego opinia w procesie" kalbėjo apie eksperto vaidmenį baudžiamajame procese. Jis nagrinėjo skirtingas ekspertų rūšis (istorines koncepcijas): ekspertą, kaip liudytoją, ekspertą, kaip teisėją ir ekspertą, kaip "teismo proceso padėjėją".[5] Rusijos teismo ekspertizės bei teismo eksperto kompetencijos klausimus, specialių žinių terminiją analizavo E.R. Rossinskaja, D.A.

[1] Plačiau žiūrėti: Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos: daktaro dis. soc. mokslai: *Teisė.* (6F)/ LPA.-V., 1998.

[2] Plačiau žiūrėti: Juodkaitė G. Teismo ekspertizės samprata ir kompetencija. *Jurisprudencija*. 1999, T.11(3); Rinkevičius Rinkevičius J. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija. *Teisė*. 2000, Nr. 37. p. 97; Radzevičius E. Specialių žinių taikymo problemos tiriant nusikalstamų darbų saugos pažeidimų įvykius Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2005, T.66(58).

[3] Plačiau žiūrėti: Kurapka E., Malevski H. Bendrieji kriminalistikos mokslo klausimai (kriminalistikos mokslo koncepcijos ir jų realizavimo problema). Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2000, T.18(10); Kurapka V.E., Malevski H. Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas. Pirmieji rezultatai. *Jurisprudencija*. 2003, T.43(35); Kurapka V.E., Malevski H. Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas – dabarties mokslinis įdirbis ir ateities perspektyvos. *Jurisprudencija*. 2005, T.65(57).

[4] Plačiau žiūrėti: Turek J., Biegły sądowy i jego czynności. *Monitor Prawniczy*. 2007, 24: 1358-1364; Wiśniewska-Śliwińska H., Marcinkowski J., Biegły sądowy – tryb powoływania wymagania, obowiązki. *Orzecznictwo Lekarskie*. 2011, 8(1): 33-39; Kędzierski W., Biegli prywatni w Polsce. *Jurisprudencija*. 2000, 18(10): 40-55.

[5] Plačiau žiūrėti: Szmidt W., Biegły i jego opinia w procesie. *ARCH. MED. SĄD. KRYM*., 2007, LVII, 193-195.

Sorokotiagina, I.N. Sorokotiagin, T.V. Averjanova, T. Volčeskaja ir kt.[6] Pavyzdžiui N.P. Mailis nagrinėjo probleminius eksperto statuso klausimus. Autorė pažymėjo profesinės etikos normų taikymo įtaką objektyviai ekspertizės išvadai.[7] J.K. Belkin darbe „Teorija dokazyvanija v ugolovnom sudoproizvodstve" pateikė specialių žinių formos – ekspertizės kaip įrodymų vertinimo teismuose analizę.[8] J.K. Orlov aiškinosi ekspertui ir specialistui reikalingų specialių žinių skirtumus.[9] Ekspertų kaip liudytojų praktinę bei procesinę padėtį Anglijoje darbuose pristatė D.A. Bronstein, J.V. Matson, S. F. Daou ir D. Dwyer.[10]

Rašant darbą naudotasi ne tik Lietuvos autorių darbais, tačiau analizuoti ir Lietuvos Respublikos bei kitų valstybių įstatymai, poįstatyminiai aktai, reglamentuojantys specialių žinių panaudojimą, teisėsaugos institucijų specialių žinių panaudojimo baudžiamajame procese statistiniai duomenys.

Temos aktualumą lemia tai, kad specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus yra pati veiksmingiausia priemonė ištirti nusikaltimui ir išaiškinti nusikaltėliui. Netinkamas eksperto ir specialisto vaidmens reglamentavimas Lietuvos baudžiamojoje justicijoje įpareigoja mokslininkus spręsti specialių žinių panaudojimo problemas. Problemos aktualumą parodo ir Mykolo Romerio universiteto vykdyta mokslo programa bei jos pavyzdžiu išleista mokslo studija.[11] Naujas proveržis nagrinėjamoje problematikoje yra susijęs su Europos Kriminalistikos 2020 vizija ir bendros Europos Kriminalistikos erdvės kūrimu.

Darbo naujumas: darbe bandoma lyginti ne tik įvairių šalių procesinius įstatymus dėl specialių žinių panaudojimo problematikos, bet ir atliktas šiomis žiniomis besinaudojančių teisėsaugos pareigūnų nuomonių įvertinimas probleminiais klausimais bei apsvarstyta teismų praktika.

Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo **objektas** - eksperto ir specialisto statusas baudžiamajame procese.

Darbo **dalykas** – eksperto ir specialisto funkcijų, teisių ir pareigų bei atsakomybės problematika baudžiamajame procese.

Magistro baigiamojo darbo **tikslas** – išanalizuoti bei įvertinti eksperto ir specialisto vaidmenį Lietuvos baudžiamajame procese.

Šio darbo **uždaviniai**:

1. Atskleisti specialių žinių šiuolaikinę sampratą baudžiamajame procese;

[6] Plačiau žiūrėti: Россинская Е.Р., *Судебная экспертиза в уголовном гравданском процессе*, Москва: Норма, 2006; Сорокотягина Д. А., Сорокотягин И.Н., *Судебная экспертиза*, Ростов: Феникс, 2008; Аверьянова Т.В., *Судебная экспертиза. Курс общей теории,* Москва: Норма, 2009, 480 p.
[7] Mailis.N.P. Ethics of expert activity. *Jurisprudencija*. 2003, T.43(35).
[8] Plačiau žiūrėti: Белкин А.Р., *Теория доказывания в уголовном судопроизводстве*, Москва: Норма, 2003, 528 p.
[9] Plačiau žiūrėti: Орлов Ю.К., *Проблемы теории доказательств в уголовном процессе*, Москва: Юрист, 2009, 175 p.
[10] Plačiau žiūrėti: Bronstein D.A., *Law for the expert witness. Third edition*. CRC PRESS, 2007; Matson J.V., *et al., Effective expert witnessing. Practice for 21st. century*, London: CRC PRESS, 2004; Dwyer D., *The Judicial assessment of expert evidence*, Cambrige university PRESS, 2008.
[11] -[11] Kurapka V.E., *et al*., Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas. Mokslo studija. Vilnius: *Mykolo Romerio universitetas.* 2012.

2. Apžvelgti eksperto ir specialisto procesinių figūrų statuso ypatumus atskirais istoriniais laikotarpiais;
3. Įvertinti šiuolaikinę specialių žinių panaudojimo teisinio reglamentavimo Lietuvoje būklę;
4. Aptarti praktines specialių žinių subjektų ir formų panaudojimo problemas ir pateikti savo įžvalgas dėl jų sprendimo.

Mokslinė hipotezė: Lietuvos procesiniuose įstatymuose niveliuota specialių žinių subjektų ir formų samprata, nediferencijuotos ir painiojamos eksperto ir specialisto funkcijos.

Darbo metodologija: darbe bus naudojami empirinis tyrimo (dokumentų turinio analizės ir anketavimas), lyginamosios analizės ir istorinis metodai, nustatant specialių žinių formų reglamentavimo ypatumus, Lietuvos baudžiamojo proceso normas tenka lyginti su kitų valstybių baudžiamojo proceso normomis. Mes pasirinkome kaimyninių šalių bei šalių, priklausančių skirtingoms Kriminalistikos mokykloms baudžiamojo proceso įstatymų lyginimą. Naudojant istorinį metodą bus apžvelgta eksperto ir specialisto raida atskirais laikotarpiais. Empirinis tyrimo metodas padės atskleisti specialių žinių formų panaudojimą praktikoje bei su tuo susijusias problemas.

Magistro baigiamąjį darbą **sudaro** trys skyriai su poskyriais ir išvados. Pirmame skyriuje apžvelgsime specialių žinių sampratą ir baudžiamajame procese naudojamas specialių žinių formas. Antrame skyriuje aptarsime eksperto ir specialisto statusą baudžiamajame procese. Trečią skyrių skirsime problemų aptarimui dėl netinkamo eksperto ir specialisto vaidmens reglamentavimo bei jų specialių žinių naudojimo būklę praktikoje. Darbo išvados suformuluotos, vadovaujantis visų keturių skyrių atlikta analize.

Darbo reikšmė: darbą bus galima panaudoti studijų procese bei keliant pareigūnų kvalifikaciją.

1. SPECIALIŲJŲ ŽINIŲ SAMPRATA IR JŲ FORMOS

Kadangi nagrinėjant eksperto ir specialisto, kaip baudžiamojo proceso subjektų vaidmenį baudžiamajame procese susiduriame su specialių žinių sąvoka, pirmiausiai, reiktų aptarti kas yra specialiosios žinios bei kaip ir kokiomis formomis specialios žinios taikomos baudžiamajame procese.

Žodis „forma“ išvertus iš lotynų kalbos reiškia išvaizdą, pavidalą.[12] Taigi, žodžio „forma“ reikšmė priklauso nuo konteksto. Pavyzdžiui kalbant apie daiktą, žodis „forma“ įgyja išorinį daikto pavidalą, jo kontūrus.

Teisinėje literatūroje specialių žinių formos terminas aptinkamas gana dažnai, tačiau pasigendama šio termino apibrėžimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisinėje literatūroje sąvokos „specialių žinių taikymo formos“ ir „specialių žinių panaudojimo formos“ yra naudojamos neatskiriant vieną nuo kitos, todėl nagrinėjant specialių žinių taikymo formas, jų sampratą, naudosime abi šias sąvokas kaip sinonimus.

1.1. Specialiųjų žinių samprata

Specialistas ir ekspertas kaip procesinės figūros apibūdinamos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau tekste LR BPK). BPK 84 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą, 89 straipsnio 1 dalyje nurodomas specialisto apibrėžimas – specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais.[13] Įstatymų leidėjas tiek ekspertui, tiek specialistui vieną iš pagrindinių reikalavimų numatė specialiųjų žinių turėjimą, todėl siekiant išsiaiškinti specialisto ir eksperto paskirtį baudžiamajame procese, pirmiausiai pradėjome nagrinėti specialių žinių sampratą.

Su nusikalstamu įvykiu susiję tikrovės reiškiniai dažnai būna tokie sudėtingi ir saviti, kad siekiant juos ištirti ir panaudoti įrodinėjimo procese būtina pasitelkti žinias iš įvairių žmogiškosios veiklos sferų. Tokios žinios baudžiamajame procese vadinamos specialiosiomis žiniomis.[14] Pagrindinis visų teisėsaugos institucijų tikslas – greitas, objektyvus ir pilnutinis nusikalstamų veikų išaiškinimas. Efektyvų nusikaltimų išaiškinimą lemia teisėsaugos institucijų subjektų turimų profesinių žinių lygis, gabumai bei atkaklumas. Šio uždavinio įgyvendinimas daugeliu atveju susijęs su mokslo ir technikos pasiekimais, greitai augančia naujų žinių apimtimi. Pasiekimai moksle ir technikoje yra taikomi įvairiose žmonių veiklos srityse. Naudojant vienas priemones nusikaltimai yra daromi, o kitas, arba net tas pačias – jie tiriami, todėl baudžiamojoje procesinėje veikloje turi būti išnaudojamos visos mokslinių bei techninių naujovių galimybės. Dėl šių priežasčių tiriant nusikaltimus iškyla poreikis kiek galima plačiau naudoti specialias žinias.

[12] Forma, prieiga per internetą <http://www.zodziai.lt /paieska?word=forma>, (žiūrėta 2015-03-04).
[13] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[14] Burda R., Juškevičiūtė J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai.* 2006, 11(89). 19 p.

„Specialiųjų žinių“ terminas – vienas iš svarbesnių jau seniai ir pakankamai plačiai naudojamų terminų kriminalistikos moksle ir baudžiamajame procese. Specialiųjų žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus minimas jau nuo XIX amžiaus: 1808 m. Prancūzijos baudžiamojo tardymo kodekse, 1932 m. Rusijos įstatymų sąvade, 1864 m. carinės Rusijos baudžiamojo proceso statute bei 1873 m. Vokietijos baudžiamojo proceso kodekse.[15]

Visas žinias, kurios naudojamos tiriant nusikaltimus, priklausomai nuo žinių subjekto galima padalinti į dvi rūšis. Pirmajai priskiriamos ikiteisminio tyrimo pareigūno profesinės žinios. Šios žinios turi ypatingą reikšmę, tačiau tiriant nusikaltimus jų dažnai nepakanka. Tokiu atveju iškyla būtinybė į pagalbą pasitelkti subjektus, kuriems būtent tos žinios, kurių nepakanka ikiteisminio tyrimo pareigūnui, yra profesinės. Tai antroji žinių, naudojamų nusikaltimų tyrime, rūšis, kuri baudžiamojo proceso įstatymų leidėjų įvardijama „specialiosiomis žiniomis“[16]

Pirmasis Lietuvoje teisės aktas, kuriame pateiktas specialių žinių apibrėžimas yra 2002 m. spalio 29 d. priimtas Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (toliau tekste TEĮ), kurio 3 straipsnyje nurodyta: „specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti.“[17]

Specialiųjų žinių apibrėžimą savo darbuose analizavo J. Juškevičiūtė. Specialiosios žinios – tai mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo arba profesinės veiklos dėka, naudojamos gauti įrodomąją arba kitą informaciją, būtiną nusikaltimui ištirti.[18] J. Rinkevičius pažymėjo, kad specialios žinios – tai neteisinės žinios ir žinios, kurių neturi „vidutinis pilietis“.[19]

Sąvoka „neteisinės“ reiškia, kad teisinės žinios nėra specialios baudžiamojo proceso prasme, tokiu būdu specialiosios žinios yra atribojamos nuo profesionalių ikiteisminio tyrimo pareigūno žinių bei patirties. V. Šikanovas nurodo, kad terminas „specialiosios žinios“ vartojamas bet kokiai žinių visumai (praktinės patirties, įgūdžių) apibrėžti, išskyrus visuotinai žinomas bei teisės žinias, t.y. neatsižvelgiant į paruošimą ir praktinius įgūdžius, susijusius su faktiniu bylos aplinkybių baudžiamuoju teisiniu įvertinimu ir procesinių klausimų sprendimu. Jo manymu, įstatymų leidėjas terminą „specialios žinios“ naudoja siaurąją prasme. Visuotinai žinomos žinios, kaip teigia V. Šikanovas, yra tokios, kurios įeina į piliečių bendrojo lavinimo programą.[20]

Vokietijos baudžiamajame procese „specialių žinių“ terminu apibūdinamos neeilinės žinios, kurios nėra žinomos kiekvienam piliečiui. Tai tam tikros mokslo srities, amato bei tam tikros veiklos

[15] Kurapka V.E., *et al*., Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas. Mokslo studija. Vilnius: *Mykolo Romerio universitetas*. 2012, p. 11.
[16] Махов В.Н., *Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений*, Москва, 2000, p. 32-33.
[17] Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.
[18] Burda R., Juškevičiūtė J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Juriprudencija. Mokslo darbai.* 2006, 11(89). p. 19.
[19] Rinkevičius J. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija. *Teisė*. 2000, Nr. 37. p. 97.
[20] Juškevičiūtė J., Malevskij H. Dėl „specialiųjų žinių“ termino apibrėžimo (lyginamoji studija). *Kriminalinė justicija. Mokslo darbai*. 1997, T.6. p. 36.

žinios. Šių žinių ir kompetencijos trūksta teisėjams ir kriminalinės tarnybos darbuotojams. Vokietijos kriminalistai specialiomis žiniomis laiko ne tik teorines žinias, bet ir pragmatinį ar profesinį jų pradą. Vokietijos baudžiamojo proceso komentare nurodoma, jog teisinės žinios nelaikomos specialiomis žiniomis.[21]

Atkreiptinas dėmesys, kad diskusijose dėl specialių žinių sampratos Lietuvos mokslininkai iškėlė klausimą: „ar specialiomis teisinėmis žiniomis, kurių nepakanka proceso subjektams, turintiems tik bendrųjų teisinių žinių, galima tikrinti įrodymų patikimumą?“[22] Mokslininkai argumentuotai nurodo, kad net ir teisininkai turi išsamių žinių tik tam tikrose teisės šakose ir jie fiziškai nepajėgūs išmanyti visus, dažnai kintančius įstatymus. Tokiu būdu teisės moksle išsiskiria du specialių žinių blokai: bendrųjų teisinių žinių blokas ir specialiųjų teisinių žinių blokas. Prof. R. Jurka pabrėžė kad, kad teisminėje praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet baudžiamąją bylą nagrinėjančiame teisme susiduriame su baudžiamosios teisės vadinamomis specialiomis teisinėmis žiniomis, kurių dažnai pritrūksta ne tik bylą nagrinėjančiam teismui, bet ir kaltinimo bei gynybos šalims.[23] Mūsų nuomone, tai jau ne tik diskutuotina, bet ir paremta argumentais pozicija.

Specialių žinių samprata Latvijoje siejama su eksperto ir specialisto figūromis. Latvijoje eksperto sąvoka pateikta TEĮ: „Teismo ekspertas yra asmuo, turintis aukštąjį išsilavinimą, kuris turi specialių žinių srityje kurioje jis atlieka ekspertizę.“[24] BPK 113 straipsnyje pateiktas specialisto apibrėžimas: „Specialistas yra asmuo, bylą vedančio pareigūno pakviestas jam padėti naudojant jo turimas specialias žinias arba darbo gebėjimus konkrečioje srityje.“[25] Specialisto Latvijoje specialių žinių kiekis ir kokybė turi būti tokios apimties, kad leistų jam padėti tyrėjui atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus. Tuo tarpu eksperto specialios žinios turi leisti jam kokybiškai atlikti jau pateiktų objektų tyrimą, t.y. atlikti ekspertizę.

Rusijos BPK 57, 58 straipsniuose nurodyta, kad ekspertas ir specialistas tai asmenys, turintys specialių žinių, tačiau specialių žinių sąvoka nei BPK nei TEĮ nėra pateikta. Specialių žinių sąvoką Rusijoje nagrinėjantis A.A. Eismanas pabrėžė, kad: „specialios žinios tai ne visiems žinomos ir prieinamos žinios, o žinios, kurias turi tik ribotas ratas specialistų.“[26] Z.M. Sokolovskis pridūrė, kad: „Specialios žinios turi būti suprantamos kaip įrodymai, gauti dėl profesionalaus pasiruošimo tam tikroje srityje, leidžiantys asmeniui spręsti tam tikrus klausimus.“[27] E.Y. Zuev pažymėjo, kad: „Specialias žinias reikia vertinti kaip mokslo, technikos, meno, amatų pažinimą, naudojamą įgyvendinti teisingumą.“[28] J.K. Orlov, nagrinėdamas ekspertų kompetencijos klausimą taip pateikė specialių žinių sąvoką: “Specialios žinios, tai žinios, išeinančios už kasdieninio gyvenimo patirties

[21] Kleinknecht T., *Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen*. Munchen, 1991, 249 p.
[22] Jurka. R., Žibaitė-Neliubšienė R. Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė*. p. 190.
[23] *Ibid*, p. 192.
[24] Латвия. Закон о СМЭ, prieiga per internetą <http://forum.fse.ms/topic/1133-latviia-zakon-o-sme/>, (žiūrėta 2015-03-27).
[25] Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[26] Понятие и сущность специальных знаний, prieiga per internetą <http://www.pravo.vuzlib.su/book_z299_page _4.html>, (žiūrėta 2015-03-29).
[27] *Ibid*.
[28] *Ibid*.

bendro lavinimo žinių, reikalaujančios profesionalių įgūdžių pasirengimo. Specialios žinios gali priklausyti bet kokiai žmogaus veiklos sferai – mokslo, technikos, meno, amatų, išskyrus teisinei sferai, kuriai reikalingos teisinės žinios.“[29]

T.V. Averjanova pastebėjo, kad pastaruoju metu, specialių žinių sąvoka teorijoje ir praktikoje pradėta naudoti mechaniškai, kaip savaime suprantamą terminą, visai nesigilinant į jo prasmę. Autorė pažymi, kad specialių žinių sąvoka yra labai svarbi sprendžiant specialisto ar eksperto paskyrimą, atliekant tyrimo veiksmus. Autorė išskiria du specialių žinių požymius, tai mokslinės žinios ir profesinės žinios, gautos specialaus profesinio pasirengimo metu.[30] Pažymėtina, kad T.V. Averjenova teisines žinias taip pat jau pripažįsta esant specialiomis žiniomis.[31]

E.R. Rossinskaja ekspertui reikalingas specialias žinias išskyrė į keletą rūšių: kriminalistinės, medicininės, biologinės, ekonominės, inžinierinės techninės, daiktų ir medžiagų ir kt.[32]

Baltarusijoje panašiai kaip ir Rusijoje nei BPK nei TEĮ projektas nepateikia specialių žinių termino. Baltarusijos BPK 61, 62 straipsniuose nurodoma, kad ekspertas yra byla nesuinteresuotas asmuo, turintis specialių mokslo, technologijos, meno, amatų ir kitų veiklos sričių žinių, kuris atlieka ekspertizę. Tuo tarpu BPK 62 straipsnyje specialistas apibrėžiamas, kaip asmuo, turintis specialių technologijų, meno, amatų ir kitų veiklos sričių, pakviestas tyrėjo, teismo padėti atlikti tyrimo veiksmus. Jau iš pačių proceso dalyvių apibrėžimų matosi aiškus specialisto ir eksperto kompetencijų skirtumas. Ekspertas atlieka ekspertizes, o specialistas padeda tyrėjui, teismui atlikti tyrimo veiksmus. Vadinasi, ekspertui reikalinga turėti tokių specialių žinių, kurios jam leistų atlikti objektų tyrimą, o specialistui – atlikti tyrimo veiksmus, kur nėra būtinas gilesnis objektų tyrimas.[33] Kalbant apie specialių žinių turinį, į jį vedama „amato“ dedamoji dalis, kas yra nauja.

Specialių žinių termino sąvoką nagrinėjantis Lenkijos kriminalistikos mokslų atstovas T. Hanausekas teigia, kad: „Specialios žinios – tai šiek tiek daugiau negu vidutiniškai inteligentiško ir vidutiniškai išsilavinusio žmogaus žinios.“[34] Z. Kegelis konkretizuoja, kad: „Specialios žinios – tai šiek tiek daugiau negu tam tikros mokslo, meno ar kitos srities vidutiniškos žinios. Specialios žinios negali būti tik teorinės žinios, jos turi būti susietos su tam tikrais praktiniais įgūdžiais.“[35]

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog specialių žinių terminas baudžiamajame procese pradėtas naudoti nuo XIX amžiaus. Šiuo metu specialių žinių terminas yra naudojamas beveik visų šalių baudžiamojo proceso įstatymuose, teisinėje literatūroje.

[29] Орлов Ю.К., *Проблемы теории доказательств в уголовном процессе*, Москва: Юрист, 2009, 166 p.
[30] Аверьянова Т.В., *Судебная экспертиза. Курс общей теории,* Москва: Норма, 2009, 172-173 p.
[31] Jurka. R., Žibaitė-Neliubšienė R. Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė*. p. 192.
[32] Россинская Е.Р., *Судебная экспертиза в уголовном гравданском процессе*, Москва: Норма, 2006, p. 10.
[33] Plačiau žiūrėti: Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20); Закон республики беларусь о судебно-экспертной деятельности, prieiga per internetą <http://sudmed.mogilev.by/proiekt-zakona-riespubliki-bielarus-o-sudiebno-ekspiertnoi-dieiatielnosti.html>, (žiūrėta 2015-03-27).
[34] Jaworski R. Wiedza przeciętnego człowieka a wiadomości specjalne. *Jurisprudencija*. 2000, 18(10). p. 78.
[35] *Ibid*.

J. Juškevičiūtė ir R. Burda pažymėjo, kad iki 2003 m. galiojusiame BPK buvo numatytos šios „specialių žinių“ naudojimo formos – ekspertizė, specialisto išvada, specialisto dalyvavimas tardymo veiksmuose, revizija ir patikrinimas. Tuo tarpu 2003 m. įsigaliojusiame naujame ir dabartiniame baudžiamojo procese liko trys pagrindinės „specialiųjų žinių“ taikymo formos – ekspertizė, specialisto tyrimas ir specialisto dalyvavimas atliekant tyrimo veiksmus.[36]

Taigi specialios žinios baudžiamąja procesine prasme – tai išsamios mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmonių veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai arba kitai informacijai, būtinai nusikaltimui ištirti, gauti.

Pažymėtina šiuo metu aktyviai vykstanti mokslinė diskusija dėl teisinių žinių priskyrimo specialioms žinioms. Mūsų nuomone galima pritarti tiems mokslininkams, kurie argumentuotai įrodinėja, jog teisinės žinios gali būti priskirtos specialiomis žiniomis, nes atitinka bendrus kriterijus.

1.2. Ekspertizė kaip specialių žinių panaudojimo forma

Specialių žinių formų turinį sąlygoja konkretūs tikslai ir būdai, kuriais padedama nusikaltimą tiriančiam asmeniui. Pagrindinis specialių žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus formų skirstymas susijęs su jų procesiniu įtvirtinimu įstatyme. Tačiau specialių žinių panaudojimas galimas neprocesine, o kita, pavyzdžiui (konsultacijų) forma.

Po Nepriklausomybės atkūrimo, Lietuvos teisininkai išskiria šias pagrindines specialių žinių panaudojimo formas: ekspertizę, specialisto išvadą, specialisto dalyvavimą atliekant tardymo veiksmus, reviziją ir patikrinimą.

Lietuvoje galioja šie pagrindiniai norminiai aktai, reglamentuojantys specialiųjų žinių taikymą tiriant nusikalstamas veikas: LR BPK ir TEĮ. Šiuose teisės aktuose pateikiamas specialių žinių (ekspertizės ir specialisto) samprata ir procesinis reglamentavimas.

Žodis „ekspertizė“ kilęs iš lotynų kalbos žodžio „expertus“ – prityręs, įgudęs. Ekspertas – tai mokslo, meno ar kitų sričių žinovas, kviečiamas atsakyti į klausimus, reikalaujančius specialių žinių.[37]

Teismo ekspertizė, kaip viena iš specialių žinių panaudojimo formų, šiuo metu vis plačiau naudojama įrodinėjimo procese. Teismo ekspertizę galima vertinti dvejomis prasmėmis. Pirma – tai tam tikras pažinimo procesas, kuriame dalyvauja specialių žinių turintis asmuo. Antra – tai tam tikras pažinimo proceso rezultatas, gautas panaudojus specialias žinias.

Apibūdinant ekspertizę reikia pažymėti, kad ekspertizė – tai pažinimo procesas, kuriame naudojamos specialios, mokslu paremtos žinios, padedantis tirti nusikaltimus ar nagrinėti baudžiamąsias bylas teisme.

[36] Burda R., Juškevičiūtė J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai.* 2006, 11(89). p. 20.
[37] Žodžio „ekspertas“ reikšmė, prieiga per internetą <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=ekspertas&wid=5034>, (žiūrėta 2015-03-04).

Ekspertizės tikslas tiriant nusikalstamas veikas, ar nagrinėjant baudžiamąsias bylas teisme yra įrodymo (ekspertizės akto), patvirtinančio ar paneigiančio tam tikras aplinkybes gavimas, todėl jai keliamos tam tikros sąlygos:

1) ekspertizės skyrimo tvarka. Ekspertizės rezultato fiksavimo forma – ekspertizės aktas, gali būti laikomas įrodymu baudžiamojoje byloje. Tikriausiai dėl šios priežasties iniciatyvą paskirti ekspertizę įstatymų leidėjas suteikė tik ikiteisminio tyrimo teisėjui.
2) tyrimas turi būti atliktas naudojantis tik *specialiomis mokslinėmis žiniomis.* Vadinasi, ekspertas yra asmuo, turintis mokslinę kompetenciją atlikti jam pavestą tyrimą, o ekspertizės aktas yra pagrįstas *moksliniais* duomenimis.
3) ekspertizės atlikimo procedūra pavedama specialiai procesinei figūrai – ekspertui. Baudžiamojo proceso įstatymai ekspertui suteikė atitinkamas teises bei pareigas, kurių neturi kiti asmenys, dalyvaujantys baudžiamajame procese, kaip specialių žinių turintys subjektai.

Ekspertizės tikslas – gauti naują įrodymą, patvirtinantį baudžiamosios bylos aplinkybes, bei jos skyrimo ir atlikimo sąlygos leidžia ją atskirti nuo kitų specialių žinių panaudojimo formų baudžiamajame procese, išskiriant ją į pirmąsias gretas.

G. Juodkaitė-Granskienė pateikia ekspertizės išvadų vertinimo sąvoką, kuria remiantis galima teigti, kad tai yra tam tikras procesas, kuomet įrodymų vertinimo subjektas visapusiškai, pilnutinai ir tiesiogiai, vadovaudamasis materialiniais ir procesiniais įstatymais bei teisines sąmone analizuoja pateiktą išvadą, kaip tam tikros bylos aplinkybės įrodymą, turintį arba neturintį reikšmę įrodinėjimo procese.[38]

Šiuo metu ekspertizė, kaip procesinė specialių žinių panaudojimo forma ir eksperto išvada, traktuojama kaip mokslo ir technikos laimėjimų panaudojimas tam, kad tiriant nusikaltimą būtų atskleista tiesa, pripažįstama beveik visų šalių baudžiamojo proceso įstatymuose.

Jungtinėse Amerikos Valstijose ekspertas į klausimus, kuriems atsakyti reikalingos specialios žinios, paprastai, atsako žodžiu. Tačiau prieš pripažįstant eksperto žodžiu išsakytą nuomonę įrodymu, teismas patikrina kiek nuomonė atitinka įrodymams keliamus reikalavimus. Sprendžiant šį klausimą, teismui labai dažnai iškyla panaudotų mokslinių principų bei technologijų leistinumo klausimas, ypač kai išvada grindžiama naujais moksliniais principais ar technologijomis. Tam teismas naudoja tris skirtingus motyvavimo būdus: naujas mokslinis principas ar technologija turi būti visuotinai pripažinti toje mokslo srityje (vadinamas *Frye* testas); mokslinis principas ar technologija laikoma patikima, jei jos patikimumas ir tikslumas (teisingumas) yra nustatyti ir pripažinti; kreipiamas dėmesys į įrodomąją išvados vertę bendrame visų įrodymų kontekste.[39]

[38] Juodkaitė-Granskienė G. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*. 2001, t.22(14). p. 82.
[39] Juodkaitė G. Įrodymų panaudojimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese. *Teisė*. 1997, Nr. 31. p. 52.

Prancūzijoje ekspertizės metu pateikti duomenys laikomi įrodymu. Jos skiriamos parengtinio tyrimo metu, teismo tardytojo nutarimu.[40] Reikalauti eksperto nuomonės klausimais, kuriuos atsakyti reikia specifinių, techninių žinių, teismo tardytojas gali savo iniciatyva arba šalių reikalavimu. Prancūzijoje ekspertizes atlieka taip vadinama mokslinė ir techninė policija, į kurios funkcijas įeina stebėjimas, pavyzdžių rinkimas, pažymėjimas ir laikymas. Atlikdama ekspertizę, mokslinė policija naudojasi visais moksliniais metodais, kurių pagalba nustatoma kaltė tiriant daiktinius įrodymus.[41] Kontrolės ir bendradarbiavimo funkcijas Prancūzijoje atlieka tardytojas. Jis atsakingas už medžiagos, reikalingos išsamiam tyrimo atlikimui pateikimą, bei ekspertizės atlikimo terminą.

Lenkijoje baudžiamajame procese ekspertas gali dalyvauti dviejomis formomis: pareikšdamas specialisto nuomonę ir atlikdamas atskirą tyrimą t.y. pateikdamas ekspertizės išvadą. Ekspertas – turintis specialių žinių asmuo, procesinio organo pakviestas atlikti tyrimą ir pateikti išvadą dėl esminę reikšmę byloje turinčių aplinkybių, kurių žinojimas reikalauja specialių mokslo, meno, technikos ir kitų sričių žinių.[42] Ekspertas išvadą pateikia asmeniškai teismo pirmininkui, prie kurio jis yra priskirtas. Jo žinioje esanti informacija yra konfidenciali. Išvadą ekspertas gali pateikti dviem būdais: žodžiu arba raštu. Žodžiu pateikiama išvada įtraukiama į atitinkamo veiksmo protokolą.

Vokietijoje ekspertas išvadą teismui pateikia nuomonės forma. Ją jis gali išdėstyti arba žodžiu, arba raštu, priklausomai kaip to pageidauja teismas. Teisėjas Vokietijoje vadovaujasi nuomone tiek, kiek mano, kad tai yra reikalinga.[43]

Rusijoje, vertindamas ekspertizės išvadą teismas, ne tik įvertina išvadai gauti panaudotų specialių žinių, metodų ir priemonių visumą, bet ir jos logiškumą bei neprieštaravimą kitoms bylos aplinkybėms. Išvadų teisingumas tiesiogiai priklauso nuo pirminių, reikalingų išvadai pateikti duomenų teisingumo. Pažymėtina, kad pirminiai duomenys turi neprieštarauti teisėtumo principui t.y. duomenų gavimas turi būti teisėtas. Be to, turi būti žinomas informacijos šaltinis. Eksperto išvadoje pateikti duomenys pripažįstami įrodymais, tik kai jie atitinka minėtus reikalavimus.[44]

Baltarusijoje ekspertizė – tai procesinis dokumentas, kuriame ekspertas atlikęs jam pavestą objektų tyrimą jam pateiktais klausimais pateikia išvadą remdamasis kompetencija, specialiomis mokslo, technologijų, meno, amatų žiniomis. Eksperto nuomonė, pateikta išvadoje, nėra privaloma Baltarusijos prokuratūrai ir teismams, tačiau jų nepritarimas turi būti motyvuotas.[45]

Ekspertas Anglijoje yra ekspertas-liudytojas. Todėl jis, kaip ir liudytojas, išvadą teismui pateikia žodžiu, apklausos forma. Eksperto parodymai, laikomi kaip liudijimo parodymais, skirti daryti išvadas teismui ir prisiekusiems arba suteikti pakankamą informaciją faktų įvertinimui klausimuose,

[40] West A., *et al*., *The French Legal System. An introduction*, London, 1992, 258 p.
[41] Herbard J., *et al*., *Forensic Expertise in France*, Helsinki, 1996, p. 10.
[42] Kalinowski S., *Bielgy I jego opinia*. Warszawa, 1994, 78 p.
[43] The german code of criminal procedure, prieiga per internetą <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[44] Juodkaitė G. Įrodymų panaudojimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese. *Teisė*. 1997, Nr. 31. p. 60.
[45] Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).

kurie reikalauja specialių žinių ar gebėjimų. Ekspertiniai parodymai leidžiami tais atvejais, kai moksliniai, techniniai ar kiti duomenys leis prisiekusiam suprasti pateiktus įrodymus arba pateikti įvertinimą byloje nagrinėjamu klausimu.[46]

Lietuvos baudžiamajame procese ekspertizė apibrėžiama kaip procesinis veiksmas, kuriuo ikiteisminio tyrimo teisėjas paveda ekspertui atlikti specialius tyrimus ir atsakyti į specialių žinių reikalaujančius klausimus, o ekspertas – asmuo, kuris atlieka jam pavestą užduotį ir pateikia ekspertizės aktą, kuris byloje yra pripažįstamas savarankišku įrodymu. Ekspertizės gali būti skiriamos, kai siekiant nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje, būtina ištirti tam tikras aplinkybes, panaudojant bet kurios srities mokslo, technikos, meno, amato ar kitų sričių specialias žinias.

1.3. Specialisto išvada kaip specialių žinių panaudojimo forma

Specialisto išvada, kaip specialių žinių panaudojimo forma, yra specialisto dalyvavimo tiriant nusikaltimus rezultatas. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atliekantis veiksmus baudžiamojoje byloje susiduria su specifiniais klausimais, kuriems išspręsti reikalingos specialios žinios.

Baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje nurodoma, kad specialistas – reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti paaiškinimą jo kompetencijos ribose.[47] Iš esmės vadovėlio autoriai pakartojo Baudžiamojo proceso kodekso 89 straipsnio nuostatas: “Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais“[48]

Jeigu ekspertizės skyrimo tvarką, ekspertams keliamus reikalavimus Lietuvos Respublikoje reglamentuoja keletas teisės aktų, tai pagrindinis teisės aktas reglamentuojantis specialisto dalyvavimą baudžiamajame procese yra LR BPK.

Remiantis BPK normomis, specialisto institutas baudžiamajame procese įtvirtintas atlikti funkcijas, kurias galima išskirti į dvi grupes:

1) Specialisto dalyvavimas atliekant tyrimo veiksmus;
2) specialistui pavestų objektų tyrimas.

Pirmosios grupės specialisto funkcijų realizavimui galima priskirti specialisto dalyvavimą tyrimo veiksmuose bei savo kompetencijos klausimais pateikiant paaiškinimus. Antrosios grupės funkcijos apima specialistui pavedamų objektų tyrimo rezultatą, kuris įforminamas – *specialisto išvada*.

J. Juškevičiūtė ir R. Burda pastebėjo sąvokos „išvada“ semantinės ir procesinės reikšmių prieštaravimus. BPK yra nemažai sąvokų, kuriose pakartotas žodis „išvada“: prokuroro išvada, gydytojų komisijos išvada, sveikatos priežiūros išvada, eksperto išvada, ekspertų komisijos išvada. Kadangi išvada – yra teiginys, išvestas iš kitų teiginių, o baudžiamajame procese specialisto teiginiai

[46] Criminal Procedure and Investigations Act, prieiga per internetą <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents>, (žiūrėta 2015-03-20).
[47] Goda G., et al., *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis*, Vilnius: TIC, 2005, 656 p.
[48] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

virto procesiniu dokumentu, autoriai pažymi, kad logiška būtų specialisto atliktų objektų tyrimus įforminti objektų tyrimo akte, arba specialisto akte, bet ne išvadoje.[49] Pagal savo pobūdį specialisto išvada, kaip ir eksperto aktas yra loginė specialisto, eksperto specialiųjų žinių panaudojimo pabaiga, procesinis darbo rezultatas.

Specialisto išvadai, kitaip nei ekspertizės aktui, nėra taikomi griežti formos ir turinio reikalavimai. Baudžiamojo proceso kodekse numatyta, kad "specialisto išvadoje, kuri surašoma kaip atskiras dokumentas, nurodoma: specialisto asmens duomenys – vardas, pavardė, išsilavinimas, specialybė, kvalifikacija; tirti objektai; naudoti tyrimo metodai ir techninės priemonės; specialisto nustatytos aplinkybės, turinčios reikšmės nusikalstamai veikai tirti. Prie specialisto išvados pridedama vaizdinė medžiaga."[50] Jei specialistas, dalyvauja atliekant tyrimo veiksmą, nenaudodamas stacionarių techninių priemonių ir ištiria bei įvertina rastus pėdsakus ar daiktus, išvada įrašoma į tyrimo veiksmo protokolą. Taigi, įstatymų leidėjas specialisto išvadai numatė keletą imperatyvių reikalavimų. Išvadoje specialistas privalo pateikti savo asmens duomenis ir duomenis patvirtinančius jo turimas specialias žinias, įrodančias jo kompetenciją atlikti jam pavesto objekto tyrimą. Po pateikta išvada specialistas privalo pasirašyti.

Atkreiptinas dėmesys, kad yra painiava tarp specialisto išvados ir ekspertizės akto, baudžiamojo proceso praktikoje. Asmenys, turintys eksperto kvalifikaciją ir įrašyti į ekspertų sąrašą dažnai atlieka objektų tyrimą kaip specialistai ir savo tyrimo rezultatus pateikia specialisto išvadoje, iš kitos pusės po objektų tyrimo dar yra skiriamos ekspertizės.[51]

Pažymėtina, kad pasitelkti specialistą dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus yra ikiteisminio tyrimo pareigūno teisė, bet ne pareiga, išskyrus atvejus, kai baudžiamojo proceso įstatymas numato privalomą specialisto dalyvavimą. BPK 44 straipsnio 11 dalyje nurodoma, kad paaiškėjus, jog procesinių prievartos priemonių (asmens apžiūra, krata, asmens krata, atvesdinimas, poėmis) vykdymas vyks nepilnamečio akivaizdoje, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras nedelsiant privalo informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją.[52]

[49] Burda R., Juškevičiūtė J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Juriprudencija. Mokslo darbai.* 2006, 11(89). p. 20.
[50] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[51] Plačiau žiūrėti šio darbo 60 p.
[52] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

2. SPECIALIAS ŽINIAS TIESIOGIAI TAIKANTYS SUBJEKTAI, JŲ PROCESINIS STATUSAS

Dalyviai, taikantys specialias žinias tiriant nusikalstamas veikas baudžiamajame procese, yra teisėjas, teismas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, gynėjas, ekspertas ir specialistas, tačiau baudžiamajame procese tik ekspertas ir specialistas yra subjektai, kurie turimas specialias žinias taiko tiesiogiai, turint tikslą gauti reikšmingą informaciją. Kiti aukščiau minėti baudžiamojo proceso dalyviai specialių žinių taikymo procese dalyvauja duodami pagrindą specialių (mokslinių, techninių ir kitų gyvenimo sričių) taikymui bei naudodami gautus rezultatus nusikalstamų veikų tyrimui ir atskleidimui.

Reglamentuodamas specialių žinių taikymo formas, įstatymų leidėjas deklaruoja tam tikrą specialių žinių naudojimo ir jas taikančių subjektų baudžiamajame procese reikšmę nusikalstamų veikų tyrimo eigoje.

Baudžiamajame procese teisės normas, reguliuojančias specialių žinių taikymą galima išskirti į dvi grupes:

1. Teisės normos, reglamentuojančios eksperto ir specialisto, kaip subjektų, tiesiogiai taikančių turimas specialias žinias statusą;
2. Teisės normos, reglamentuojančios patį specialių žinių taikymo procesą.

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis eksperto ir specialisto procesinį statusą, t.y. funkcijas, teises ir pareigas, atsakomybę, nepriklausomumo garantijas, ekspertizės, specialisto išvados skyrimo ir atlikimo, jos rezultatų įforminimo tvarką yra LR BPK. TEĮ skirtas teismo ekspertų statusui, kvalifikacinių reikalavimų teismo ekspertams nustatymo, specialių žinių panaudojimo atliekant ekspertizes sąlygų bei tvarkos detalizavimui. Reikšmingi ir tam tikrų įstaigų vadovų priimti aktai, kuriuose reglamentuojama eksperto ir specialisto veikla baudžiamajame procese (pvz. 2011 metų sausio 18 d. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“, 2007 metų rugsėjo 4 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu patvirtinti „Ekspertizių (tyrimų) atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatai“, Lietuvos generalinio komisaro 2003 metų gruodžio 8 d. įsakymu patvirtinti „Ekspertų ir specialistų kvalifikavimo Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre nuostatai“, 2008 metų liepos 11 d. Lietuvos generalinio komisaro įsakymu patvirtinti „Objektų tyrimo, ekspertizių atlikimo ir paaiškinimų teikimo Lietuvos kriminalistinių tyrimų centre bei teritorinių policijos įstaigų kriminalistinių tyrimų padaliniuose nuostatai“ ir kt.).

2.1. Istorinė eksperto ir specialisto raida baudžiamajame procese

Norint suprasti šiandieną esamų eksperto ir specialisto padėtį baudžiamajame procese, tikslinga peržiūrėti šių figūrų atsiradimo priežastis, jų statuso vystymosi raidos etapus.

Eksperto ir specialisto figūros baudžiamajame procese atsirado neatsitiktinai. Tai tiesiogiai susiję su mokslo ir technikos laimėjimais, kurie skverbėsi į visas žmogiškosios veiklos sritis, taip pat ir į nusikaltimų vykdymą bei jų ištyrimą.

1918 metais atkūrus Lietuvos valstybę, šalyje liko galioti iki tol galiojąs carinės Rusijos 1864 metų baudžiamojo proceso statutas. 1933 metais šis įstatymas buvo išverstas į lietuvių kalbą ir pavadintas baudžiamojo proceso įstatymu.[53]

Baudžiamajame įstatyme buvo reglamentuojamas ir specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus. Įstatymo penkto skyriaus „B“ dalis pavadinta „Apžiūrėjimas ir ištyrimas su žinovais (ekspertais) apskritai.“[54] Įstatymo 129 straipsnyje nurodoma, kokiais atvejais reikalingas specialių žinių turinčio asmens – žinovo (eksperto) dalyvavimas.[55] 335 straipsnyje nurodyta, kad „ekspertai kviečiami tais atvejais, kada kuriai nors bylos aplinkybei tiksliau pažinti yra reikalinga turėti specialių žinių ar prityrimo iš mokslo, meno, verslo arba kito kurio darbo. O „žinovai“ yra kviečiami, kai yra daiktai, kuriuos reikia ištirti per žinovus.“[56] Įstatymo 328 ir 335 straipsniuose konkretizuojama, kad žinovais (ekspertais) gali būti gydytojai, farmaceutai, mokytojai, technikai, menininkai ir kiti asmenys, kurie turi prityrimo.[57]

E. Palskys, analizavęs įvykio vietos apžiūros reikšmę tiriant nusikalstamas veikas pažymėjo, kad minimu laikotarpiu tardymo veiksmams – apžiūrai, kratai, apklausai, šių veiksmų atlikimo teoriniams bei praktiniams klausimams buvo skiriamas didelis dėmesys. Įvykio vietos apžiūra buvo atliekama siekiant: 1) ištiri įvykio aplinkybes; 2) nustatyti nusikaltimą įvykdžiusį (-ius) asmenį; 3) daiktiniams įrodymams ieškoti, surasti, apsaugoti.[58]

Lietuvos tarpukario teisinėje literatūroje be įvykio vietos minimos ir kitos apžiūros rūšys: daiktų, asmenų, negyvų kūnų (lavonų). Įstatymas gana smulkiai reglamentuoja apžiūros tvarką, jos dalyvių funkcijas, teises ir pareigas. Tam, kad apžiūra būtų atlikta kuo kokybiškiau, rekomenduota į pagalbą pasitelkti įvairių sričių specialistus. Eksperto reikšmę apžiūrint įvykio vietą ir tiriant nusikalstamą veiką parodo E. Palskio nurodyta citata iš tarpukario literatūros: „ Labai dažnai tenka prašyti specialistų-ekspertų pagalbos. Nėra reikalo aiškinti, kokią svarbią reikšmę turi kvalifikuotas apžiūrėjimas nužudymo bylose, kur dalyvauja ne tik ekspertas-gydytojas, bet ir mokslinės-kriminalinės technikos ekspertas. Juk tiriant vietą, kur įvyko geležinkelių katastrofa, arba apžiūrint patalpą, kur buvo daromi netikri pinigai, arba pagaliau apžiūrint išplėštą krautuvę reikia turėti specialių žinių, specialaus pasiruošimo. Todėl tuose atvejuose ekspertų dalyvavimas yra labai pageidautinas.“[59]

[53] Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos: daktaro dis. soc. mokslai: *Teisė.* (6F)/ LPA.-V., 1998, T.9(1). p.103.
[54] *Ibid*.
[55] Juškevičiūtė J. Specialisto instituto raida Lietuvos baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 2005, T.76(68). p. 14.
[56] Juškevičiūtė J., op cit., 1998, T.9(1). p. 103.
[57] Juškevičiūtė J., op cit., 2005. T.76(68). p. 14.
[58] Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme. *Socialistinė teisė*. 1968, T.3. p. 46
[59] Palskys E. Apžiūra tarpukario Lietuvos baudžiamajame procese ir kriminalistikoje. *Kriminalinė justicija: LPA Mokslo darbai*. 1997, T.9(1). p. 55.

Eksperto reikšmę tarpukario Lietuvoje puikiai iliustruoja ir tai, kad apžiūra, kurioje dalyvavo ekspertas, buvo vadinama kvalifikuota apžiūra, tuo tarpu, apžiūra, atlikta nedalyvaujant ekspertui – paprasta apžiūra.

Didėjant policijos darbo patirčiai, daugėjant įvykio vietoje surandamų įkalčių, nusikalstamos veikos pėdsakų augo poreikis pereiti į mokslinės kriminalistikos lygmenį. 1927 m. prie Kriminalinės policijos valdybos antrojo skyriaus buvo įkurtas Identifikacijos biuras su tyrimų laboratorija. Tai buvo pirmoji valstybinė kriminalistinė įstaiga Lietuvoje, turėjusi pagrindinę paskirtį: „daryti teismines ekspertizes, moksliškais pagrindais atliekamų tyrimų pagalba aiškinti nusikaltimus ir mokslinti saugumo organus kriminalinės technikos srityje.“[60] Per dvidešimt metų darbo veiklos, Identifikacinis skyrius buvo užregistravęs 298 400 nusikaltimų „autorių“.[61]

Atkreiptinas dėmesys, kad ekspertizė tarpukario Lietuvoje tam laikotarpiui jau buvo pažengusi ir atvira mokslo ir technikos laimėjimams, kurie sėkmingai buvo naudojami baudžiamajame procese. Prieškario Lietuvoje buvo ši ekspertizių klasifikacija:

1) Medicininė ekspertizė, skirta mirties priežasčiai, kūno sužalojimų rūšiai ir sunkumui nustatyti;
2) Pakaltinamumo ekspertizė. Ją atlikdavo teismo medikai psichiatrai;
3) Mikroskopinė, cheminė ekspertizė, kurios tikslas buvo tokių objektų kaip kraujo dėmių, Plaukų, siūlų, dulkių ir kt. Tyrimas;
4) Antropometrinė ir daktiloskopinė ekspertizė, skirta asmens tapatybei nustatyti;
5) Kaligrafinė bei fotografinė ekspertizė, skirta rašysenos, dokumentų ištyrimui.[62]

Eksperto tyrimo veiklos rezultatus įstatymas pripažino savarankiškais įrodymais. Tarpukario Lietuvoje įrodymais buvo laikomi: a) liudytojų parodymai; b) ekspertų išvados; c) dokumentai ir d) asmens ar daikto apžiūra.[63] Tuo laikotarpiu teismai, priimdami sprendimus, dažnai eksperto nuomone vadovavosi kaip pagrindiniu įrodymu, kadangi tuo metu ekspertų išvados ir daiktiniai įrodymai buvo labiau vertinami už liudytojų parodymus.[64]

E. Palskys, norėdamas perteikti tarpukario Lietuvos teisėsaugos sistemos požiūrį į ekspertizę, kaip įrodymo formą, viename iš rašytų straipsnių pacitavo 1935 metų „Policija“ atsiliepimą apie ekspertizę: „Kokia gi yra mokslingo eksperto pareiga teisme? Pirma, jis nėra mokslingas liudininkas, duodąs teismui parodymą, ką jis pastebėjo tirdamas daiktinius įrodymus. Dar mažiau jis pasirodo teisme kaip mokslingas teisėjas, kuris pareiškia, kad jo ištirtas dokumentas yra suklastotas. Mokslingą ekspertą galima palyginti su vertėju. Kaip pastarasis, versdamas liudininko parodymus, daro juos teisėjams suprantamais, taip ir mokslingas ekspertas savo atliktais tyrimais priverčia daiktinius

[60] Palskys E. *Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos 1918-1940*. Monografinė studija, Vilnius, 1995, p. 55.
[61] *Ibid*., p.59.
[62] Palskys E. Mokslinė teismo ekspertizė prieškario Lietuvoje. *Kriminalinė justicija: LPA Mokslo darbai*. 1995, T.4. p. 37.
[63] Vansevičius S., *Lietuvos baudžiamoji teisė ir justicija*, Vilnius: Justitija, 1996, 67 p.
[64] Palskys E. Mokslinė teismo ekspertizė prieškario Lietuvoje. *Kriminalinė justicija: LPA Mokslo darbai*. 1995, T.4. p. 36.

įrodymus „kalbėti“ tokia kalba, kuri būtų suprantama teisėjams, Tuo būdu patys teisėjai turi galimybės padaryti iš to vienokių ar kitokių išvadų.“[65]

J. Juškevičiūtė apibendrinusi specialių žinių reglamentavimą tarpukario Lietuvoje padarė išvadą, kad tuo metu veikiančiame Lietuvos baudžiamajame procese buvo naudojamasi tik vieno specialių žinių turinčios figūros – žinovo (eksperto) pagalba. Jo veikla pasireiškė dvejomis formomis:

1) Ekspertizės atlikimu. Šioje veikloje ekspertas buvo savarankiška procesinė figūra.
2) Pagalbos, konsultacijų suteikimu tardytojui, kartu su juo apžiūrint įvykio vietą bei įvairius objektus, turinčius reikšmės nusikalstamos veikos ištyrimui.[66]

Autorė pažymėjo, kad dviejų terminų – „žinovo“ ar „eksperto“, o kartais ir abiejų terminų vartojimas baudžiamojo proceso įstatyme priklausė tik nuo įstatymą redagavusio asmens valios. Kaip argumentą ji nurodė, kad tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymas yra carinės Rusijos baudžiamojo proceso įstatymas, tik išverstas į lietuvių kalbą. Tuo tarpu to meto Rusijos baudžiamojo proceso įstatyme nebuvo vartojami nei „eksperto“, nei „ekspertizės“ terminai, bet tik vienas terminas – „žinovai“.[67]

1940 metais Lietuvą okupavus Sovietų sąjungai, pasikeitė ne tik politinė santvarka, bet palaipsniui buvo keičiami ir įstatymai. Šalyje įsigaliojo 1923 m. Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Kodekse, kaip ir tarpukario Lietuvoje galiojusiame baudžiamojo proceso įstatyme, buvo pripažinta viena specialiųjų žinių turinti figūra – ekspertas. H. Malevski, nagrinėdamas specialisto vaidmenį įvykio vietos apžiūroje pastebėjo, kad nors ir „tarnybiniame procese buvo numatyta tik viena specialiųjų žinių panaudojimo forma – ekspertizė. Nors specialistas dalyvaudavo apžiūrint įvykio vietas, bet Baudžiamojo proceso kodekse nebuvo tokios procesinės figūros, nebuvo reglamentuotos ir jo funkcijos, teisės bei pareigos.“[68]

Laikotarpiu nuo 1941 iki 1944 metų Lietuva buvo Vokietijos okupacijoje, tačiau duomenų, kad šiuo laikotarpiu galiojusiuose baudžiamojo proceso įstatymuose būtų atsiradę pakeitimai reglamentuojant specialisto statusą nėra.

1958 metais buvo priimti Sovietų Socialistinių Respublikų ir Sąjungos Respublikų baudžiamojo proceso pagrindai, kuriais remiantis visos Sąjunginės Respublikos, tarp jų ir Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika, priėmė baudžiamojo proceso kodeksus. Jame ir toliau buvo minima tik viena specialių žinių panaudojimo baudžiamajame procese forma – ekspertizė. Ir nors baudžiamojo proceso normose specialistas kaip procesinė figūra nebuvo minimas, tačiau praktikoje jo pagalba buvo plačiai naudojama.

[65] Palskys E. Mokslinė teismo ekspertizė prieškario Lietuvoje. *Kriminalinė justicija: LPA Mokslo darbai*. 1995, T.4. p. 39.
[66] Juškevičiūtė J. Specialisto instituto raida Lietuvos baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 2005, T.76(68). p. 14.
[67] Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos: daktaro dis. soc. mokslai: *Teisė.* (6F)/ LPA.-V., 1998, T.9(1). p.103.
[68] Malevski H. Specialistas kriminalistas įvykio vietos apžiūroje. *Jurisprudencija*. 1998, T.9(1). p. 98.

Specialisto, kaip baudžiamojo proceso subjekto padėtis pasikeitė 1961 m. rugsėjo 1 d., įsigaliojus naujam Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodeksui. Kodekse pirmą kartą buvo įteisinta specialisto figūra. Šį reiškinį E. Palskys pavadino „neabejotinai dideliu pasiekimu“. Autorius pažymėjo, kad nors specialistas ir tapo procesine figūra, tačiau jo teisės ir pareigos, kompetencija, šaukimo dalyvauti parengtiniame tardyme ir teisme taisyklės, procesinės dalyvavimo baudžiamajame procese užtikrinimo garantijos BPK nebuvo numatytos. Dėl šios priežasties ir dėl nusikalstamumo diktuojamo praktinio poreikio, 1967 m. spalio 27 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė įsaką „Dėl Lietuvos TSR baudžiamojo ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimų ir papildymų“. Šiuo įsaku buvo reglamentuotos pagrindinės specialisto teisės ir pareigos, parengtiniame tardyme ir teisme, pateikta bendroji specialisto sąvoka, išplėstas tyrimo veiksmų ratas, kuriuose gali dalyvauti specialistas.[69]

BPK 25 straipsnio 7 „a“ punktas apibrėžė specialisto sampratą. Specialistas tai specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, pakviestas dalyvauti byloje, kad kodekse nustatyta tvarka padėtų surasti, įtvirtinti bei paimti įrodymus ir pateiktų paaiškinimus specialiais klausimais, kylančiais atliekant tardymo veiksmus arba teisminį tardymą.[70]

Tačiau nors įstatymas ir reglamentavo specialisto padėtį baudžiamajame procese, jie abu privalėjo turėti specialių žinių ir jo bei eksperto atliekamos funkcijos dažnai buvo panašios, vis tik, specialisto ir eksperto sąvokos skyrėsi. BPK normos numatė, kad kiekvienas ekspertas gali būti ir specialistu, tačiau specialistas eksperto funkcijų atlikti negalėjo. Specialistas nuo eksperto skyrėsi veiklos tikslais, jos turiniu, procesinių teisių ir pareigų pobūdžiu ir jų apimtimi.[71]

Iš BPK 85 ir 88 straipsnių matyti, ekspertizės pagrindinis tikslas – objektyvios išvados, pagrįstos specialiais tyrimais gavimas. BPK 74 straipsnyje nurodyta, kad eksperto išvada laikoma savarankišku įrodymu.[72]

Tuo tarpu, specialisto veikla sudarė tik tam tikrą tardymo veiksmo dalį. Specialistas neturėjo autonomijos, savarankiškumo. Dažniausiai jis buvo šaukiamas dalyvauti darant poėmį ir kratą, darant pašto-telegrafo korespondencijos poėmį, jis dalyvavo apžiūros, tardymo eksperimento daryme, pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmime.[73]

Taigi, specialistas atliko tardytojo pagalbininko ir konsultanto funkcijas. Jis savo specialiomis žiniomis ir įgūdžiais padėjo tardytojui atliekant tardymo veiksmus bei konsultavo teismą. Specialistas buvo kviečiamas, kuomet tardytojui, atliekant tardymo veiksmus, reikėjo pagalbos surasti nusikalstamos veikos pėdsakus, juos fiksuoti, naudoti technines priemones. Jis nedarė specialaus tyrimo ir neteikė specialios rašytinės išvados. Skirtingai nuo eksperto, tardytojas, manydamas, kad jam

[69] Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme. *Socialistinė teisė*. 1968, T.3. p. 22.
[70] Aukščiausios Tarybos Prezidiumo 1967 m. spalio 27 d. įsakymas „Dėl Lietuvos TSR Baudžiamojo ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimų ir papildymų“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1967, Nr. 30.
[71] Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme. *Socialistinė teisė*. 1968, T.3. p. 24.
[72] *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961.
[73] Liakas A., *Baudžiamosios procesinės veiklos dalyviai*, Vilnius, 1973, 65 p.

pakanka specialių žinių ir mokslinių-techninių priemonių atlikti tyrimą, galėjo specialisto ir nekviesti.[74] Visa specialisto veikla atsispindėjo tardymo veiksmo protokole.

Tuo tarpu BPK 86 straipsnyje nurodyti atvejai, kuomet buvo būtina skirti ekspertizę:

1) Mirties priežasčiai ir kūno sužalojimų sunkumui nustatyti;
2) Kaltinamojo psichinei būklei nustatyti;
3) Liudytojų ar nukentėjusiųjų psichinei ar fizinei būklei nustatyti;
4) Įtariamojo, kaltinamojo ir nukentėjusiojo amžiui nustatyti;
5) Netikrų piniginių ženklų ir vertybinių popierių pagaminimo bylose.[75]

Taigi, nors specialisto procesinė figūra baudžiamajame procese ir buvo įdiegta, tačiau specialistas, skirtingai nei ekspertas nebuvo savarankiškas baudžiamojo proceso dalyvis.

E. Palskys apie tuo metinį eksperto ir specialisto skirtingą reglamentavimą išsakė tokią nuomonę: „Neminint specialisto ir eksperto skirtumų, galima pasakyti, kad specialistas nuo eksperto skiriasi ne specialių savo žinių apimtimi, ne jų taikymo būdais, bet tais procesiniais rėmais, kuriuose veikia ekspertas ir specialistas, taip pat ir įrodomaja jų veiklos rezultatų reikšme. Taigi skirtumo tarp eksperto ir specialisto reikia ieškoti ne mokslinėje-techninėje, bet teisinėje-procesinėje sferoje.“[76]

1991 metais atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę reikėjo atsisakyti sovietinio palikimo, tuo pačiu kurti valstybės teisėsaugos institucijų sistemą ir nacionalinius teisės aktus.

1991 m. gruodžio 10 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“. Šiuo įstatymu buvo išplėstos specialisto teisės baudžiamajame procese. Pirmą kartą specialistui buvo suteikta teisė atliekant tardymo veiksmus ar nagrinėjant bylą teisme tirti asmenis, dokumentus, daiktus, įvykio vietą ir remiantis šių tyrimų duomenimis pateikti procesinį dokumentą – išvadą. Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusiame BPK 84² straipsnyje nurodyta, kad specialisto išvada galėjo būti įrašyta į tardymo veiksmo arba teismo posėdžio protokolą arba pateikta atskiru dokumentu. Išvada turėjo būti pasirašyta specialisto.[77]

Naujuoju įstatymu buvo nustatyti būtinosios ekspertizės atvejai – tik ekspertas galėjo nustatyti mirties priežastį ir kaltinamojo psichinę būklę. Ekspertizės aktas susidėjo iš trijų dalių: įžanginės, tiriamosios ir išvadų.[78]

Nors įstatymu specialisto funkcijos buvo priartintos prie eksperto, tačiau, vis tik, specialisto ir eksperto veikla skyrėsi. Abu subjektai buvo kviečiami, kuomet reikėjo specialių žinių, tačiau specialistui įstatymas suteikė teisę tirti daiktus tik atliekant tyrimo veiksmus. Po tyrimo veiksmų atlikimo, kvotėjas ir tardytojas vadovaudamiesi baudžiamojo proceso normomis negalėjo pasinaudoti

[74] Danisevičius P., et al., *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas,* Vilnius: Mintis, 1978, 132 p.
[75] *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961.
[76] Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme. *Socialistinė teisė*. 1968, T.3. p. 25.
[77] Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos 1991m. gruodžio 10d įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1992, Nr. 3.
[78] Pošiūnas P., Ekspertizė naujajame baudžiamojo proceso įstatyme, *Teisės problemos*. 1994, Nr. 1, p. 78.

specialisto pagalba, bet turėjo skirti ekspertizę.[79] Be to, buvo nustatyti būtinos ekspertizės atvejai. Tik ekspertas galėjo nustatyti mirties priežastį ir kaltinamojo psichinę būklę. Skyrėsi ir baudžiamojo proceso subjektų skyrimo tvarka. Ekspertizei atlikti buvo būtinas kvotėjo, tardytojo, teisėjo arba teismo nutartis skirti ekspertizę, tuo tarpu kviesti specialistą atlikti tyrimo veiksmus ir pateikti išvadą buvo galima tiek žodžiu, tiek raštu. Skirtingai buvo įforminami ir atliktų tyrimo veiksmų rezultatai. Eksperto atliktų, jam pavestų užduočių rezultatas įforminamas specialiame procesiniame dokumente – ekspertizės akte, tuo tarpu specialistas rezultatus galėjo pateikti išvadoje, kuri galėjo būti trejopa: įrašyta į tardymo veiksmo protokolą, teisiamojo posėdžio protokolą arba surašoma atskiru dokumentu.[80]

Taigi po 1991 m. gruodžio 10 d. BPK pakeitimo ir papildymo specialisto teisės buvo išplėstos. Įstatymas specialisto išvadą pripažino savarankišku įrodymu.[81]

1993 m. birželio 10 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso, Baudžiamojo ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“. Įstatymas išsprendė problemą dėl teisės teisėjui, tardytojui, kvotos organui raštišku pavedimu kreiptis į specialistą ne tik atliekant tardymo veiksmus, bet ir kitais atvejais, kuomet reikia specialių žinių t.y. iki baudžiamosios bylos iškėlimo suteikimo. Tokiu būdu, specialisto dalyvavimas jau nebuvo ribojamas tik dalyvavimu tardymo veiksmuose.

2003 m. gegužės 1 d. Lietuvoje įsigaliojęs naujasis Baudžiamojo proceso kodeksas pakeitė specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus reglamentavimą. Pagrindiniai baudžiamojo proceso dalyviai, turintys specialiųjų žinių liko – ekspertas ir specialistas. Priimtame naujame BPK pasikeitė eksperto ir ekspertizės statusas. Pagal naująjį kodeksą, ekspertizės skyrimo pagrindas iš esmės nepasikeitė – ji skiriama tais atvejais, kai nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos meno, ar kitos specialios žinios, tačiau ekspertizės būtinumo klausimas perduotas spręsti ikiteisminio tyrimo teisėjui ar teismui, tuo tarpu anksčiau galiojęs baudžiamojo proceso įstatymas numatė teisę paskirti ekspertizę kvotėjui, tardytojui, prokurorui ar teismui.

Šiek tiek pasikeitė ir eksperto statusas. Dabar galiojančio BPK 84 straipsnyje nustatyta, kad ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą. Jeigu ekspertų sąraše nėra reikiamos specialybės, ekspertu gali būti skiriamas ir kitas į šį ekspertų sąrašą neįrašytas asmuo. Tuo tarpu prieš tai galiojusiame BPK buvo nurodyta, kad ekspertu gali būti asmuo, turintis žinias specialiais klausimais, kylančiais baudžiamosios bylos procese, o ekspertizes daro atitinkamų ekspertizių ekspertai, tačiau ekspertizei padaryti kvotėjas, tardytojas, prokuroras ir teismas turėjo teisę paskirti ir kitus asmenis.

[79] Juškevičiūtė J. Specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga. *Jurisprudencija*. 1998, T.9(1). p. 105.
[80] Pošiūnas P., Ekspertizė naujajame baudžiamojo proceso įstatyme, *Teisės problemos*. 1994, Nr.1. p. 78.
[81] Pošiūnas P., *Teismo ekspertizės pagrindai*, Vilnius, 1994, p. 6-7.

Svarbios įtakos eksperto statuso pasikeitimui turėjo 2002 m. spalio 29 d. priimtas Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, kuris nustatė teismo ekspertizės įstaigų ir teismo ekspertų statusą, kvalifikacinius reikalavimus teismo ekspertams, teismo ekspertų kvalifikacijos suteikimo tvarką, specialių žinių panaudojimo atliekant teismo ekspertizes sąlygas ir reikalavimus teismo ekspertizės aktui. Vadinasi šiandien eksperto turimos specialios žinios yra labiau patikrintos ir kvalifikuotos, kas didina pasitikėjimą ekspertų atliktais tyrimais.

Apibendrinant galima išskirti keturis specialiųjų žinių naudojimo baudžiamajame procese etapus:

3.1. Nuo 1918 m. iki 1967 m. Šiuo istoriniu periodu specialiųjų žinių pagalbą, padedant tirti nusikalstamas veikas teikė tik viena baudžiamojo proceso figūra – ekspertas;

3.2. Nuo 1967 m. iki 1991 m. – laikotarpis, kuomet baudžiamojo proceso normomis buvo įteisinta dar viena baudžiamojo proceso figūra, turinti specialiųjų žinių, reikalingų atliekant tyrimus baudžiamosiose bylose – specialistas;

3.3. Nuo 1991 iki 2003 m. – etapas, kuomet buvo išplėstos specialisto funkcijos baudžiamajame procese. Tarp specialisto ir eksperto neliko esminių skirtumų;

3.4. Nuo 2003 m. – laikotarpis pakeitęs eksperto statuso teisinį reglamentavimą. Šis laikotarpis ir bus mūsų tolimesnio tyrimo ir vertinimo centre.

2.2. Eksperto statusas baudžiamajame procese

Eksperto atliekamas funkcijas baudžiamajame procese reglamentuoja keletas pagrindinių teisės aktų: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir Lietuvos Respublikos Teismo ekspertizės įstatymas, tačiau nei viename jų „eksperto“ sąvoka nėra pateikta.

Tarptautinių žodžių žodynas „eksperto“ sąvoka aiškinama taip: ekspertas – tai mokslo, meno ar kitų sričių žinovas, kviečiamas atsakyti į klausimus, reikalaujančius specialių žinių.[82]

BPK nustato du reikalavimus ekspertui – reikiamų specialių žinių turėjimą ir formalų reikalavimą – būti įrašytam į ekspertų sąrašą. Tokiu būdu įstatymas norėjo pabrėžti teismo eksperto, kaip asmens taikančio specialias žinias, statuso išskirtinumą.[83]

Dabar galiojančiame BPK 84 straipsnyje nurodyta, kad ekspertu gali būti paskirtas asmuo, turintis reikiamų specialiųjų žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą, o kodekso 208 straipsnyje nustatyta, kad ekspertizė skiriama tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nusprendžia, jog nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios.[84]

[82] Žodžio „ekspertas“ reikšmė, prieiga per internetą <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=ekspertas&wid=5034>, (žiūrėta 2015-03-04).
[83] Juodkaitė G.Teismo ekspertizės reglamentavimo dabartis ir perspektyvos. *Teisė*, 2000, Nr.35. p. 54.
[84] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

TEĮ 3 straipsnis pateikia teismo eksperto apibrėžimą – tai asmuo, turintis teismo eksperto kvalifikaciją ir įrašytas į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą.[85]

Savo darbe analizavome ne tik Lietuvos ekspertų ir specialistų, kaip baudžiamojo proceso subjektų kompetenciją, bet ir apžvelgėme kaimyninių valstybių, tokių kaip Latvijos, Lenkijos, Baltarusijos ir Rusijos baudžiamojo proceso įstatymais reglamentuojamą eksperto ir specialisto kompetenciją. Šias valstybes pasirinkome ne atsitiktinai. Latvija, Lenkija, Baltarusija ir Rusija yra Lietuvos kaimynės, su kuriomis teisėsaugos institucijos nuolat bendradarbiauja, jų teisinė praktika yra svarbi Lietuvos teisėsaugai ir mes turime žinoti šių valstybių teisės aktų ypatybes. Taip pat, siekiant nustatyti Rytų Europos, anglosaksų bei germanų kriminalistikos mokyklų požiūrių skirtumus, analizavome Anglijos bei Vokietijos baudžiamojo proceso normas, reglamentuojančias specialių žinių formų taikymą.

Vokietijos baudžiamojo proceso įstatyme nėra numatyta eksperto samprata. Iš BPK išdėstytų normų aišku, kad tai asmuo, turintis specialių žinių, kurį teisėjas parenka atlikti tam tikrų objektų, tokių kaip pavyzdžiui pateikti nuomonę dėl asmens psichinės būklės, nuomonę dėl dokumentų suklastojimo, asmens apžiūros ar lavono tyrimo.[86]

Latvijos BPK taip pat nėra pateikta eksperto samprata, tik nurodyta, kad ekspertizė yra skiriama tais atvejais, kuomet tiriant nusikalstamą veiką būtina ištirti objektus, kuriems reikalingos specialios žinios ir techniniai sugebėjimai.[87] Ekspertams Latvijoje, kaip ir ekspertams Lietuvoje yra taikomas tas pats reikalavimas - būti įrašytam į ekspertų sąrašą.

Lenkijos BPK nurodyta, kad jeigu aplinkybėms baudžiamojoje byloje ištirti būtina išaiškinti aplinkybes, kurių tyrimas reikalauja specialių žinių, galima konsultuotis su ekspertu ar ekspertais. Tardytojas, prokuroras ar teismas, skirdamas ekspertizę turi įsitikinti ar ekspertas turi specialių žinių bei ar gali atlikti mokslinius tyrimus.[88] Taigi ekspertas Lenkijoje yra asmuo, turintis specialių žinių, tyrėjo, prokuroro ar teismo pakviestas padėti išsiaiškinti tam tikras nusikalstamos veikos aplinkybes.

Tuo tarpu, Rusijos ir Baltarusijos BPK yra nurodyti ekspertų apibrėžimai. Rusijoje ekspertas – tai turintis patirties asmuo, kodekso nustatyta tvarka, kviečiamas pateikti savo nuomonę. Kad ekspertas privalo turėti tam tikrų specialių žinių, sužinome iš ekspertizę reglamentuojančių baudžiamojo proceso normų. BPK 78 straipsnyje nurodyta, kad ekspertizė yra skiriama tais atvejais, kuomet ikiteisminio tyrimo metu reikalingas tyrimas, kuris atliekamas tik turint specialių mokslo, technikos, menų ir amatų žinių.[89]

[85] Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.
[86] The german code of criminal procedure, prieiga per internetą <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[87] Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[88] Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego, prieiga per internetą <http://www.przepisy.gofin.pl/przepisy,2,9,9,223,,,ustawa-z-dnia6061997-r-kodeks-postepowania-karnego.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[89] Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ (aktuali redakcija nuo 08.03.2015), prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>, (žiūrėta 2015-03-20).

Baltarusijos BPK ekspertą apibūdina kaip asmenį, nesuinteresuotą baudžiamosios bylos baigtimi, kuris ekspertizei atlikti turi specialių mokslo, technologijų, meno, amatų žinių bei patirties.[90]

Taigi visų valstybių ekspertai pasižymi bendra savybe – specialių žinių turėjimas. Skirtingas jų procesinis statusas. Lenkijoje ekspertas yra tiriančio bylą tyrėjo, prokuroro ar teismo padėjėjas. Tuo tarpu, Latvijoje ekspertas priskiriamas prie baudžiamąjį procesą vedančiųjų asmenų.[91]

Visiškai kitaip ekspertas ir ekspertizės sąvoka yra reglamentuojama Anglijoje. Anglijos baudžiamajame procese ekspertas teismo tyrime dalyvauja kaip liudytojas, kuris turi teisę išsakyti savo nuomonę apie įvykių aplinkybes, vadovaudamasis savo žiniomis ir patirtimi. Pagrindinė ekspertų paskirtis tame, kad jie pateikia išvadas prisiekusiems arba suteikia pakankamai informacijos faktų įvertinimui.[92]

Lietuvoje tiek BPK, tiek TEĮ eksperto sąvoką pateikia siaurąją prasme. Analizuojant šiuos teisės aktus, galima daryti išvadą, kad eksperto pagrindinė veikla yra teismo nutarimu pavestų nusikalstamos veikos objektų, kuriems ištiri reikalingos specialios techninės ir mokslinės žinios ištyrimas, kitaip tariant, ekspertizių atlikimas. Tačiau pačios ekspertizės skyrimo procedūra, reglamentuojama baudžiamojo proceso įstatymais pabrėžia eksperto turimų specialių, mokslu paremtų žinių svarbą. BPK 209 straipsnyje numatyta, kad ikiteisminio tyrimo metu sprendimą dėl būtinybės skirti ekspertizę priima ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi.[93] Darytina išvada, kad ekspertas – tai asmuo turintis specialių mokslinių žinių, todėl jam keliamų užduočių sfera žymiai platesnė nei vien tik ekspertizių atlikimas, tai liudija ir pagrindinės Teismo ekspertizių centro veiklos sritys:

1. Ekspertinių tyrimų atlikimas;
2. Mokslo tiriamoji ir metodinė veikla;
3. Teismo ekspertų rengimas ir kvalifikacijos teikimas.[94]

P. Pošiūnas teismo ekspertams keliamus uždavinius išdėstė taip: „daryti ekspertizes teisėsaugos institucijų pavedimu ir kitų valstybinių įstaigų bei fizinių asmenų prašymu; tirti kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemas; vykdyti kriminalistikos ir ekspertizės mokslinius tyrimus; kurti ekspertinius tyrimo metodus ir metodikas; rengti įstatymų ir kitų norminių aktų ekspertizes ir mokslinių techninių priemonių panaudojimo klausimais projektus; dirbti metodinį darbą ir rengti ekspertus ir mokslo darbuotojus kriminalistikos ir ekspertizės srityse“.[95]

2007 m. rugpjūčio 21 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-312 patvirtintuose Lietuvos Teismo ekspertizės centro nuostatose įvardijama LTEC paskirtis: „pagal kompetenciją įgyvendinti valstybės politiką specialių žinių panaudojimo srityje, atliekant ekspertizes ir

[90] Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).
[91] Ancelis P., *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*, Vilnius: Saulelė, 2007, 108 p.
[92] Criminal Procedure and Investigations Act, prieiga per internetą <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents>, (žiūrėta 2015-03-20).
[93] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[94] Lietuvos teismo ekspertizės centras (LTEC) - Ekspertų rengimas, prieiga per internetą <http://www.ltec.lt/lt/ekspertu-rengimas>, (žiūrėta 2015-03-12).
[95] Kurapka E., Malevski H. Dėl kai kurių ekspertinių tarnybų reformos problemų. *Jurisprudencija*. 1999, T.12(4). p. 90.

tyrimus pagal teismų, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų pavedimus, kitų fizinių ir juridinių asmenų prašymus, diegiant naujus tyrimo metodus ekspertinėje praktikoje, vykdant mokslo tiriamąją, taikomąją ir metodinę veiklą kriminalistinio ir ekspertinio mokslo srityje.“[96]

2015-03-09 Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąraše įrašyti 373 teismo ekspertai, atliekantys įvairių sričių, tokių kaip fonoskopinės, rašysenos, finansų, ekonominių tyrimų, balistinės, daktiloskopinės, trasologinės, gaisrų, įvairios kilmės medžiagų, DNR, mirusių ir gyvų asmenų kūnų, psichiatrinės, psichologinės, toksikologinės ir kt. objektų tyrimą.[97]

Teismo eksperto kvalifikacijos įgijimo ir įrašymo tvarką į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą reglamentuoja TEĮ ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintas Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašo sudarymo ir tvarkymo tvarkos aprašas. Minėti teisės aktai numato griežtus reikalavimus asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais: turėti aukštąjį išsilavinimą, atitinkantį pasirinktą eksperto specializaciją, išlaikyti teismo eksperto kvalifikacijos ir teisinių žinių egzaminus, būti neteistam už labai sunkų ar sunkų nusikaltimą, taip pat už nusikaltimą teisingumui, valstybės tarnybai ir viešiems interesams.[98]

Išanalizavus teisės aktus, reglamentuojančius reikalavimus asmenims, ketinantiems tapti teismo ekspertais, galima išskirti keletą ekspertams būtinų savybių:

1. Specialios žinios;
2. Įgūdžiai;
3. Teisės žinios;
4. Reputacija.

Reikalavimą ekspertui turėti specialių žinių, tiesiogiai reglamentuoja baudžiamojo proceso įstatymai.[99] Tuo tarpu teisinėje literatūroje (pvz. BPK komentare) pasitaiko nuomonių, kad iš eksperto, priešingai nei iš specialisto nereikalaujama turėti „reikiamų įgūdžių“. Mūsų manymu, reikalavimas ekspertui turėti „reikiamų įgūdžių“ yra įtvirtintas netiesiogiai, kadangi įgūdžiai yra gaunami iš praktinių žinių, kurių turi turėti ekspertas. Tai patvirtina ir eksperto kvalifikacijos egzamino analizė. Pavyzdžiui valstybinės teismo medicinos tarnybos direktoriaus patvirtintuose ekspertų kvalifikacijos suteikimo nuostatuose numatytas reikalavimas turėti trejų metų darbo patirties srityje, kurios ekspertu ketinama tapti. Kvalifikacijos žinių patikrinimas vyksta dviem etapais: teorinių teisinių žinių patikrinimas ir teorinių, specialiųjų žinių patikrinimas. Be to, asmuo siekiantis tapti teismo medicinos ekspertu, kvalifikacijos komisijai privalo pateikti trejų metų laikotarpiu atliktų tyrimų aktų kopijas.[100]

[96] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007-08-21 d. įsakymas Nr. 1R-312 „Dėl Lietuvos Teismo ekspertizės centro nuostatų“, prieiga per internetą <http://www.ltec.lt/ltec-nuostatai>, (žiūrėta 2015-03-09).
[97] Teismo ekspertai, prieiga per internetą <http://www.tm.lt/veikla/kryptis/36/>, (žiūrėta 2015-03-11).
[98] Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.
[99] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[100] Teismo ekspertų kvalifikacijos suteikimo valstybinėje teismo medicinos tarnyboje prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatai, patvirtinti Valstybinės teismo medicinos tarnybos direktoriaus 2010-11-30 įsakymu Nr. 292, prieiga per internetą <http://www.vtmt.lt/media/PDF_bylos/Teismo%20eksperto%20kvalifikac.%20suteikimo%20VTMT%20nuostatai0001-1.pdf>, (žiūrėta 2015-03-14).

Taigi, galima pagrįstai daryti išvadą, kad ekspertai privalo turėti ne tik specialių žinių, bet ir įgūdžių.

Vienas iš imperatyvių reikalavimų ekspertams – yra teisinės žinios. Ekspertas privalo turėti ir tam tikras teisines žinias, susijusias su ekspertų vykdomomis funkcijomis. Tai patvirtina ketinantiems tapti ekspertais privalomas laikyti teisinių žinių egzaminas, kurio programą patvirtina teisingumo ministras. Pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymą „Dėl teisinių žinių programos asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais, patvirtinimo," ekspertas privalo žinoti Lietuvos Respublikos teisės sistemos pagrindus, teisėsaugos institucijų sistemą, teisės aktus, įtvirtinančius ekspertizių teisinį reglamentavimą.[101]

Be nustatytų žinių turėjimo, ekspertui keliamas ir tam tikras reputacijos reikalavimas. Asmuo, nors ir turintis reikiamų specialių ir teisinių žinių bei įgūdžių, negali tapti ekspertu, jeigu yra teistas už labai sunkų ar sunkų nusikaltimą, taip pat už nusikaltimą teisingumui, valstybės tarnybai ir viešiems interesams.[102]

Nagrinėjant ekspertų kompetencijos sąvokos klausimą, G. Juodkaitė nurodė dvi eksperto kompetencijos rūšis: plačiąją ir siaurąją. Eksperto kompetencija plačiąja prasme – tai eksperto įgaliojimų visuma, suteikta jam kaip baudžiamojo proceso dalyviui. Siaurąja prasme – tai įgaliojimai, atsirandantys naudojant specialias žinias. Tokiu būdu matyti, kad eksperto kompetencija yra procesinė ir mokslinė.[103] Procesinė jo kompetencija apibrėžta baudžiamojo proceso kodekse. Baudžiamojo proceso kodekso 88 straipsnyje numatyta eksperto pareiga, kad jo išvados neperžengtų specialių jo žinių.[104] Šioje vietoje tinkamai paskirta ekspertizė priklauso nuo tyrimą atliekančio pareigūno teisinių žinių. Tam, kad ekspertas pateiktų išsamią ir teisingą išvadą, tyrimą atliekantis pareigūnas privalo tiksliai žinoti, kokios specialios žinios yra būtinos, siekiant atsakyti į klausimus, ir kokie tyrimo objektai turi būti pateikti ekspertui. Tokiu būdu galima išvengi daugelio neatliktų, arba netiksliai atliktų ekspertizių problemos. Netiesiogiai ši pareiga numatyta baudžiamojo proceso kodekso 209 straipsnyje.

Eksperto funkcijos baudžiamajame procese

Eksperto ir specialisto funkcijos nurodo jų paskirtį baudžiamajame procese. Iš teismo ekspertizės įstatyme pateiktos ekspertizės sąvokos galima daryti prielaidą, kad pagrindinė eksperto funkcija yra atlikti jam pavestų objektų tyrimus, užfiksuojant ekspertizės akte.

[101] Lietuvos respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl teisinių žinių programos asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais patvirtinimo. *Valstybės žinios*. Nr. 39-1796.
[102] Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.
[103] Juodkaitė G. Teismo ekspertizės samprata ir kompetencija. *Jurisprudencija*. 1999, T.11(3). p. 99.
[104] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

BPK 208 straipsnyje nurodyta, kad „ekspertizė skiriama tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nusprendžia, jog nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ir kitos specialios žinios“.[105]

BPK komentaro autoriai paaiškina kas yra specialus tyrimas. „Specialus tyrimas – tai laboratorinis objektų tyrimas, naudojant specialias technines priemones ir metodikas.“[106] BPK komentare autoriai pateikia galimus atvejus, kuomet rekomenduojama skirti ekspertizę:

1) Tyrimo metu objektai gali būti sunaikinti ir vėliau nebus galimybės atlikti pakartotinį tyrimą;
2) Atlikto tyrimo rezultatai prieštarauja kitai ikiteisminio tyrimo medžiagai.[107]

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu patvirtintose rekomendacijose „Dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo“ sąrašas atvejų, kuomet būtų tikslinga skirti ekspertizę papildytas keliais punktais:

1) Kai yra pagrįstų ir motyvuotų proceso dalyvių prašymų skirti ekspertizę;
2) Kai yra proceso dalyvių prieštaringų prašymų dėl klausimų užduotyje;
3) Kai tyrimo metu yra pagrįstų duomenų, kad baudžiamojo proceso subjektas gali būti nepakaltinamas, ribotai pakaltinamas arba asmeniui po nusikalstamos veikos sutriko psichika, dėl ko jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti.[108]

Atkreiptinas dėmesys, kad pateikti ekspertizės skyrimo atvejai nėra imperatyvūs, o turi rekomendacinį pobūdį. BPK nėra reglamentuoti atvejai, kuomet objektams ištirti būtina atlikti ekspertizę. Visais atvejais klausimą dėl ekspertizės skyrimo būtinybės sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas arba teismas priimdamas nutartį.

Atkreiptinas dėmesys, kad skirtingai nei Lietuvoje, Latvijoje, Baltarusijoje ir Rusijoje ekspertizę gali skirti ikiteisminio tyrimo tyrėjas. Lietuvoje ekspertizės skyrimo procesas gana sudėtingas, jis ne tik pažeidžia ekonomiškumo, bet ir lygių procesinių teisių įgyvendinimo principus. M. Gušauskienė, nagrinėdama lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemas ikiteisminiame tyrime pažymėjo, kad šiuo metu teisėjas, kuris turi būti nešališkas, tačiau kuriam suteikiama teisė skirti ekspertizę yra paverčiamas tyrėju. Tokiu būdu yra pažeidžiamas lygių procesinių teisių principas. Autorė nurodo, kad: „kol kas ekspertizės skyrimas ir objektų tyrimas – baudžiamojo proceso spraga.“[109] Prokuroras laikydamasis ekonomiškumo principo dažniau pasinaudoja specialisto pagalba. Tokiu būdu suvaržoma ir įtariamojo teisės įrodinėjimo procese. Jam nepranešama apie užduoties specialistui paskyrimą, nesuteikiama galimybė pateikti klausimus, kadangi specialistui ne pateikiami klausimai, o surašoma užduotis.[110]

---

[105] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[106] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 557.
[107] *Ibid*.
[108] Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 8-379.
[109] Gušauskienė M. Lygių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime. *Jurisprudencija*, 2005, T.67(59). p. 59.
[110] *Ibid*.

Taigi ekspertizės atlikimas yra pagrindinė eksperto funkcija, tačiau ne vienintelė. Iš ekspertizės atlikimo išvedamos ir kitos funkcijos. Lietuvos teismo ekspertizės centro nuostatuose įvardintos tokios eksperto funkcijos:

- Ekspertizių ir tyrimų atlikimas;
- Informacijos, reikalingos ekspertizių ir tyrimų atlikimui kaupimas ir tvarkymas;
- Bendradarbiavimas su Lietuvos ir užsienio valstybių teismo ekspertizių įstaigomis, tarptautinėmis organizacijomis, mokslo institucijomis;
- Taikomųjų mokslinių tyrimų teismo ekspertizės, techninių priemonių ir specialių žinių panaudojimo srityje;
- Ekspertizių ir tyrimų atlikimo metodikų rengimas, aprobavimas ir publikavimas;
- Metodinių rekomendacijų rengimas ir metodinės pagalbos teismams, prokuratūrai ir ikiteisminio tyrimo įstaigoms teismo ekspertizės, techninių priemonių ir specialių žinių panaudojimo klausimais;
- Seminarų, konferencijų, kursų teisėsaugos institucijų pareigūnams specialių žinių panaudojimo klausimais organizavimas;
- Rengia asmenis, siekiančius tapti teismo ekspertais.[111]

Eksperto teisės baudžiamajame procese

Eksperto teises, skirtingai nei specialisto reglamentuoja ne tik BPK, bet ir TEĮ bei kiti ekspertizių atlikimo nuostatai, kurie taikomi ekspertinėse įstaigose dirbantiems asmenims.

BPK 86 straipsnis reglamentuoja šias eksperto teisės:

1) Susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su ekspertizės dalyku;

2) Prašyti pateikti papildomą medžiagą, reikalingą išvadai pateikti;

3) Dalyvauti atliekant su ekspertizės dalyku susijusius tyrimo veiksmus ir nagrinėjant bylą teisme.

Ekspertas atsisako pateikti išvadą, jeigu jam pateiktos medžiagos nepakanka išvadai padaryti arba ta medžiaga neatitinka specialių jo žinių. Šiais atvejais ekspertas surašo aktą, kad negalima pateikti išvados.[112]

Šios teisės yra orientuotos į tai, kad ekspertas galėtų tinkamai pasirengti objektų tyrimui bei kokybiškai jį atlikti. Tai reiškia, kad ekspertas prieš atlikdamas jam pavestą objektų tyrimą turi turėti sąlygas išsiaiškinti tyrimui reikšmingas aplinkybes bei turėti reikiamą medžiagą. Tyrimui reikšmingos aplinkybės – tai informacija apie ekspertui pavesto tirti objekto ypatybes, jų radimo ir paėmimo aplinkybes, saugojimo sąlygas ir apie tam tikrų įvykių eigą.

[111] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007-08-21 d. įsakymas Nr. 1R-312 „Dėl Lietuvos Teismo ekspertizės centro nuostatų“, prieiga per internetą <http://www.ltec.lt/ltec-nuostatai>, (žiūrėta 2015-03-09).
[112] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

Ekspertas supažindinamas tik su ta bylos medžiagos dalimi, kuri skiriančio ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo manymu yra reikšminga informacijos prasme, atliekant ekspertizę. Tačiau jeigu ekspertui pateiktoje medžiagoje trūksta informacijos kokybiškai atlikti objektų tyrimą, jis raštu gali kreiptis, prašydamas papildomos medžiagos.

Svarbius ekspertizės atlikimui duomenis, ekspertas gali gauti ir dalyvaudamas atliekant tyrimo veiksmus. Tai patvirtina ir BPK 275 straipsnis, kuriame nurodoma, kad: „užduoti klausimus teisme apklausiamiems kaltinamiesiems, nukentėjusiesiems, liudytojams, ekspertams ir specialistams turi teisę prokuroras, nukentėjusysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai, gynėjas, kaltinamojo atstovas pagal įstatymą ir kaltinamasis. Teismo leidimu kaltinamiesiems, nukentėjusiesiems, liudytojams klausimus gali užduoti ir ekspertas bei specialistas. Draudžiama užduoti atsakymą menančius klausimus.“[113]

Be abejo, užduodami klausimai turi būti susiję su ekspertui pavestu tyrimu. Pastaroji ekspertui suteikta teisė padeda jam gauti tyrimui reikalingą medžiagą.

Dar viena, labai svarbi eksperto teisė, kuria jis vėlgi gali pasinaudoti tik ekspertizę paskyrus bylos nagrinėjimo teisme metu yra reglamentuota BPK 286 straipsnyje, kur numatyta, kad ekspertas, ekspertizės akte gali nurodyti aplinkybes, kurios jo manymu turi reikšmės bylai, bet dėl kurių jam nebuvo pateikti klausimai atliekant ekspertizę. Atkreiptinas dėmesys, kad J. Juškevičiūtė ir R. Burda nagrinėdami ekspertizės skyrimo problemas išsakė nuomonę, kad pastaroji ekspertui suteikta teisė, turėtų būti įtraukta prie bendrųjų eksperto teisių.[114] Tokiu būdu būtų užtikrintas ekonomiškumo principas bei sumažėtų ydingų nusikalstamų veikų išaiškinimo procesui papildomai skiriamų ekspertizių.

Vadovaujantis BPK 62, 63 ir 65 straipsniais tiek ekspertas, tiek ir specialistas turi teisę skųsti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ir teismo veiksmus. Tačiau pastaroji teisė, kaip ir prieš tai aptarta proceso dalyvių teisė turėtų būti įtraukta prie bendrųjų eksperto ir specialisto teisių.

Pažymėtina, kad įstatymo leidėjas, „išmėtydamas“ normas, reglamentuojančias ekspertų ir specialistų kaip baudžiamojo proceso statusą, bereikalingai apsunkina tiek pačių proceso dalyvių susižinojimą apie jų teises ir pareigas reglamentuojančias normas, tiek ir su šiais proceso dalyviais dirbančių subjektų darbą.

Kaip buvo minėta, ekspertų teisės yra reglamentuotos ir kituose norminiuose aktuose. TEĮ 11 straipsnyje papildomai numatytos šios BPK nereglamentuotos eksperto teisės:

1. Savarankiškai pasirinkti atliekamų tyrimų būdus. Ši eksperto teisė gali būti išvesta iš kitų, ekspertą apibūdinančių teisės normų, kurios nurodo, kad ekspertas tai yra asmuo, turintis tam

[113] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[114] Burda R., Juškevičiūtė J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai.* 2006, 11(89). p. 22.

reikiamų specialių, mokslu paremtų žinių, įtrauktas į ekspertų sąrašus bei supažindintas su atsakomybe už informaciją pateiktą išvadose ir žinantis kaip atlikti pavestą tyrimą.

2. Nustatyta tvarka gauti produkcijos pavyzdžius ar katalogus, techninę dokumentaciją ir kitokią teismo ekspertizėms atlikti reikalingą informaciją. TEĮ 23 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Lietuvoje veikiantys juridiniai asmenys teismo ekspertizės įstaigų reikalavimu privalo pateikti savo produkcijos pavyzdžius ar katalogus, techninę dokumentaciją ir kitokią teismo ekspertizėms reikalingą informaciją.[115]

Galiojantys valstybinių ekspertizių nuostatai detalizuoja aukščiau išvardintų įstatymų nustatytas eksperto teises. Ekspertizių (tyrimų) atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatai[116] papildomai nurodo šias eksperto teises:

1. Konsultuoti teisėją ar teismą, prokurorą ar ikiteisminio tyrimo pareigūną klausimų formulavimo ir ekspertinio tyrimo medžiagos pateikimo ekspertizei (tyrimui) atlikti klausimais. Pastaroji teisė ekspertui suteikta turint tikslą užtikrinti, kad ikiteisminio tyrimo ar teismo nutartyje skirti ekspertizę būtų teisingai suformuluoti klausimai ekspertui ir pateikta naudinga medžiaga atsakyti į šiuos klausimus.
2. Daryti pateiktos bylos dokumentų ar ekspertinio tyrimo medžiagos kopijas, būtinas ekspertizei (tyrimui) atlikti;
3. Bylos nagrinėjimo metu būti posėdžio salėje. Pastaroji ekspertui suteikta teisė susijusi su BPK normų įtvirtintomis eksperto teisėmis užduoti liudytojams papildomus klausimus, siekiant gauti reikiamos informacijos ekspertizei atlikti.
4. Grupuoti klausimus ekspertizei (tyrimui) atlikti tikslingiausia tvarka bei redaguoti klausimus nekeičiant jų esmės. „Ekspertizės akte surašytų klausimų ekspertui formuluotė turi atitikti pateiktą nutartyje skirti ekspertizę. Ekspertas negali performuluoti jam pateiktų klausimų, keisti jų turinio. Jis turi teisę tik suteikti jiems teisingą loginę ir gramatinę formą, sugrupuoti klausimus tokia tvarka, kuri geriausiai atitinka tyrimo reikalavimus.“[117]

Labai panašias ekspertui suteiktas teises numato ir kitų ekspertinių įstaigų nuostatai.[118]

Siekdami atskleisti eksperto vaidmenį užsienio valstybių baudžiamajame procese, trumpai apžvelgėme Latvijos, Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos, Anglijos ir Vokietijos baudžiamojo proceso įstatymus, reglamentuojančius eksperto teises.

[115] Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.
[116] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtinti Ekspertizių (tyrimų) atlikimo Lietuvos teismo ekspertizių centre nuostatai. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 96-3902.
[117] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 224.
[118] Plačiau žiūrėti: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl teismo psichiatrijos teismo psichologijos ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 82-3767; Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008-07-11, Nr. 5-V-398 įsakymu patvirtinti objektų tyrimo, ekspertizių atlikimo ir paaiškinimų teikimo Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre bei teritorinių policijos įstaigų kriminalistinių tyrimų padaliniuose nuostatai, prieiga per internetą <http://www.policija.lt/index.php?id=2796&extension=.pdf&type=dok_blob&did=3112352>, (žiūrėta 2015-03-19).

Kaip jau minėjome, ekspertas Latvijoje priskiriamas prie baudžiamąjį procesą vedančių asmenų, todėl ir teisės būtinos kokybiškai atlikti objektų tyrimą suteiktos būtent ekspertui. Išskiriamos šios eksperto teisės Latvijoje:

1) Susipažinti su ekspertizei atlikti reikalinga tyrimo medžiaga;
2) Prašyti papildomai tyrimui atlikti reikalingos medžiagos;
3) Dalyvauti baudžiamojo proceso veiksmuose;
4) Apžiūrėti įvykio vietą, nusikalstamos veikos objektus, reikalingus ekspertizei atlikti;
5) Imti mėginius lyginamiems moksliniams tyrimams atlikti;
6) Atliekant ekspertizę ir nustačius papildomas nusikalstamos veikos ištyrimui reikšmingas aplinkybes, raštu apie tai pranešti bylą nagrinėjančiam subjektui;
7) Gauti atlygį už tyrimo metu patirtas išlaidas.[119]

Panašias teises ekspertui numato ir Rusijos bei Baltarusijos baudžiamojo proceso įstatymai. Rusijoje ekspertas baudžiamojo proceso metu turi šias teises:

1) Susipažinti su baudžiamosios bylos medžiaga, susijusia su teismo ekspertizės atlikimu;
2) Ekspertizei atlikti prašyti papildomos medžiagos, arba kitų ekspertų įtraukimo į teismo ekspertizės procesą;
3) Tardytojo, tyrėjo ir teismo leidimu dalyvauti procesiniuose veiksmuose ir baudžiamojo proceso dalyviams užduoti klausimus, susijusius su teismo ekspertize;
4) Pagal savo kompetenciją teikti išvadas, tame tarpe klausimais, kurie nenurodyti teismo ekspertizės skirimo nutartyje, bet susijusiais su ekspertizės objektu;
5) Teikti skundus dėl tyrėjo, tardytojo, prokuroro ir teismo veiksmų (neveikimo), ribojančių jo teises;
6) Atsisakyti teikti išvadas klausimais, išeinančiais už jo žinių ribų, taip pat tais atvejais, kai jam pateiktų duomenų nepakanka išvados pateikimui. Atsisakymas teikti išvadas turi būti išreikštas rašytine forma, išdėstant atsisakymo motyvus.[120]

Ekspertų teises Rusijoje reglamentuoja ne tik BPK normos, bet ir kiti teisės aktai. Pavyzdžiui Rusijos federalinis įstatymas dėl valstybės teismo ekspertų veiklos Rusijos Federacijoje.[121]

Baltarusijoje ekspertas turi teisę:

1) Susipažinti su medžiaga, reikalinga ekspertizei atlikti;
2) Prašyti pateikti papildomą medžiagą, taip pat kitų ekspertų įtraukimą į ekspertizės atlikimo procesą;

[119] Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[120] Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ (aktuali redakcija nuo 08.03.2015), prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>, (žiūrėta 2015-03-20).
[121] Федеральный закон от 31 мая 2001 г. N 73-ФЗ "О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации" (с изменениями и дополнениями), prieiga per internetą <http://base.garant.ru/12123142/>, (žiūrėta 2015-03-23).

3) Turint pagrindą dėl jam ar jo šeimai gresiančio pavojaus, teikti prašymą dėl apsaugos skyrimo;
4) Su tyrimą atliekančio pareigūno leidimu, dalyvauti tyrimo veiksmuose, proceso dalyviams užduoti klausimus susijusius su ekspertizės atlikimu;
5) Neperžengiant kompetencijos ribų teikti paaiškinimus ir konsultacijas, susijusias su ekspertize;
6) Susipažinti su tyrimo veiksmų protokolu, kuriame jis dalyvavo ir teikti pastabas, kurie turi būti įtraukiami į protokolą;
7) Nemokamai naudotis vertėjo pagalba;
8) Teikti skundus dėl tyrimą atliekančio pareigūno veiksmų, ribojusių jo teises;
9) Gauti išlaidų kompensavimą už ekspertizės atlikimą;
10) Gauti išlaidų kompensaciją ir atlyginimą už atliktą darbą, kuris neįeina į tiesiogines pareigas.[122]

Ekspertas Lenkijoje atlieka objektų tyrimą ir pateikia išvadą. Eksperto išvada yra pripažįstama įrodymu.[123] Pagrindinės eksperto teisės jam atliekant objektų tyrimą t.y. ekspertizę yra:

1. Teisė apklausti asmenį ekspertizės klausimais;
2. Dalyvauti teismo posėdyje nagrinėjant įrodymus;
3. Gauti reikiamą medžiagą ekspertizei atlikti;
4. Atsisakyti pateikti tyrimo išvadą, jeigu ekspertizei atlikti trūksta medžiagos.[124]

Visiškai kitaip nei aukščiau nurodytose valstybėse, Vokietijoje ir Anglijoje vienintelis baudžiamojo proceso dalyvis, procese dalyvaujantis kaip specialių žinių turintis asmuo yra ekspertas. Vokietijos BPK 80 skyriuje nurodyta, kad ekspertas turi teisę prašyti išsamesnės informacijos, jam rengiant „nuomonę“ bei teisę dalyvauti teismo posėdyje apklausiant liudytoją ir kaltinamąjį. Įdomi eksperto teisė įtvirtinta Vokietijos BPK 76 skyriuje, pavadintame „privilegija atsisakyti teikti nuomonę“. Jame nurodyta, kad ekspertas gali atsisakyti teikti nuomonę dėl tų pačių priežasčių, kaip liudytojas gali atsisakyti duoti parodymus.[125] Vokietijoje, panašiai kaip ir Anglijoje ekspertas atlieka dvejopą eksperto ir eksperto-liudytojo funkciją, todėl jo teisės yra tapatinamos su eksperto teisėmis.

Ekspertas Anglijos baudžiamajame procese teismo tyrime dalyvauja kaip liudytojas, kuris turi teisę išsakyti savo nuomonę apie įvykių aplinkybes, vadovaudamasis savo žiniomis ir patirtimi. Pagrindinė ekspertų paskirtis yra pateikti išvadas prisiekusiems arba suteikti jiems pakankamai informacijos faktų įvertinimui. Verta paminėti, kad ekspertui gali būti užduoti klausimai ir kaip

[122] Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).
[123] Browarny K., *Metody i środki wykorzystywane przez specjalistów w praktyce dochodzeniowo-śledczej,* Wroclaw, 2014.
[124] Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego, prieiga per internetą <http://www.przepisy.gofin.pl/przepisy,2,9,9,223,,,ustawa-z-dnia6061997-r-kodeks-postepowania-karnego.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[125] The german code of criminal procedure, prieiga per internetą <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>, (žiūrėta 2015-03-20).

paprastam liudytojui, ir kaip liudytojui-ekspertui. Tuo atveju, kai ekspertas liudija dėl to, ką matė atlikdamas savo profesinę užduotį (pavyzdžiui, praktikuojantis gydytojas apžiūrinėjo nukentėjusįjį ligonį ir t.t.), tai tokie parodymai priskiriami prie liudijimų, o pats ekspertas yra „paprastas liudytojas“. Tuo pat metu, kai ekspertas pereina prie savo nuomonės išsakymo dėl galimų matyto reiškinio priežasčių, jis tampa liudytoju-ekspertu. Ekspertas atlieka liudytojo vaidmenį, kuris, skirtingai nei paprastas liudytojas, liudija ne apie žinomus jam faktus, o išsako savo nuomonę dėl jam pateiktų faktų. Veikia „ekspertizės varžybų“ principas, pagal kurį šalys gali kviesti savo ekspertus tyrimams ir kitos teismo proceso šalies eksperto išvadų užginčijimui.[126]

Eksperto pareigos baudžiamajame procese

Siekiant užtikrinti, kad ekspertas ir specialistas tinkamai vykdytų jiems įstatymu pavestas funkcijas, įstatymo leidėjas baudžiamojo proceso normomis reglamentavo ne tik jų teises, bet ir pareigas.

Eksperto pareigos, kaip ir teisės yra reglamentuotos BPK normose, TEĮ bei kituose norminiuose aktuose.

Lietuvos BPK 87 straipsnyje yra nurodytos šios eksperto pareigos:

1) Ekspertas privalo šaukiamas atvykti į teismą. Eksperto šaukimo į teismą pagrindai nurodyti BPK 285 ir 210 straipsniuose. Ekspertas į teismą gali būti kviečiamas dviem atvejais: kuomet teismui kyla klausimų, susijusių su jo atlikta ekspertize ir reikalinga jį apklausti bei tuomet, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas kviečia asmenį, neįtrauktą į ekspertų sąrašą įsitikinti jo kompetentingumu. Pastaruoju atveju ekspertas šaukiamas savanoriško susitarimo pagrindu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymas nenumato teisės prokurorui kviesti ekspertą. Be to pažymėtina labai svarbi aplinkybė dėl eksperto apklausos bylą nagrinėjant teisme metu. R. Jurka ir L. Belevičius atkreipė dėmesį, kad galiojančio BPK normos neleidžia apklausti eksperto nuotoliniu būdu, nors BPK 84 straipsnyje nurodyta, kad ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis teisę būti ekspertu Europos Sąjungos valstybės narėje arba valstybėje, su kuria yra sudaryta teisinės pagalbos sutartis. Autorius pažymi, kad įstatymo leidėjas nenumatydamas tokios galimybės sudarė sąlygas kilti sunkumams praktikoje nagrinėjant nusikalstamas veikas. Pavyzdžiui jeigu ekspertas, turintis teisę būti ekspertu Europos Sąjungos valstybės narėje ikiteisminio tyrimo metu atliks ekspertizę, o teisminio nagrinėjimo metu kils būtinybė jį apklausti, eksperto atvykimas į teismo posėdį bus susijęs su papildomomis išlaidomis ir sunkumais.[127]

2) Pateikti nešališką išvadą jam pateiktais klausimais. Ši pareiga pasireiškia tuo, kad ekspertas išvadą turi pateikti tik atlikus tyrimą remiantis specialiomis žiniomis ir pripažintais metodais.

[126] Criminal Procedure and Investigations Act, prieiga per internetą <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents>, (žiūrėta 2015-03-20).
[127] Blevičius L., Jurka R. Proceso veiksmų atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis galimybės. *Jurisprudencija*, 2007, T.10(100). p. 79.

Papildomai G.Juodkaitė pažymėjo, kad „ekspertas turi būti įsitikinęs savo išvados teisingumu ir patikimumu.“[128]

Baudžiamojo proceso normos papildomai reglamentuoja ir kitas ekspertų pareigas, kurios nėra priskirtos prie bendrųjų eksperto pareigų. Pavyzdžiui:

3) BPK 59 ir 60 straipsniuose nurodyta, kad ekspertas, esant kodekso 58 straipsnyje nurodytiems pagrindams t.y. kuomet jis yra suinteresuotas bylos baigtimi arba paaiškėja jo nekompetentingumas privalo nusišalinti. Vadovaujantis baudžiamojo proceso normomis, ekspertas dėl nepakankamos kompetencijos nusišalina tuo atveju, kai tai paaiškėja iki jam pavesto tyrimo pradžios. Jeigu kompetencijos trūkumas išaiškėja pradėjus tyrimą, ekspertas vadovaudamasis BPK 86 straipsnio 2 dalimi privalo surašyti aktą dėl išvados pateikimo negalimumo.[129]

Bendra baudžiamojo proceso dalyviams pareiga, kuri taikoma ir ekspertams bei specialistams numatyta BPK 177 straipsnyje:

1. Neskelbti ikiteisminio tyrimo duomenų. Įstatymo leidėjas griežtai reglamentuoja, kad „duomenys iki bylos nagrinėjimo teisme gali būti paskelbti tik prokuroro leidimu ir tik tiek, kiek pripažįsta leistina.“[130]

Eksperto pareigos yra nurodytos ir TEĮ. Jame ne tik atkartojamos baudžiamojo proceso kodekse numatytos eksperto pareigos, bet jos šiek tiek detalizuojamos. Vadovaujantis šiuo įstatymu ekspertas privalo:

1) Atsisakyti spręsti ne jo kompetencijos klausimus ir atlikti specialių žinių nereikalaujančias užduotis;
2) Garantuoti išsamų ir nešališką visų pateiktų duomenų ištyrimą;
3) Saugoti tyrimui pateiktus objektus. BPK komentaro autoriai nurodo, kad „ekspertas privalo saugoti tyrimui pateiktus objektus, ar bent stengtis jų nesugadinti. Jeigu sugadinimo negalima išvengti, ekspertas privalo gauti raštišką ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo, paskyrusio ekspertizę sutikimą.“[131]
4) Saugoti valstybės, tarnybos, komercines ir profesines paslaptis, neskelbti ekspertinių tyrimų duomenų be ekspertinį tyrimą paskyrusio teismo ar teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno arba užsakiusio fizinio ar juridinio asmens, kitos organizacijos ir jų padalinių leidimo.[132]

Eksperto pareigas detalizuoja ir teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas, kur jos išdėstytos per teismo eksperto profesinės veiklos principus. Galima išskirti keletą pagrindinių pareigų, susijusių su eksperto funkcijų vykdymu – pareigą būti sąžiningam, nepaperkamam, objektyviam, vengti

[128] Juodkaitė G. Teismo medicinos išvadų formulavimas. *Teisė*. 1998, Nr. 32. p. 79.
[129] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[130] *Ibid*.
[131] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 224.
[132] Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.

asmeniškumų, netoleruoti neteisėto kišimosi į profesinę veiklą; pareigas atlikti laiku, kokybiškai, išsamiai ištirti visą ekspertiniam tyrimui pateiktą medžiagą, vengti skubotumo, tačiau tyrimo nevilkinti; atliekant tyrimus naudoti tik moksliškai patvirtintus, visuotinai pripažintus tyrimo metodus, tyrimo įrangą bei medžiagą; tyrimus atlikti tik vadovaujantis įstatymu; kelti kvalifikaciją, gilinti profesines žinias.[133]

Lyginant Lietuvos ir užsienio šalių (Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos, Latvijos, Vokietijos ir Anglijos) baudžiamojo proceso kodeksų normas, reglamentuojančias eksperto pareigas, šiam atliekant pavestas užduotis baudžiamojo proceso metu, pastebėta, kad visų šalių baudžiamieji įstatymai, ekspertui numato pareigą šaukiamam atvykti, pateikti nešališką išvadą bei atskleisti tyrimo metu gautus duomenis. Tačiau labiausiai išsiskiria Latvijos, Baltarusijos ir Rusijos BPK, kuriuose esperto teisės ir pareigos sutelktos vienoje vietoje. Tokiu būdu šių šalių įstatymo leidėjai, „neišmėtydami“ baudžiamojo proceso normų visame BPK, o pagrindines sutelkdami vienoje vietoje, kas lėmė šio subjekto aiškesnį statuso reglamentavimą.

Latvijoje BPK numato šias eksperto pareigas:

1) Kviečiamam atvykti pas baudžiamąją bylą vedantį pareigūną ar teismą;
2) Pateikti pavestų objektų tyrimo rezultatus;
3) Atkreipti nusikalstamą veiką tiriančio pareigūno dėmesį į jam atrodančias bylai reikšmingas aplinkybes;
4) Neviešinti informacijos, gautos atliekant jam pavesto tyrimo veiksmus.[134]

Papildomai ekspertų pareigas Latvijoje, kaip ir Lietuvoje reglamentuoja Latvijos teismo ekspertų įstatymas.

Detaliai eksperto pareigas reglamentuoja ir Baltarusijos BPK normos. Skirtingai nei Lietuvoje eksperto pagrindinės teisės ir pareigos yra reglamentuotos viename BPK straipsnyje. BPK 61 straipsnyje nurodyta, kad ekspertas privalo:

1) Atsisakyti pateikti išvadas, jei jis neturi pakankamai kompetencijos konkrečiu klausimu, arba jei jam pateiktos medžiagos nepakanka atsakyti į šiuos klausimus, taip pat atsisakyti nuo tolimesnės ekspertizės, kai dėl šių priežasčių negalima pateikti išvados ir rašytine forma informuoti instituciją, kuri skyrė jam šio klausimo nagrinėjimą, dėl atsisakymo pateikti išvadas, nurodant tokio atsisakymo priežastis. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos BPK atsisakymas pateikti išvadas yra reglamentuotas kaip eksperto teisė, tuo tarpu Baltarusijos BPK tai yra eksperto ir specialisto pareiga;
2) Pateikti baudžiamąją bylą nagrinėjančiai institucijai dokumentus, patvirtinančius jo specialią kvalifikaciją. Savo ruožtu kviečiantys ekspertą ir specialistą pareigūnai, privalo šių

[133] Teismo eksperto veiklos koordinavimo tarnybos 2014 m. vasario 24 d. Patvirtintas teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. Nr. B-16, prieiga per internetą <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=466995&p_tr2=2>, (žiūrėta 2015-03-21).
[134] Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).

dokumentų prašyti, taip įsitikindami, kad asmenys, kuriems ketinama pavesti tam tikrų objektų tyrimą turi tam reikiamų specialių žinių;

3) Pagal pareikalavimą pateikti baudžiamąją bylą nagrinėjančiai institucijai informaciją apie savo profesinę kvalifikaciją ir ryšius su asmenimis, figūruojančiais baudžiamojo byloje ir dalyvaujančiais jos tyrime;
4) Šaukiamas atvykti pas bylą vedantį pareigūną ir pateikti paaiškinimus ir atsakymus į jo užduodamus klausimus;
5) Pagal pareikalavimą pateikti baudžiamąją bylą nagrinėjančiai institucijai informaciją apie patirtas išlaidas, susijusias su baudžiamuoju procesu;
6) Laikytis tyrimo veiksmų ir teismo tvarkos; [135]

Panašiu principu eksperto pareigos yra išdėstytos ir Rusijos BPK. Skirtumas tas, kad Rusijoje, kitaip nei kitose šalyse šių subjektų pareigos įvardintos draudimais. Eksperto pareigas, kaip ir teises Rusijoje, reglamentuoja ne tik BPK, bet ir kiti norminiai aktai. Be visų nagrinėjamų šalių baudžiamojo proceso normoms būdingų ekspertui pareigų, Rusijoje ekspertui reglamentuotas išskirtinis draudimas savarankiškai, be tardytojo ir teismo žinios vesti derybas su teismo administracija dėl klausimų, susijusių su teismo ekspertizės vykdymu. Taip pat BPK imperatyviai draudžia ekspertui savarankiškai rinkti medžiagą, reikalingą ekspertizei atlikti.

Taigi kaip matyti, šių šalių baudžiamojo proceso normos, kitaip nei Lietuvoje, yra įvedę patogesnį ir aiškesnį eksperto pareigų reglamentavimą.

Lenkijoje BPK eksperto pareigos reglamentuotos labai panašiai, kaip ir Lietuvoje. Išskirtinė ekspertui nustatyta pareiga teikti rašytines ir žodines pastabas dėl aplinkybių, kurias jis nustatė atlikdamas jam pavestų objektų tyrimą.[136]

Tuo tarpu Vokietijos BPK numato tik šias eksperto pareigas: pateikti „nuomonę“ klausimais dėl prašomo pobūdžio ir atsisakius pateikti „nuomonę“ arba neatvykus į teismą pateikti paaiškinimą.[137]

Ekspertui taikoma atsakomybė

Eksperto funkcijų bei pareigų atlikimą baudžiamojo proceso metu užtikrina įstatymo numatyta atsakomybė.

TEĮ 14 straipsnis pavadintas „teismo eksperto atsakomybė“ nurodo, kad teismo ekspertas atsako už savo padarytos ekspertizės akto pagrįstumą ir tikrumą. Už priesaikos sulaužymą ir melagingos išvados davimą, ekspertas atsako įstatymų nustatyta tvarka.

Ekspertui taikomą atsakomybę galima skirstyti į keletą pagrindinių rūšių:

[135] Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).
[136] Kędzierskij W. Biegli prywatni w Polsce. *Jurisprudencija*. 2000, T.18(10). p. 42.
[137] The german code of criminal procedure, prieiga per internetą <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>, (žiūrėta 2015-03-20).

1) Procesinė atsakomybė. R. Ažubalytė nagrinėjusi prievartos priemonių taikymą už procesinį pažeidimą nurodė, kad: „BPK normų sisteminė analizė rodo, kad hipotezė šiame kodekse procesinėms dalyvių pareigoms atsirasti yra asmens baudžiamojo proceso statuso įgijimas. Asmeniui tapus proceso dalyviu jis įgyja atitinkamas teises ir pareigas.“[138] Ekspertui, beje ir specialistui taikoma bauda už atsisakymą atlikti savo pareigas, numatytas BPK 87, 89, 263 ir 269 straipsniuose.[139] Pavyzdžiui ekspertui neatvykus pas ikiteisminio tyrimo teisėją ar teismą, be svarbios priežasties arba be teisėto pagrindo numatyta iki trisdešimties minimalių gyvenimo lygių (MGL) bauda.

   Iki 2003 m. gegužės mėnesio 1 d. galiojusiame BPK už tų pačių pareigų nevykdymą buvo numatyta griežtesnė atsakomybė – atvesdinimas arba areštas iki šešių mėnesių.[140]

   Baltarusijos BPK normos nors ir pakankamai detaliai reglamentuoja eksperto teises ir pareigas, tačiau atsakomybė numatyta tik už tyrimo metu gautos informacijos atskleidimą ir už nepagrįstą atsisakymą vykdyti pavestas funkcijas.[141] Tuo tarpu Rusijos BPK kaip ir Lietuvos, ekspertui taiko atsakomybę už sąmoningą klaidingos išvados pateikimą, be svarbios priežasties neatvykimą pas teisėją, tyrėją ir tardytoją bei už ikiteisminio tyrimo duomenų, kurie tapo žinomi atliekant tyrimą atskleidimą.[142] Vokietijos BPK 77 skyriuje nurodyta, kad ekspertui atsisakiusiam teikti „nuomonę“ arba šaukiamam neatvykus, gali būti skiriama bauda, susijusi su jo neatvykimu ir nuomonės nepateikimu atsiradusiomis pasekmėmis. Pažymėtina, kad skirtingai nei kitų šalių BPK, Vokietijos BPK 79 skyriuje nurodoma, kad ekspertas prisiekia po „nuomonės“ davimo. [143]

2) Baudžiamoji atsakomybė BK numatytais atvejais. BPK ekspertui, kaip baudžiamojo proceso dalyviui numatyta atsakomybė už melagingos išvados ar paaiškinimo pateikimą. Už tokį BK 235 straipsnyje „Melagingi parodymai, išvados ir vertimas“ numatyta viešųjų darbų, laisvės apribojimo ir laisvės atėmimo iki dviejų metų bausmė.[144]

   BPK komentaro autoriai pažymi, kad „išvados melagingumas pasireiškia tyčiniu bylos duomenų iškraipymu, nepagrįstų išvadų teikimu, sąmoningu nustatytų faktų nutylėjimu.“[145]

   Ekspertas, dėl savo pareigų netinkamo atlikimo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir už kitas nusikalstamas veikas, numatytas BK. Pavyzdžiui BK 168 straipsnis numato atsakomybę už informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimą ar

[138] Ažubalytė R., Losis E. Už procesinį pažeidimą taikytinos prievartos priemonės. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2). p. 211.
[139] *Ibid*., p. 215.
[140] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, pirmas leidimas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, 91 p.
[141] Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).
[142] Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ (aktuali redakcija nuo 08.03.2015), prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>, (žiūrėta 2015-03-20).
[143] The german code of criminal procedure, prieiga per internetą <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[144] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
[145] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 223.

panaudojimą. BK 231 straipsnis reglamentuoja atsakomybę asmenims, trukdantiems teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno, advokato at teismo antstolio veiklai.

2.3. Specialisto statusas baudžiamajame procese

Specialisto samprata pateikiama BPK 89 straipsnyje: „Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą ir paaiškinimus jo kompetencijos klausimais“.[146] Nors ekspertų ir specialistų objektų tyrimas yra glaudžiai susietas, tačiau specialistui netaikomi tokie griežti reikalavimai kaip ekspertui.

Taigi įstatymas reglamentuoja, kad specialistas turi turėti specialių žinių, tačiau būtent kokių nenumato. Specialistui pakanka turėti specialių žinių ir įgūdžių, tuo tarpu iš eksperto reikalaujama specialaus pasirengimo, aukštojo išsilavinimo ir netgi teisinių žinių. Iš specialisto nereikalaujama, kad jis turėtų teisinių žinių ir būtų nepriekaištingos reputacijos t.y. nebūtų padaręs atitinkamų nusikalstamų veikų. Tokiu būdu kyla klausimas: ar atliekant tyrimo veiksmus baudžiamojo proceso metu, būtina į pagalbą specialistu kviesti pavyzdžiui santechniką, kuris neturi specialaus išsilavinimo, yra priklausomas nuo alkoholio, tačiau turi labai daug praktinės patirties ir įgūdžių, kurių reikia atskleisti tam tikras bylai reikšmingas aplinkybes?

Tačiau tiek teisinės žinios, tiek ir reikalavimas būti nepriekaištingos reputacijos yra neprivalomas tik specialistams, kurie nėra ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Lietuvos policijos generalinio komisaro patvirtintuose ekspertų ir specialistų kvalifikavimo Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre nuostatuose specialistams, kaip ir ekspertams numatyti vienodi kvalifikavimo reikalavimai. Nuostatuose nurodyta, kad asmuo, siekiantis tapti specialistu turi turėti atitinkamą aukštąjį išsilavinimą, būti neteistas už labai sunkų ar sunkų nusikaltimą, taip pat už nusikaltimą teisingumui, valstybės tarnybai ir viešiems interesams, atlikti specializuotą stažuotę Centre bei pateikti penkias siekiamos rūšies specialisto išvadų arba įvykio vietų medžiagų, su rastų pėdsakų aprašymu kopijas.[147] Atkreiptinas dėmesys, kad specialistams, kurie yra ikiteisminio tyrimo pareigūnai reikalavimas būti nepriekaištingos reputacijos reglamentuotas vidaus tarnybos statute.[148] Be to pats faktas, kad tai ikiteisminio tyrimo pareigūnas, nekelia abejonių dėl teisinių žinių turėjimo.

Specialistas Latvijoje įvardinamas kaip tyrimą atliekančio pareigūno pagalbininkas, kuris pakviestas turi jam padėti atlikti tyrimo veiksmus, kuriems būtinos specialios žinios ir darbo gebėjimai.[149] Latvijos BPK normos, kitaip nei Lietuvos aiškiai nurodo kokius veiksmus gali atlikti specialistas suteikdamas pagalbą tyrėjui ir ką atlieka ekspertas, kaip vienas iš baudžiamąją bylą vedančių asmenų.

---

[146] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 227.
[147] Ekspertų ir specialistų kvalifikavimo Lietuvos kriminalistinių tyrimų centre nuostatai patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2003-12-08 įsakymu Nr. V-677, prieiga per internetą <http://www.policija.lt/index.php?id=2796&extension=.doc&type=dok_blob&did=441911&page=34>, (žiūrėta 2015-03-14).
[148] Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 42-1927.
[149] Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).

Specialistas Rusijoje – tai asmuo, turintis specialių žinių, kuris baudžiamojo proceso kodekso numatytais būdais dalyvauja baudžiamajame procese padėdamas atliekant tyrimo t.y. daiktų, dokumentų aptikimo, konfiskavimo, techninių priemonių taikymo ir kitus veiksmus.[150]

Baltarusijos BPK numatyta, kad specialistas yra baudžiamosios bylos eiga nesuinteresuotas asmuo, turintis specialių technologijos, meno, amatų žinių, kuris baudžiamojo proceso metu kviečiamas suteikti pagalbą atliekant tyrimo veiksmus. Jau prie specialisto sampratos įvardinama, kad mokytojas ir psichologas, kurie dalyvauja įtariamojo nepilnamečio tardymo ar liudytojo, nukentėjusiojo apklausoje yra specialistai.[151]

Išanalizavus kaimyninių valstybių baudžiamojo proceso normas matyti, kad Latvijoje, Rusijoje ir Baltarusijoje, skirtingai nei Lietuvoje specialisto kompetencija yra labai aiški - specialistas yra tyrėjo, prokuroro ar teismo pagalbininkas, savo turimomis, tyrimui reikalingomis žiniomis bei darbo įgūdžiais padedantis atlikti tam tikrus kodekse numatytus tyrimo veiksmus. Tuo tarpu Lietuvoje specialisto kompetencija yra labai plati. Ji mažai kuo skiriasi nuo eksperto kompetencijos. BPK normos nenumato ribos, suteikiančios aiškumo kodėl baudžiamajame procese egzistuoja dvi procesinės figūros, dėl ko kyla klausimas kokiais atvejais ir kurią proceso figūrą kviesti, kai tiriant nusikaltimą būtinos specialios žinios.

Tuo tarpu Lenkijoje specialisto kompetencija panaši į Lietuvos specialisto modelį. Lenkijos BPK specialisto, kaip ir eksperto samprata nenumatyta, tačiau nurodyta, kad specialistas kviečiamas, kuomet baudžiamojoje byloje būtina išsiaiškinti aplinkybes, kurių tyrimas reikalauja specialių mokslo, technikos, meno ar kitų gyvenimo sričių žinių. Specialistas, pagal Lenkijos BPK yra asmuo, kuris turi specialias technines žinias, reikalingas atlikti apklausą „per atstumą“, ekspertizę, eksperimentą, įkalčių saugojimą ir paiešką. Ekspertas ir specialistas, nepaisant kai kurių panašumų, yra atskiri dalyviai baudžiamajame procese dėl skirtingų pozicijų jame. Ekspertas yra įrodymų šaltinis, tuo tarpu specialistas įrodymu šaltiniu gali tapti tik davęs parodymus teisme dėl aplinkybių darbe, kurį jis atlikinėjo bylos metu.[152] Skirtingai nei Lietuvoje, Lenkijos BPK numato atvejus, kuomet būtina pasitelkti ekspertus t.y. atliekant lavono ir asmens psichinės būklės tyrimą.

Vokietijos baudžiamojo proceso metu specialisto funkcijos apskritai nėra. Vokietijos BPK normomis pripažįstamas tik eksperto dalyvavimas atliekant tyrimo veiksmus baudžiamojo proceso metu. Vokietijos BPK VII skyriuje nurodyta, kad „Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nedaromas skirtumas tarp eksperto ir specialisto.“[153]

[150] Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ (aktuali redakcija nuo 08.03.2015), prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>, (žiūrėta 2015-03-20).
[151] Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).
[152] Browarny K., *Metody i środki wykorzystywane przez specjalistów w praktyce dochodzeniowo-śledczej,* Wroclaw, 2014.
[153] The german code of criminal procedure, prieiga per internetą <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>, (žiūrėta 2015-03-20).

Lietuvos BPK komentaro autoriai nurodė, jog svarbiausia, kad asmuo, kuriam pavedamos specialisto funkcijos, gerai išmanytų tos gyvenimo srities ypatumus. Autoriai pabrėžė, kad įstatymas nekelia specialistui, kaip baudžiamojo proceso veiklos subjektui apibendrinančių kvalifikacijos reikalavimų (mokslo cenzo, specialių egzaminų laikymo ir pan.). Vienais atvejais specialisto kokybiškoms funkcijoms atlikti gali užtekti vidurinio išsilavinimo, kitais atvejais – aukštojo išsilavinimo. Svarbiausia, kad tai būtų žmogus, gerai mokantis tam tikrą darbą. [154]

Tačiau tai, kad specialisto kompetencijai nėra keliami formalūs reikalavimai dar nereiškia, kad neturi būti rūpinamasi specialisto, dalyvaujančio baudžiamajame procese turima kvalifikacija. Pastaroji dažnai nėra žemesnė už eksperto kvalifikaciją.[155] Atkreiptinas dėmesys, kad praktikoje dažnai ekspertai baudžiamajame procese dalyvauja kaip specialistai, kurie atliktų objektų tyrimų rezultatus įformina specialisto išvadoje. Pavyzdžiui rašysenos ekspertai daugiau dirba specialistais nei ekspertais. Taip yra todėl, kad specialisto paskyrimo baudžiamajame procese procesas yra daug paprastesnis ir greitesnis nei eksperto. Be to informacijos kokybės atžvilgiu, specialisto išvada nėra menkesnė už ekspertizės aktą.

Dėl specialisto kompetencijos atlikti tam tikrą darbą, objektų tyrimus tinkamumo sprendimą priima specialistą skiriantis arba specialisto išvadą vertinantis baudžiamojo proceso subjektas. Vadovaujantis BPK 180 straipsniu ikiteisminio tyrimo pareigūnas dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus gali pasitelkti specialistą. Jeigu dalyvauti pasitelkiamas specialistas, kuris nėra ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo įsitikinti jo asmens tapatybe ir kompetentingumu. Tuo tarpu, BPK 20 straipsnyje nurodyta, kad įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys, o ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas arba teismas. [156] Vadinasi specialisto kompetencijos klausimas yra sprendžiamas keletą kartų: ikiteisminio tyrimo pareigūnui pirmą kartą pavedant specialistui atlikti tam tikro objekto tyrimą ir antrą kartą – teisėjui ar teismui sprendžiant dėl specialisto atlikto objekto rezultatų įforminimo specialisto išvada.

Apibendrinant galima teigti, kad skirtingai nei Latvijoje, Rusijoje ir Baltarusijoje, Lietuvoje eksperto ir specialisto kompetencija yra persipynusi. Teoriškai ekspertui reikalavimai yra aukštesni ir jų yra daugiau nei specialistui, tačiau praktikoje šie reikalavimai dažnai yra suvienodinami.

Specialisto funkcijos baudžiamajame procese

BPK pateiktame specialisto apibrėžime yra išdėstytos ir pagrindinės specialisto, kaip baudžiamojo proceso subjekto funkcijos:

1) Atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą;

[154] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 227.
[155] Goda G., et al., *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis*, Vilnius: TIC, 2005, p. 206.
[156] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

2) Pateikti paaiškinimus specialisto turimais kompetencijos klausimais.[157]

Be aukščiau nurodytų specialisto funkcijų, baudžiamojo proceso komentaro autoriai, išanalizavę baudžiamojo proceso normas pateikią dar vieną specialisto funkciją:

3) Dalyvavimas atliekant tyrimo veiksmus ir taikant procesines prievartos priemones.[158]

Neaiškumų kelia specialisto funkcijos atliekant objektų tyrimus ir dalyvavimas atliekant tyrimo veiksmus. BPK komentaro autorių nuomone, specialisto funkcija atliekant objektų tyrimą reglamentuojama BPK 205 ir 206 straipsniuose. BPK 205 straipsnyje nurodytas objektų tyrimų tikslas – surasti nusikalstamos veikos pėdsakus, objektus, turinčius reikšmės tyrimui, nustatyti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas bylai aplinkybes. Tame pačiame straipsnyje nurodoma, kad siekiant šių tikslų: "atliekama įvykio vietos, žmogaus kūno, lavono, vietovės, patalpų, dokumentų ir kitokių objektų tyrimas".[159] Įstatymo leidėjas imperatyviai objektų tyrimo funkciją paveda specialistui. Baudžiamojo proceso normoje kalbama apie tyrimo atlikimą, bet ne apie tyrimui atlikti objektų, pėdsakų suradimą ir paėmimą. Tuo tarpu kaimyninėje Latvijoje įstatymo leidėjas, vieną iš specialisto pareigų nurodė surasti ir paimti nusikalstamos veikos tyrimui reikšmingus objektus.

Specialisto funkcija – dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus reglamentuota BPK 180 straipsnio 1 dalyje, kur nurodyta, kad "dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus gali būti pasitelkiami specialistai". Tačiau nors BPK 179 straipsnyje ir nurodomi veiksmai, kurie gali būti atliekami tyrimo metu: fotografuojama, filmuojama, daromas garso ir vaizdo įrašas, daromi pėdsakų atspaudai ir išliejos, sudaromi planai ir schemos bei naudojami kitokie fiksavimo būdai, bet specialisto dalyvavimas atliekant šiuos veiksmus nenumatytas.[160]

Apie nusikalstamos veikos objektų, pėdsakų suradimą užsimena BPK komentaro autoriai pateikdami objektų tyrimo sampratą: "tai yra ikiteisminio tyrimo veiksmas, kuriuo siekiama surasti nusikalstamos veikos pėdsakus, turinčius reikšmės tyrimui, nustatyti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas aplinkybes".[161]

Kyla klausimas: kurie baudžiamojo proceso subjektai nusprendžia, ar būtinas objektų tyrimas? Neaiškų atsakymą pateikia ir BPK komentaro autoriai, kurie nagrinėdami objektų tyrimo tvarką nurodo, kad dėl būtinybės specialistui atlikti objektų tyrimą, sprendimą priima prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba specialistas.[162]Tačiau BPK 207 straipsnyje reglamentuojamą apžiūrą, tarp baudžiamojo proceso subjektų, kurie sprendžia ar atlikti objektų tyrimą, ar jų apžiūrą, specialistas jau neminimas.[163]

[157] Juškevičiūtė J. Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2005, T. 75(67). p. 38.
[158] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 228
[159] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[160] *Ibid*.
[161] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 551.
[162] *Ibid*., p. 552
[163] *Ibid*., p. 555.

Daugiausia neaiškumų kyla nagrinėjant teisinėje literatūroje specialistui priskiriamą funkciją – dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus ir taikant procesines prievartos priemones.

Problemą dėl specialisto funkcijos dalyvaujant tyrimo veiksmuose pastebėjo ir nagrinėjo J. Juškevičiūtė. J. Juškevičiūtė pastebėjo, kad nors ir specialisto figūra atsirado su vis didėjančiu mokslo ir technikos laimėjimų taikymu atliekant tyrimo veiksmus ir su tuo susijusiu ikiteisminio tyrimo pareigūno išaugusiu poreikiu turėti pagalbininką valdant šią techniką t.y. ieškant, fiksuojant, paimant pėdsakus bei kitą nusikaltimo ištyrimui svarbią informaciją, tačiau baudžiamojo proceso normos tokio ikiteisminio tyrimo pareigūno pagalbininko nenumato. Kita specialisto funkcija – objekto tyrimas taip pat neapima pėdsakų ieškojimo, užfiksavimo ir paėmimo, atliekant tyrimo veiksmą. [164]

Specialisto funkcija dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus baudžiamojo proceso komentarų autorių nuomone įgyvendinama specialistui dalyvaujant objektų apžiūroje, kuomet priimtas sprendimas neatlikti objektų tyrimo.

Kyla klausimas, kokie būtent veiksmai įeina į „tyrimo veiksmų“ sąvoką? Baudžiamojo proceso normos nereglamentuoja kuriuos tyrimo veiksmus atliekant baudžiamojo proceso metu reikalinga specialisto, kaip specialių žinių turinčio asmens pagalba. Tik baudžiamojo proceso kodekso komentaro autoriai nurodo, kad „iš esmės specialistas gali dalyvauti atliekant daugelį veiksmų: apklausą, parodymą atpažinti, parodymų patikrinimą vietoje, eksperimentą, apžiūrą“.[165]

Atkreiptinas dėmesys į dabar ir prieš tai galiojusio BPK normų, reglamentuojančių specialisto dalyvavimą baudžiamajame procese skirtumus. Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusiame BPK, galimybė į tyrimo veiksmus baudžiamojo proceso metu pasitelkti specialisto pagalbą buvo aiškiau ir konkrečiau reglamentuota. Tuo tarpu dabar galiojančio BPK normose specialisto dalyvavimas dažnai yra spėjamo pobūdžio.

Įstatymo leidėjas numatė vos keletą baudžiamojo proceso normų, kuriose tiesiogiai reglamentuojamas specialisto dalyvavimas:

1. BPK 44 straipsnio 11 dalyje reglamentuojama valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos darbuotojo, kaip specialisto dalyvavimą atliekant procesines prievartos priemones asmens apžiūrą, kratą, asmens kratą, atvesdinimą, poėmį, nepilnamečio akivaizdoje, išskyrus atvejus, kai pats nepilnametis yra įtariamas nusikalstamos veikos padarymu.[166]

Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros aiškinamajame rašte dėl BPK 44 straipsnio 11 dalies taikymo, detaliau išvardinti atvejai, terminai ir būdai, kuomet būtina informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją. Nors rašte vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas įvardintas kaip specialistas, tačiau duomenų, kokius tyrimo veiksmus jis turi atlikti nėra.

[164] Juškevičiūtė J. Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2005, T. 75(67). p. 38.
[165] *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 466.
[166] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio pakeitimo įstatymas. 2014-06-17, Nr. XII-955, prieiga per internetą <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=474681&p_tr2=2>, (žiūrėta 2015-03-16).

Nurodoma, kad prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas apie specialisto dalyvavimą ir atleidimo priežastis pažymi veiksmo protokole.[167]

2. BPK 186 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad į jaunesnio kaip aštuoniolikos metų liudytojo ar nukentėjusiojo apklausą, proceso dalyvių prašymu arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva gali būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą.[168]

N. Grigutytė, analizuodama psichologo dalyvavimo teisiniame procese problemas atkreipė dėmesį į vis didėjančią psichologų, kaip specialistų paklausą baudžiamojo proceso metu. N. Grigutytė pažymėjo ir keletą svarbių problemų, susijusių su psichologo, kaip specialisto vykdomomis funkcijomis dalyvaujant tyrimo veiksmuose. Autorė nurodė, kad dažnai psichologai, kaip baudžiamojo proceso subjektai (specialistai) dirba su asmenimis, su kuriais jie jau turi profesinį kontaktą. Kaip pavyzdį autorė pateikia situaciją, kuomet vaikų globos namų psichologas padeda ikiteisminio tyrimo pareigūnui apklausti vaikų globos namų auklėtinį. Tuo tarpu N. Grigutytė pažymėjo, kad psichologų etikos kodeksas apibrėžia, kad psichologai turėtų vengti dvigubų vaidmenų ir dvilypių santykių. [169]

Kita problema, į kurią turėtų atkreipti dėmesį ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas, kviesdamas psichologą specialisto funkcijoms atlikti – yra psichologo kompetencija. N. Grigutytė nurodė, kad „kiekvienas psichologas turi bendrųjų psichologinių žinių ir specializuotų žinių, įgyjamų per magistro studijas. Tačiau tai nereiškia, kad kiekvienas psichologas gali atsakyti į visus jam užduodamus klausimus. Psichologų specialiosios žinios skiriasi.“[170] Todėl kviečiant psichologą dalyvauti baudžiamajame procese, vertėtų iš anksto pasidomėti jo išsilavinimu.

3. BPK 206 straipsnio 1-2 dalyse nurodyta, kad „žmogaus kūno ir lavono tyrimą atlieka teismo medikas ar kitas gydytojas. Asmens psichinės būklės tyrimą atlieka teismo psichiatras, teismo psichologas.“[171]

Atkreiptinas dėmesys, kad išanalizavus teisės aktus, reglamentuojančius specialisto dalyvavimą baudžiamajame procese, pastebėtina, kad specialistas atlikdamas funkcijas kartu tampa priemone užtikrinti žmogaus teises baudžiamojo proceso metu. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro nurodyme dėl vaiko teisių baudžiamajame procese užtikrinimo išvardinami atvejai, kuomet ikiteisminio tyrimo pareigūnai, siekdami apsaugoti vaiko interesus, privalo pasitelkti tam reikiamų specialių žinių turinčius asmenis, t.y. vaiko teisių apsaugos darbuotojus: kuomet būtina skubiai spręsti

[167] Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 11 dalies taikymo. 2014-09-15, Nr. 17.9-2770, prieiga per internetą <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=5lf6BS4tc9Y%3d&tabid=477>, (žiūrėta 2015-03-16).
[168] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[169] Grigutytė N. Psichologo dalyvavimas teisiniame procese Lietuvoje: iššūkiai ir galimybės. *Teisės problemos*. 2011, Nr.3(73). p. 12.
[170] *Ibid*., p. 15.
[171] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

su vaiko globa ir priežiūra susijusius klausimus; kai tyrimo metu gaunama informacija apie padarytą žalą nepilnamečiui netinkamo auklėjimo metu; kai pranešimas apie įtarimą įteikiamas nepilnamečiui; nepilnametį apklausiant liudytoju ar nukentėjusiuoju; kai reikia organizuoti pagalbą nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos nepilnamečiui; kuomet įtariamajam skiriama kardomoji priemonė gyventi skyrium, kai nukentėjusysis yra nepilnametis; tyrimo metu nustačius, kad nepilnamečio nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą gali trukdyti objektyviam tyrimui ir kenkti nepilnamečio interesams ir pan.[172]

Lietuvoje specialistas ne tik gali dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus, bet ir ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo pavedimu atlieka objektų tyrimą ir pateikia išvadas. BPK normos neįvardina objektų, kurių tyrimas priskirtas ekspertui, kurių specialistui. Tokiu būdu specialisto ir eksperto funkcijos yra visiškai supainiotos.

Tuo tarpu Latvijos, Baltarusijos ir Rusijos baudžiamojo proceso normos, mūsų nuomone tiksliau reglamentavo eksperto ir specialisto statusą, atskirdamas šių procesinių figūrų funkcijas ir tokiu būdu išvengdamas teisės normų neatitikimo su praktikoje iškylančiomis situacijomis.

Pavyzdžiui, analizuojant Latvijos BPK normas matyti, kad baudžiamajame procese dalyvauja dvi skirtingų kompetencijų, specialių žinių turinčios figūros – ekspertas ir specialistas. Ekspertui ir specialistui įstatymų leidėjas numatė skirtingą paskirtį baudžiamajame procese. Latvijoje ekspertas yra asmuo, kuris atlieka tardytojo, prokuroro ar teismo paskirtą ekspertizę, naudojant specialias mokslo, technologijų, meno, amatų ar kitas tyrimui reikalingas žinias bei pateikia išvadą apie faktus, turinčius reikšmės nagrinėjant baudžiamąją bylą (BPK 193 str.). Skirtingai nei Lietuvoje, Latvijoje įstatymu numatyti atvejai, kuomet būtina skirti ekspertizę:

1. Mirties priežasčiai nustatyti;
2. Nėštumo ar jo nutraukimo faktui nustatyti;
3. Siekiant nustatyti bylai reikšmingas aplinkybes seksualinių nusikaltimų bylose;
4. Esant abejonėms dėl asmens amžiaus.[173]

Pažymėtinas ir teigiamas Latvijos įstatymo leidėjo pasitikėjimas tardytojo kompetencija. Kitaip nei Lietuvoje ekspertizę šioje šalyje teisė skirti ekspertizę suteikta ne tik teismui, bet ir tardytojui bei prokurorui. Tokiu būdu nepažeidžiamas principas greitai ir objektyviai ištirti nusikalstamą veiką bei išaiškinti kaltus asmenis.

Tuo tarpu specialistas Latvijos baudžiamajame procese yra tardytojo pagalbininkas, padedantis atlikti tyrimo veiksmus baudžiamojoje byloje pasitelkiant specialias žinias. Skirtingai nei Lietuvoje, Latvijos BPK normos aiškiai reglamentuoja kokie veiksmai įeina į tyrimo veiksmus. BPK 113 straipsnyje nurodyta, kad specialistas privalo padėti tardytojui surasti, apžiūrėti ir paimti nusikalstamai veikai tirti reikšmingus objektus ir daiktus. Be to baudžiamojo proceso normos numato

[172] Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro nurodymas dėl vaiko teisių baudžiamajame procese užtikrinimo. 2011, Nr. N-3, prieiga per internetą <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=XOgmNYkKEV4=&tabid=238>, (žiūrėta 2015-03-19).
[173] Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).

atvejus, kuomet tardytojas gali kviesti specialistą: apžiūrint įvykio vietą, asmenį, lavoną (kai eksperto tyrimas nėra reikalingas), atliekant procesinius veiksmus su nepilnamečiu, nustatant areštuoto turto vertę ir kt. Pažymėtina, kad Latvijoje specialistas funkcijas atlieka dvejomis formomis: dalyvaujant tyrimo veiksmuose ir suteikiant paaiškinimus, kurie gali būti įrašomi į tyrimo veiksmo protokolą. Latvijoje specialistas, kitaip nei Lietuvoje neatlieka objektų tyrimo bei nesurašo išvados.[174]

Rusijoje eksperto ir specialisto funkcijos yra reglamentuotos panašiai kaip ir Latvijos baudžiamajame procese. Šioje valstybėje taip pat egzistuoja dvi specialių žinių turinčios figūros – ekspertas ir specialistas. Ir skirtingai nei Lietuvoje, Rusijos BPK normos skirtingai reglamentuoja pastarųjų funkcijas.

Eksperto pagrindinė funkcija – atlikti jam pavestų objektų, kuriems ištirti būtina turėti specialių mokslo, technologijos, meno, amatų ar kitų gyvenimo sričių tyrimą. Ekspertizę, skirtingai nei Lietuvoje gali paskirti tyrėjas, prokuroras ar teismas. Be to BPK 144 straipsnyje numatyta, kad ekspertizė gali būti skiriama ir nepradėjus ikiteisminio tyrimo. Tuo pačiu Rusijos BPK normos numatyti atvejai, kuomet būtina skirti ekspertizę:

1. Mirties priežasčiai nustatyti;
2. Padarytos žalos ir pobūdžio sveikatai nustatyti;
3. Įtariamojo psichinei ir fizinei būklei nustatyti, kuomet suabejojama jo gebėjimu ginti savo teises ir teisėtus interesus;
4. Nepilnamečio psichinei fizinei būklei nustatyti seksualinio pobūdžio bylose;
5. Protinei ir fizinei įtariamojo būklei nustatyti, kuomet įtariamasis yra priklausomas nuo narkotinių medžiagų arba abejojama jo gebėjimu suvokti aplinkybes bei ginti savo interesus;
6. Psichinei ir fizinei nukentėjusiojo būklei nustatyti, kai kyla abejonių dėl asmens gebėjimo teisingai suvokti ir liudyti dėl aplinkybes, susijusių bylos nagrinėjimo;
7. Įtariamojo ir nukentėjusiojo amžiui nustatyti, kai kyla dėl to abejonių ar trūksta amžių patvirtinančių dokumentų.[175]

Tuo tarpu specialistas kaip ir Latvijoje atlieka tyrėjo padėjėjo funkcijas. Skirtingai nei Lietuvoje jis neatlieka objektų tyrimo, bet padeda tyrėjui atlikti įvykio vietos, asmenų, apžiūrą, surasti, paimti bei apžiūrėti nusikalstamos veikos pėdsakus bei objektus, reikšmingus bylai išspręsti. Tyrėjas gali būti kviečiamas atliekant kratą, daiktų, dokumentų poėmį, apklausiant nepilnametį ir t.t.[176]

Esant skirtingai eksperto ir specialisto kompetencijai patvirtina ir tai, kad Rusijos baudžiamajame procese ekspertas ir specialistas savo nuomonę gali pateikti dvejomis formomis: Ekspertas nuomonę pateikia raštu, surašęs išvadą apie tyrimo rezultatus ir žodžiu apklaustas liudytoju apie ekspertizės metu nustatytas aplinkybes. Specialistas savo nuomonę pateikia raštu, ją įrašant į

[174] Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[175] Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ (aktuali redakcija nuo 08.03.2015), prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>, (žiūrėta 2015-03-20).
[176] *Ibid*.

tyrimo veiksmo dokumentą bei žodžiu, apklausiant apie jo nustatytas aplinkybes, jam dalyvaujant tyrimo veiksmuose.[177]

Taigi, specialistas Rusijoje neatlieka objektų tyrimo ir nesurašo išvados. Rusijos BPK įrodymu pripažįsta tiek eksperto išvadą, tiek specialisto liudijimą. J.K. Orlov nagrinėdamas eksperto ir specialisto kompetenciją nurodė, kad ekspertą nuo specialisto skiria tai, kad: "Ekspertas pateikia išvadą remiantis atliktais tyrimais, tuo tarpu specialistas į klausimus, nors ir reikalaujančius specialių žinių atsako be tyrimo atlikimo (bendro pobūdžio klausimai)."[178]

Baltarusijoje labai panašiai kaip ir Latvijoje bei Rusijoje ekspertas ir specialistas yra skirtingos figūros, atliekančios skirtingas funkcijas. Specialisto figūra Baltarusijoje įkurta turint tikslą padėti tyrėjui ir teismui išvengti klaidų tyrimo metu. Specialistas – yra tardytojo ir teismo konsultantas ir padėjėjas, kuris pagelbėja naudotis techninėmis priemonėmis bei gali duoti paaiškinimus klausimais, į kuriuos atsakymus jis turi specialių žinių. Taigi specialisto pagrindinė funkcija padėti tardytojui, tiriančiam nusikaltimą, naudojant technines priemones bei specialias žinias surasti, paimti ir apžiūrėti nusikalstamos veikos pėdsakus, padėti atlikti kratą, dokumentų poėmį bei „paruošti" tyrimo objektą ekspertizei atlikti. Be to specialistas atlieka konsultanto funkciją tardytojui, teismui ir kitiems suinteresuotiems baudžiamojo proceso dalyviams teikdamas paaiškinimus jo kompetencijos ribose.[179]

Skirtingai nei Rusijoje, Baltarusijoje specialisto paaiškinimai nėra pripažįstami įrodymu.

Tuo tarpu ekspertas Baltarusijoje yra asmuo, turintis specialių mokslo, technologijos, meno, amatų ir kitų gyvenimo sričių žinių, kuris atlieka ekspertizę bei pateikia eksperto išvadą. Skirti ekspertizę turi teisę tardytojas, prokuroras ir teismas. Kaip ir Rusijoje, Baltarusijoje ekspertizė gali būti skiriama ir nepradėjus ikiteisminio tyrimo.[180] Įstatymo leidėjas numato šiuos atvejus, kuomet būtina skirti ekspertizę:

1. Mirties priežasčiai nustatyti;
2. Įtariamojo, nukentėjusiojo amžiui nustatyti kai kyla abejonių arba kai trūksta tai patvirtinančių dokumentų;
3. Įtariamojo psichinei bei fizinei būklei ištirti, siekiant nustatyti ar jis gali ginti savo teises;
4. Įtariamojo psichinei bei fizinei būklei ištirti, siekiant nustatyti ar jis gali teisingai suvokti bylos aplinkybes bei duoti paaiškinimus.[181]

Lenkijoje specialisto pagrindinė funkcija yra padėti tyrėjui atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus, apklausti asmenis „per atstumą". Specialistas yra kriminalistikos technikas. Jis turi padėti tyrėjui

[177] Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ (aktuali redakcija nuo 08.03.2015), prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>, (žiūrėta 2015-03-20).
[178] Орлов Ю.К., *Проблемы теории доказательств в уголовном процессе*, Москва: Юрист, 2009, p. 173.
[179] *Участие эксперта и специалиста в уголовном судопроизводстве Республики Беларусь и Российской федерации.*Воронеж: Вестник Воронежского института, *2012, Nr. 2 (3).*
[180] Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).
[181] *Ibid*.

atsakyti į klausimus „Kas? Ką? Kur? Su kuo? Kam? Kokiu būdu? Kada?“ Tuo tarpu ekspertas Lenkijoje atlieka objektų tyrimą ir pateikia išvadą. Eksperto išvada yra pripažįstama įrodymu.[182]

Taigi, galima teigti, kad nors Lietuvos baudžiamoji teisė eksperto ir specialisto figūras pripažįsta atskiromis ir savarankiškomis, tačiau jų funkcijos yra supainiotos. Specialistas ne tik dalyvauja atliekant tyrimo veiksmus, bet kaip ir ekspertas atlieka objektų tyrimą. Tuo tarpu kaimyninėse valstybėse – Latvijos, Rusijos, Baltarusijos ir Lenkijos baudžiamajame procese eksperto ir specialisto funkcijos yra skirtingos. Šiose valstybėse specialistas atlieka tyrėjo pagalbininko funkcijas neatliekant objektų tyrimo, o ekspertas atlieka objektų tyrimą bei pateikia išvadą.

Specialisto teisės baudžiamajame procese

Nors baudžiamojo proceso įstatymas specialistui suteikė plačias kompetencijas, tačiau nėra visai aišku kokias teises įstatymo leidėjas jiems numatė įgyvendinant savo kompetenciją. teisės Kaip pastebėjo P. Ancelis, nors specialistui yra suteiktos plačios kompetencijos, visgi dalies eksperto teisių jis neturi.[183]

Kaip ir P. Ancelis, J. Juškevičiūtė taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad „2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs LR BPK labiausiai išplėtė vieno iš specialių žinių turinčio asmens – specialisto vaidmenį baudžiamajame procese.“[184] Tačiau išanalizavusi BPK normas, kuriose reglamentuojamos specialisto, kaip baudžiamojo proceso subjekto teisės, J. Juškevičiūtė nepastebėjo nė vienos specialistui suteiktos teisės, susijusios su jo funkcijomis atliekant tyrimo veiksmus.[185]

Dabar galiojančiame BPK tarp specialisto ir eksperto figūrų beveik nebeliko esminio skirtumo, išskyrus tai, kad į specialisto vykdomas funkcijas neįeina mirties priežasties, ar kaltinamojo psichinės būklės nustatymas. Taip pat skiriasi jų paskyrimo procedūra ir atliktų tyrimų rezultatų įforminimas. Tačiau vis tik didžiausias skirtumas specialistui ir ekspertui suteiktų teisių srityje.[186]

Atkreiptinas dėmesys, kad skirtingai negu eksperto teisės, specialisto teisės nėra aiškiai reglamentuotos BPK. Susidaro įspūdis, kad jos yra spėjamojo pobūdžio.

Nors specialisto kompetencija yra išplėsta, bei jo atliekamos funkcijos mažai skiriasi nuo eksperto, tačiau jis teisių, kurios BPK normomis suteiktos ekspertui neturi. Įstatymų leidėjas nenumatė normų, kurios suteiktų teisę specialistui susipažinti su medžiaga, susijusia su specialisto išvada arba prašyti pateikti papildomą medžiagą, reikalingą išvadai pateikti. Tokiu būdu susiformavo labai ydinga praktika. Po specialisto atlikto objekto tyrimo ir pateiktos išvados, dėl informacijos trūkumo skiriama ekspertizė. Tokie neigiamo pobūdžio reiškiniai prieštarauja nusikalstamos veikos greitumo ir ekonomiškumo principams.

[182] Browarny K., *Metody i środki wykorzystywane przez specjalistów w praktyce dochodzeniowo-śledczej,* Wroclaw, 2014.
[183] Ancelis P., *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*, Vilnius: Saulelė, 2007, 109 p.
[184] Juškevičiūtė J. Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2005, T. 75(67). p. 38.
[185] *Ibid*.
[186] Juškevičiūtė J. Specialisto instituto raida Lietuvos baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 2005, T.76(68). p. 18.

J. Juškevičiūtė pastebėjo, kad skirtingai nei ekspertui, specialistui, kuris neturi objektų tyrimui reikalingų specialių žinių ir įgūdžių, įstatymas nenumatė teisės atsisakyti atlikti jam pavesto tyrimo.[187] BPK 58 straipsnyje nurodyta, kad „specialistas negali dalyvauti procese ir tais atvejais, kai paaiškėja jų nekompetentingumas.“[188] Taigi galima daryti išvadą, kad specialistas, žinodamas, kad jis neturi jam pavestai užduočiai atlikti reikiamų žinių negali atsisakyti ją atlikti, o turi laukti, kol paaiškės jo nekompetentingumas.

Nagrinėjant baudžiamojo proceso normas, susidaro įspūdis, kad specialistas, būdamas baudžiamojo proceso dalyvis, kuris kviečiamas turint tikslą greitai, objektyviai ir išsamiai išnagrinėti nusikalstamą veiką turi mažiau teisių nei kitas baudžiamojo proceso dalyvis pavyzdžiui įtariamasis ar kaltinamasis.

Visiškai kita specialisto kaip baudžiamojo proceso subjekto padėtis yra Latvijoje. Specialistas Latvijoje yra tardytojo pagalbininkas surandant, paimant ir apžiūrint objektus. Tuo tarpu pavestų objektų tyrimą atlieka ekspertas, todėl ir teisės būtinos kokybiškai atlikti ekspertizę suteiktos būtent ekspertui.

Kalbant apie specialistą, Lenkijos BPK 206 straipsnyje nurodyta, kad nuostatos, reglamentuojančios specialisto statusą yra susijusios su ekspertų statusą reglamentuojančiomis nuostatomis.[189] Vadinasi specialistas turi tas pačias teises kaip ir ekspertas.

Baltarusijoje kitaip nei Lietuvoje, visas ekspertui suteiktas teises, su tam tikromis išimtimis turi ir specialistas:

1) Žinoti dėl ko yra kviečiamas;
2) Atsisakyti dalyvauti tyrime, jeigu tyrimui atlikti specialistas neturi tam reikiamų specialių žinių;
3) Užduoti proceso dalyviams klausimus;
4) Susipažinti su tyrimo, kuriame jis dalyvavo protokolu, teikti paaiškinimus, pastabas, kurios turi būti įrašytos į protokolą;
5) Teikti skundus dėl tyrimą vedančių pareigūnų, teismo veiksmų, ribojančių jo teises;
6) Gauti atlygį už patirtas išlaidas.[190]

Specialistas Rusijos baudžiamajame procese turi šiek tiek mažiau teisių nei ekspertas, tačiau jos yra pakankamai aiškios ir būtinos jo funkcijoms vykdyti:

1) Atsisakyti dalyvauti baudžiamajame procese, jeigu jis neturi atitinkamų žinių;
2) Esant tyrimo tardytojo, tyrėjo ir teismo leidimui užduoti klausimus tyrimo dalyviams;

[187] Juškevičiūtė J. Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2005, T. 75(67). p. 40.
[188] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
[189] Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego, prieiga per internetą <http://www.przepisy.gofin.pl/przepisy,2,9,9,223,,,ustawa-z-dnia6061997-r-kodeks-postepowania-karnego.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[190] Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).

3) Susipažinti su tyrimo veiksmų protokolu, kuriame jis dalyvavo ir teikti pastabas, kurie turi būti įtraukiami į protokolą;
4) Teikti skundus dėl tyrėjo, tardytojo, prokuroro ir teismo veiksmų (neveikimo), ribojančių jo teises.[191]

Taigi minėtos valstybių baudžiamajame procese, skirtingai nei Lietuvos, specialistas turi ne tik plačią kompetenciją, bet ir normomis reglamentuotas teises ją įgyvendinti.

Lietuvos mokslininkų kolektyvas, atlikęs specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinę analizę nurodė, kad kaip išeitis iš specialisto kompetencijos ir teisių nesuderinamumo, „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas turėtų būti papildytas 89‘ straipsniu, kuris turėtų vadintis „Specialisto teisės“. Šiame straipsnyje turėtų būti išvardytos šios specialisto teisės:

- atsisakyti dalyvauti baudžiamosios bylos tyrime, jeigu jis neturi reikiamų specialių žinių;
- prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar teismo leidimu pateikti klausimus tyrimo veiksmo ar prievartos priemonės taikymo dalyviams;
- susipažinti su tyrimo bei prievartos priemonės taikymo veiksmo, kuriame jis dalyvavo, protokolu ir pateikti paaiškinimus bei pastabas; jos turi būti įtrauktos į protokolą;
- teikti skundus dėl prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmų, apribojusių jo teises;
- susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su tyrimo dalyku;
- prašyti pateikti papildomą medžiagą, reikalingą išvadai pateikti;
- dalyvauti atliekant su tyrimo dalyku susijusius tyrimo veiksmus ir taikant prievartos priemones;
- dalyvauti nagrinėjant bylą teisme;
- atsisakyti pateikti išvadą, jeigu jam pateiktos medžiagos neužtenka išvadai padaryti arba ta medžiaga neatitinka specialių jo žinių.“[192]

Specialisto pareigos baudžiamajame procese

Kitaip nei eksperto, specialisto pareigos Lietuvos BPK nėra reglamentuojamos atskiru straipsniu. Kaip jau minėjome, nors specialisto pareigos „išmėtytos“ visame BPK, tačiau jos savo turiniu beveik nesiskiria nuo pareigų, skirtų ekspertui. Šaukiamas specialistas privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar teismą. Skirtumas tik tas, kad specialistas privalo atvykti ne tik pas ikiteisminio tyrimo teisėją, bet ir pas prokurorą ar ikiteisminio tyrimo pareigūną. Specialistas, kaip ir ekspertas turi pareigą pateikti nešališką išvadą bei paaiškinimus pateiktais klausimais, paaiškėjus Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnyje numatytais pagrindais nusišalinti.

[191] Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ (aktuali redakcija nuo 08.03.2015), prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>, (žiūrėta 2015-03-20).
[192] Kurapka V.E., *et al*., Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas. Mokslo studija. Vilnius: *Mykolo Romerio universitetas*. 2012, p. 37-38.

Latvijoje BPK numato šias specialisto pareigas:

1) Kviečiamam atvykti pas baudžiamąją bylą vedantį pareigūną;
2) Padėti surasti nusikalstamai veikai tirti reikšmingus objektus, juos užfiksuojant apžiūrint, paimant, tiriant bei saugant;
3) Atkreipti nusikalstamą veiką tiriančio pareigūno dėmesį į jam atrodančias bylai reikšmingas aplinkybes;
4) Neviešinti informacijos, gautos atliekant jam pavesto tyrimo veiksmus.[193]

Baltarusijos BPK specialisto pareigos yra analogiškos eksperto pareigoms. Skirtumas tik vienas – specialistui nėra pareigos pateikti išvadą dėl objektų tyrimo.

Rusijoje, kitaip nei Baltarusijoje pagrindinės specialisto pareigos yra šios:

1. Specialistas privalo kviečiamas atvykti pas tyrėją, tardytoją, prokurorą ar teismą. Iš šios specialisto pareigos išplaukia ir kitos, pavyzdžiui, pareiga padėti tardytojui atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus arba duoti paaiškinimus.
2. Pareiga saugoti ikiteisminio tyrimo duomenis, kurie specialistui tapo žinomi, šiam dalyvaujant baudžiamojoje byloje.

Lenkijoje BPK eksperto pareigos reglamentuotos labai panašiai, kaip ir Lietuvoje. Išskirtinė ekspertui nustatyta pareiga teikti rašytines ir žodines pastabas dėl aplinkybių, kurias jis nustatė atlikdamas jam pavestų objektų tyrimą.[194]

Specialistui taikoma atsakomybė baudžiamajame procese

Specialistui, kaip ir ekspertui BPK normomis numatyta vienoda atsakomybė už jų pareigų nevykdymą arba netinkamą vykdymą. Specialistui taip pat gali būti taikoma procesinė ir baudžiamoji atsakomybės. Procesinę specialisto atsakomybę reglamentuoja BPK 89 straipsnio 5 dalis, tuo tarpu baudžiamąją atsakomybę reglamentuoja keletas BK normų. Atsakomybė už melagingos išvados davimą numatyta BK 235, BK 168 numato atsakomybę už informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimą ar panaudojimą, BK 231 straipsnis reglamentuoja atsakomybę asmenims, trukdantiems teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno, advokato at teismo antstolio veiklai.

Taigi, specialistas, kaip ir ekspertas, vienodai atsako už pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Skirtumas tas, kad ekspertas atsako už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo teisėją ar teismą, o specialistas atsako už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo pareigūną ar prokurorą. Specialistui baudžiamoji atsakomybė numatyta už klaidingos išvados ar paaiškinimo davimą, o ekspertui – tik už klaidingos išvados davimą.

Tuo tarpu Latvijos, Baltarusijos ir Rusijos baudžiamojo proceso normos numato specialisto atsakomybę už neatvykimą be pateisinamos priežasties pas tardytoją, prokurorą ar teismą bei

[193] Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
[194] Kędzierskij W. Biegli prywatni w Polsce. *Jurisprudencija*. 2000, T.18(10). p. 42.

informacijos, gautos ikiteisminio tyrimo metu paskleidimą. Rusijoje specialistui, vengiančiam atvykti pas tyrėją, prokurorą ar teismą, gali būti taikoma procesinė prievartos priemonė – atvesdinimas.

3. SPECIALIŲ ŽINIŲ PRAKTIKOS PROBLEMINIAI KLAUSIMAI

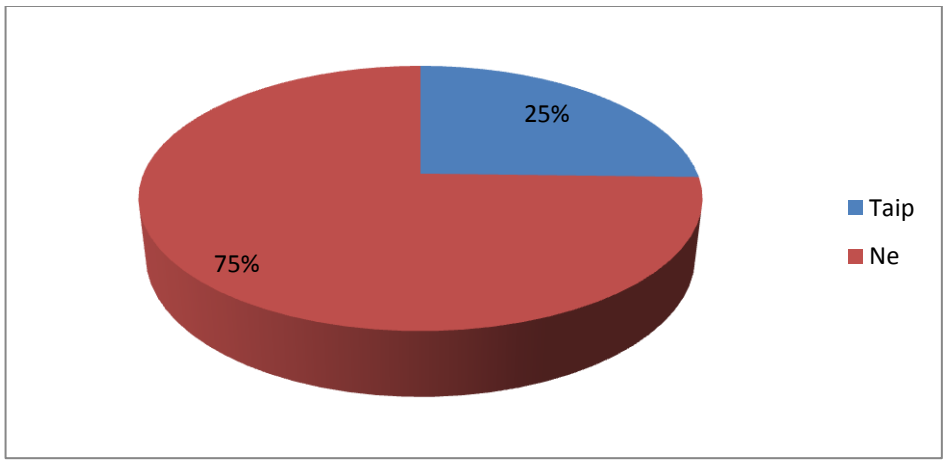
Nusikalstamumas Lietuvoje sparčiai auga, keičiasi jo struktūra, todėl nusikaltimai tampa vis labiau apgalvoti. Darydami nusikaltimus, nusikaltėliai naudoja tobulesnes technikos priemones. Dėl šių priežasčių specialių žinių poreikis tiriant įvairių rūšių nusikaltimus nuolat didėja, todėl be galo svarbus yra eksperto ir specialisto turimų žinių ir praktinių įgūdžių panaudojimas.

Siekiant išsiaiškinti specialių žinių panaudojimo būklę bei problemas, buvo atlikta Vidaus reikalų ministerijos sistemos darbuotojų apklausa – apklausti 59 respondentai, iš kurių 54 buvo Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus miesto antrojo policijos komisariato pareigūnai ir 4 Vilniaus apygardos prokuratūros Vilniaus apylinkės prokurorai ir 1 Kriminalistinių tyrimo centro specialistas. (žiūrėti 2 priedo 21 pav.).

61 proc. respondentų yra baigę aukštąjį teisinį universitetinį išsilavinimą, 9 proc. – aukštąjį neuniversitetinį neteisinį, 22 proc. – aukštąjį neteisinį ir tik 5 proc. – aukštąjį neteisinį neuniversitetinį (2 priedas, 22 pav.).

Net 66 proc. respondentų darbo stažas buvo daugiau nei 10 metų, 19 proc. vidaus reikalų sistemoje dirba nuo 5 iki 10 metų ir tik vos 3 proc. – respondentų sistemoje dirba mažiau nei metus (2 priedas, 23 pav.). Taigi, apklausoje dalyvavę respondentai yra dauguma teisinį išsilavinimą ir didelį darbo stažą turintys pareigūnai.

Nustatyta, kad didžiausią dalį pareigūnų tiriamų nusikaltimų sudaro nusikaltimai nuosavybei (41 proc.) ir nusikaltimai asmeniui (39 proc.). Nusikaltimai elektroninėje erdvėje sudaro 6 proc. visų tiriamų nusikaltimų ir 3 proc. – nusikaltimai susiję su autoįvykiais (2 priedas, 24 pav.).

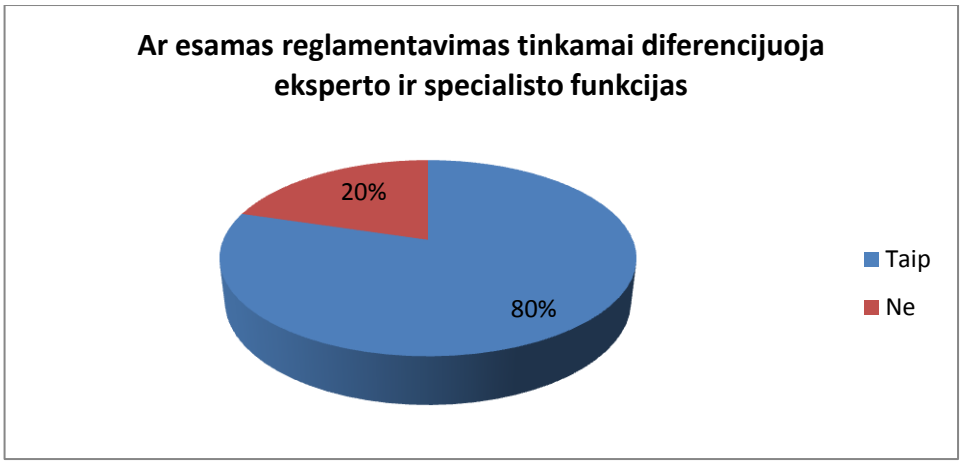

1 pav. Ekspertizės skyrimo tikslingumo reglamentavimas

Apklausos metu buvo siekiama sužinoti pareigūnų nuomonę ar tikslinga įstatymu nustatyti būtinus ekspertizės atvejus. Pažymėtina, kad šiuo metu Lietuvos BPK, kitaip nei kaimyninėse valstybėse, nėra reglamentuoti atvejai, kuomet būtina skirti ekspertizę. Apklausos rezultatai parodė, kad net 75 respondentų mano, kad nėra būtina įstatymu numatyti ekspertizės skyrimo atvejus ir tik 25 respondentų nurodė kitaip (1 pav.).

Respondentai įvardino šiuos atvejus, kuomet įstatymas turėtų numatyti ekspertizės skyrimą:

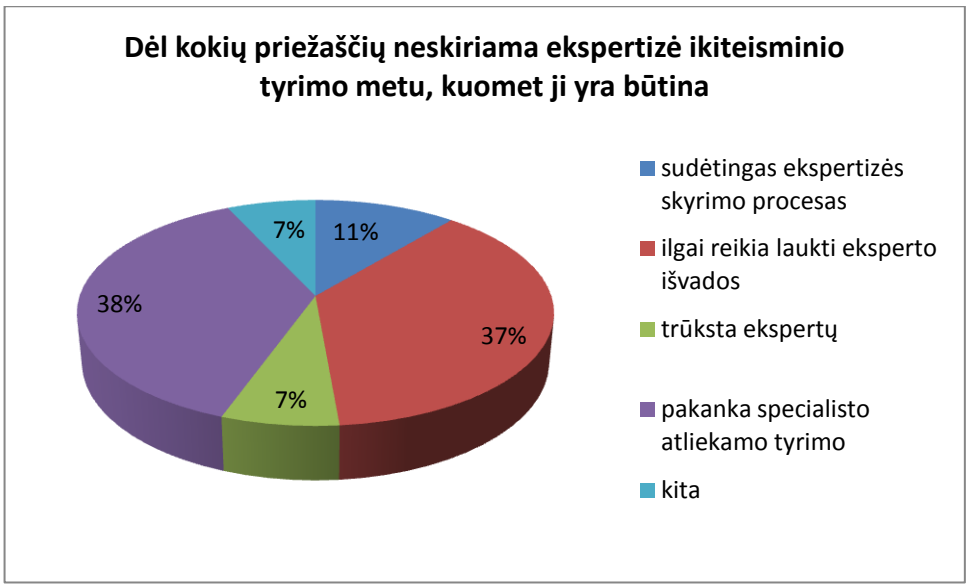
- mirties priežasčiai nustatyti;
- asmens psichinei būklei nustatyti;
- atliekant ūkinės-finansinės veiklos tyrimus.

2 pav. Eksperto ir specialisto reglamentavimo tinkamumas

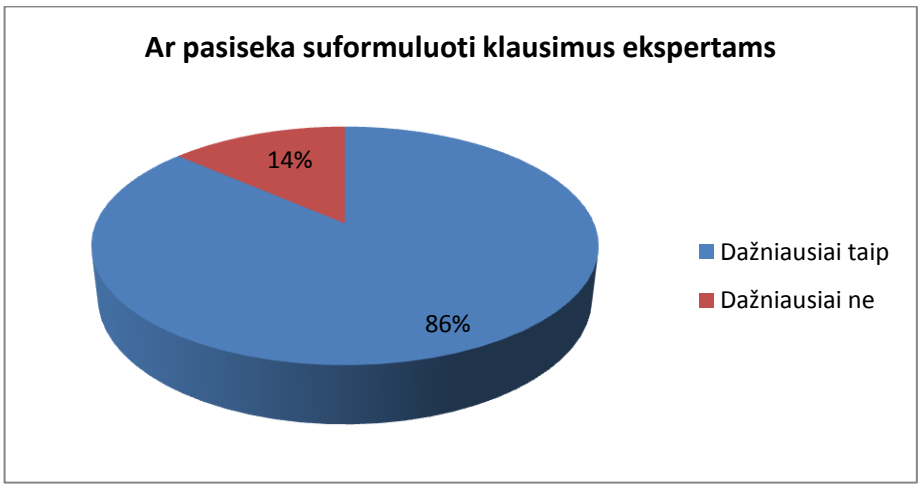
Tyrimo metu nustatyta, kad net 80 proc. pareigūnų eksperto ir specialisto funkcijų reglamentavimą baudžiamojo proceso įstatymais laiko tinkamais ir tik vos 20 proc. nurodė manantys, kad jų funkcijos nėra tinkamai reglamentuotos įstatymu (2 pav.). Toks respondentų atsakymas išplaukia iš to, kad dažniausiai tirdami nusikalstamas veikas, kuriose būtina atlikti objektų tyrimą, dėl BPK specialių žinių formų panaudojimo formų reglamentavimo dažniausiai apsiriboja specialisto išvada.

Siekiant nustatyti atvejus, kuriais tiriant nusikalstamą veiką būtina skirti ekspertizę, respondentai buvo paprašyti nurodyti atvejus, kuriuos tiriant būtų tikslinga atlikti ekspertizę, tačiau ji neatliekama. Dauguma respondentų negalėjo nurodyti konkrečių atvejų, tačiau nemaža jų dalis nurodė šiuos: stiklo šukių ir mikrodalelių lyginamoji analizė; nusikalstamose veikose dėl vagysčių iš automobilių, kuomet yra palikti nusikalstamos veikos pėdsakai; smurto artimoje aplinkoje atvejai; atvejai, kuomet būtina nustatyti asmens psichinę būklę. Keletas apklaustųjų nurodė, kad visais atvejais pakanka specialisto atlikto tyrimo bei jo pateiktos išvados apie tyrimo rezultatus.

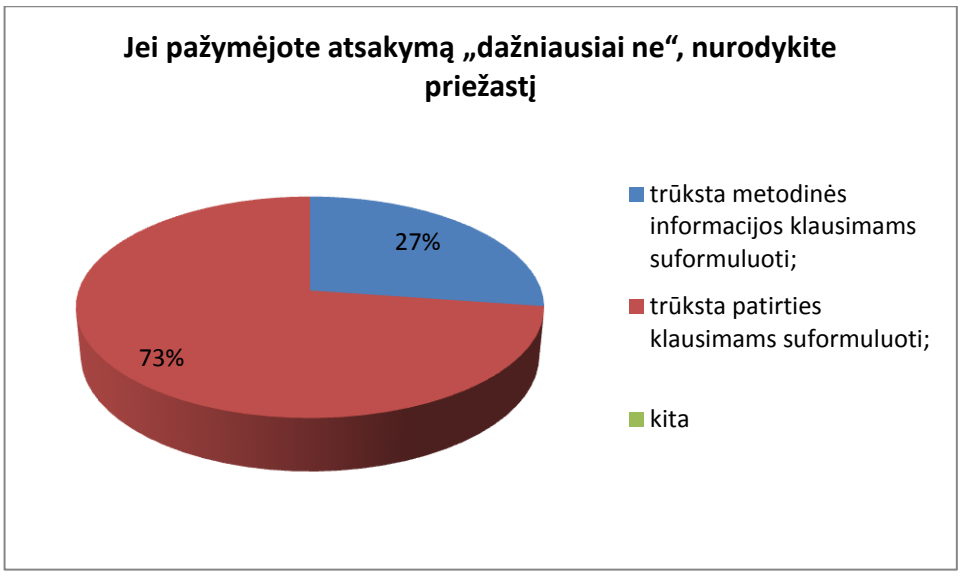
3 pav. Ekspertizės neskirimo priežastys

Atsakydami į klausimą „Dėl kokių priežasčių neskiriama ekspertizė ikiteisminio tyrimo metu, kuomet ji yra būtina?“, net 38 proc. respondentų nurodė, kad ekspertizė neskiriama, kadangi pakanka specialisto išvados bei 37 proc. respondentų nurodė ekspertizės neskiriantys, kadangi tenka ilgai laukti ekspertų išvados. Tuo tarpu ekspertizės skyrimo procesą sudėtingu laiko 11 proc. apklaustųjų, 7 proc. – priežastį įvardina ekspertų trūkumą ir tiek pat apklaustųjų nurodė ekspertizės neskiriantys dėl kitų priežasčių. Kitas priežastis respondentai įvardino specialistų pateiktos išvados pakankamumą (3 pav.).

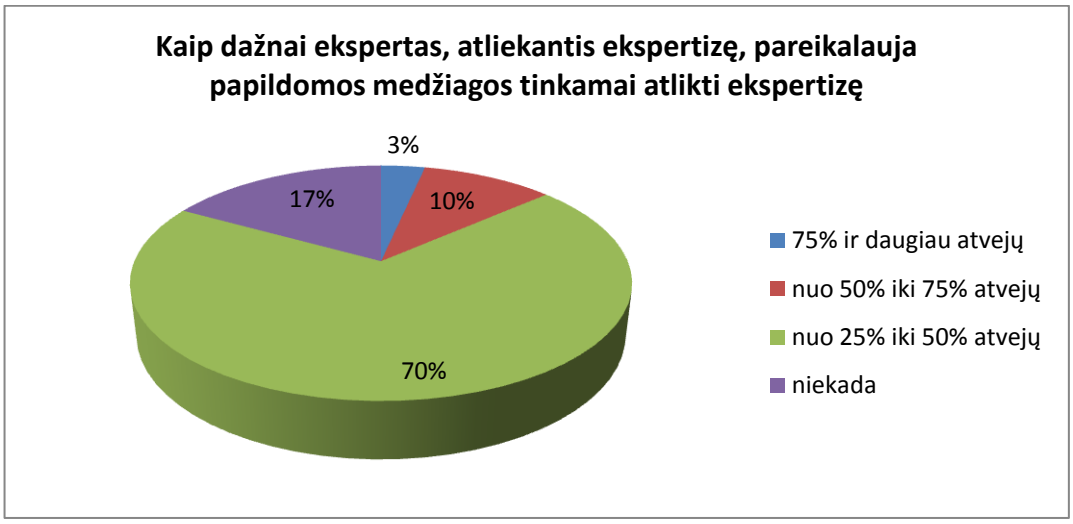
4 pav. Klausimų ekspertams formulavimo pasisekimas

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti ar pavyksta pareigūnams, kurių tiriamosiose baudžiamosiose bylose teismas nutartimi buvo paskyręs ekspertizę tinkamai suformuluoti ekspertui klausimus. Net 86 proc. respondentų tinkamai suformuluoja klausimus ekspertams ir 14 proc. - ne visuomet sekasi tai padaryti (4 pav.).

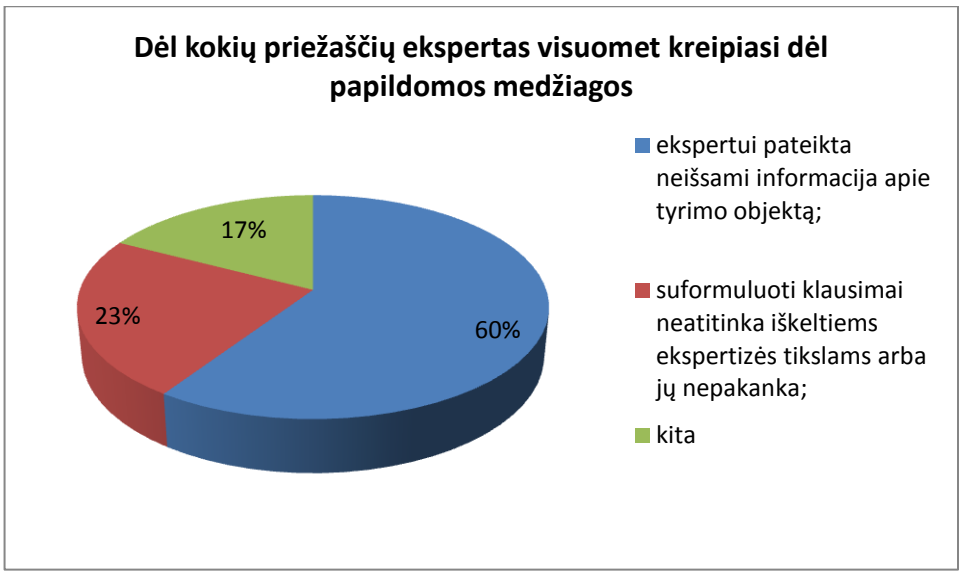
5 pav. Nesėkmingo klausimų ekspertams formulavimo priežastys

Net 73 proc. respondentų, kuriems dažniausiai nepavyksta tinkamai suformuluoti ekspertui klausimus kaip priežastį nurodo klausimų formulavimo patirties trūkumą ir 27 proc. apklaustųjų nurodė, kad jiems trūksta metodinės informacijos kaip suformuluoti klausimus ekspertui (5 pav.).

6 pav. Papildomos medžiagos reikalavimo dažnumas

70 proc. apklaustų pareigūnų nurodė, ekspertas papildomos medžiagos pareikalauja nuo 25 iki 50 proc., 10 proc. respondentų teigė, kad ekspertas minimu klausimu kreipiasi nuo 50 iki 75 proc., 3 proc. – 75 proc. ir daugiau atvejų bei 17 proc. apklaustųjų nurodė, kad tokių atvejų nėra buvę (6 pav.).

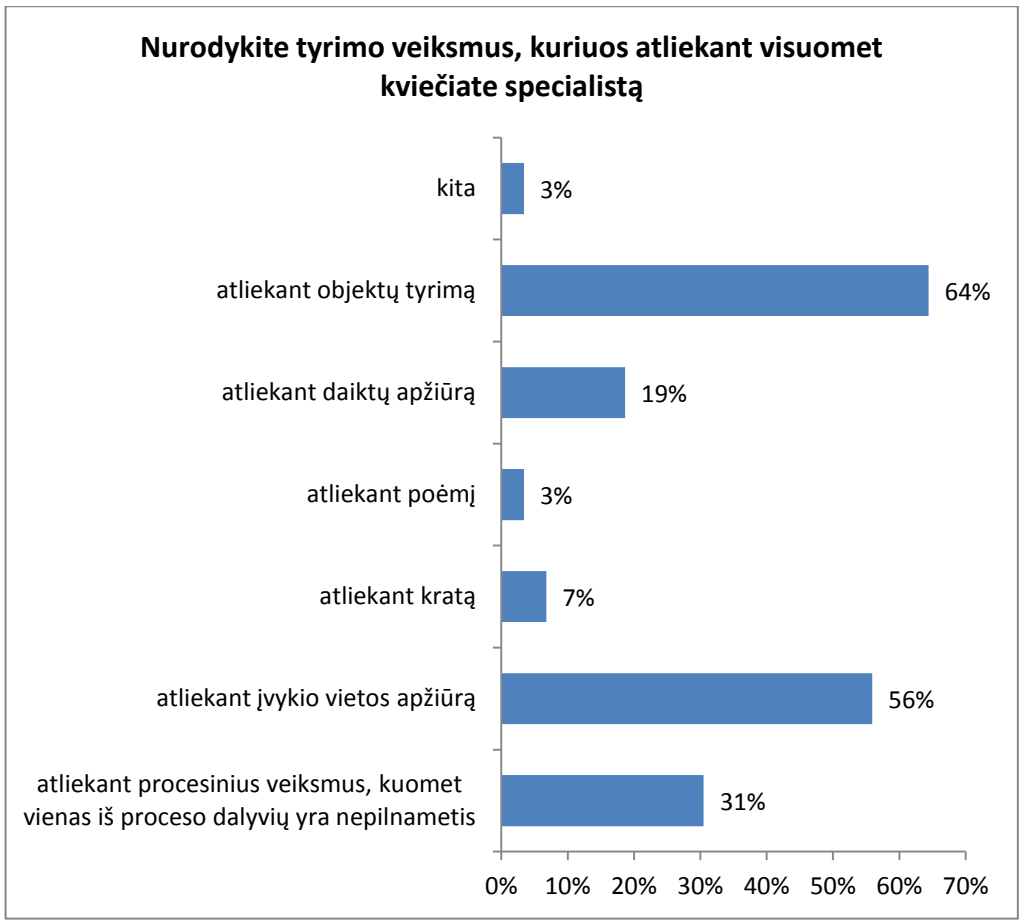
7 pav. Papildomos medžiagos reikalavimo priežastys

60 proc. respondentų nurodė, kad dažniausiai ekspertas kreipiasi dėl papildomos medžiagos, kadangi ekspertui pateikta neišsami informacija apie tyrimo objektą. 23 proc. apklaustųjų eksperto kreipimosi dėl papildomos medžiagos priežastį nurodė netinkamai ekspertui suformuluoti klausimai arba jų nepakanka ir 17 proc. pareigūnų įvardino kitus atvejus (7 pav.). Nurodydami kitus atvejus respondentai pažymėjo, kad kartais ekspertas reikalauja perteklinės medžiagos, dėl ko užtrunka ekspertizės tyrimas.

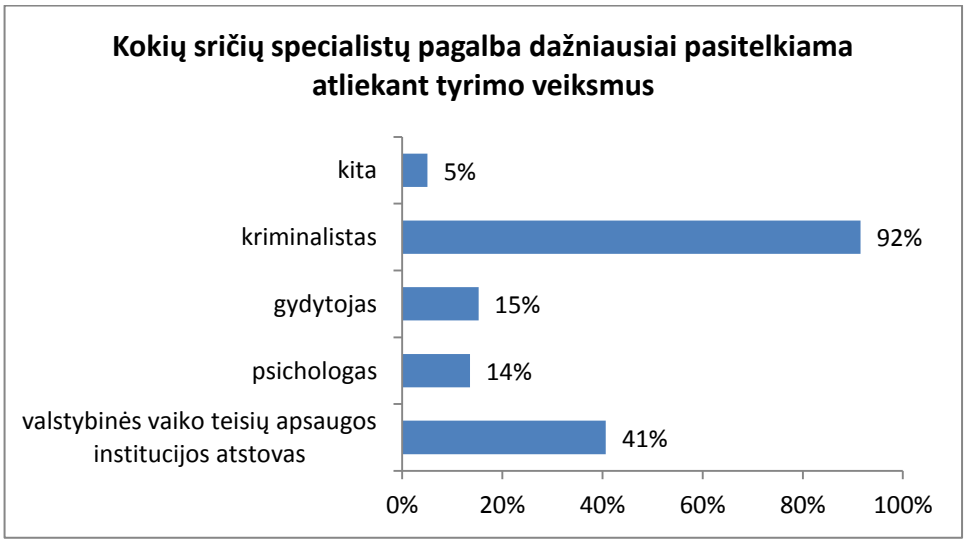
8 pav. Atsisakymo pateikti išvadą atvejai

Apklausos metu į klausimą ar buvo atvejų, kuomet ekspertas atsisako pateikti išvadą 90 proc. respondentų atsakė neigiamai ir tik 10 proc. teigė, kad tokių atvejų yra buvę (8 pav.).

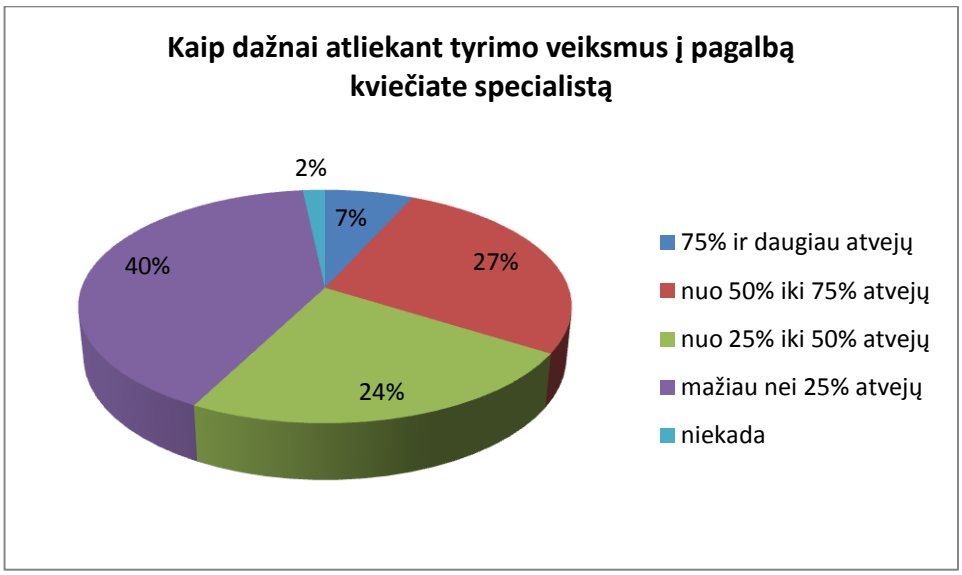
9 pav. Tyrimo veiksmai, kai yra kviečiamas specialistas

Apklausos metu buvo siekiama sužinoti, kokius tyrimo veiksmus atliekant pareigūnai pasitelkia specialisto pagalbą. Tyrimo metu nustatyta, kad daugiausia (64 proc.) specialistą pasitelkia, kuomet būtina atlikti objektų tyrimą, 56 proc. apklaustųjų specialistą kviečia apžiūrint įvykio vietą, 31 proc. nurodė kviečiantys specialistą atliekant procesinius veiksmus, kuomet vienas iš proceso dalyvių yra nepilnametis, 19 proc. – atliekant daiktų apžiūrą, 7 proc. – atliekant kratą ir tik vos 3 proc. – atliekant poėmį (9 pav.).

10 pav. Specialistų sritys

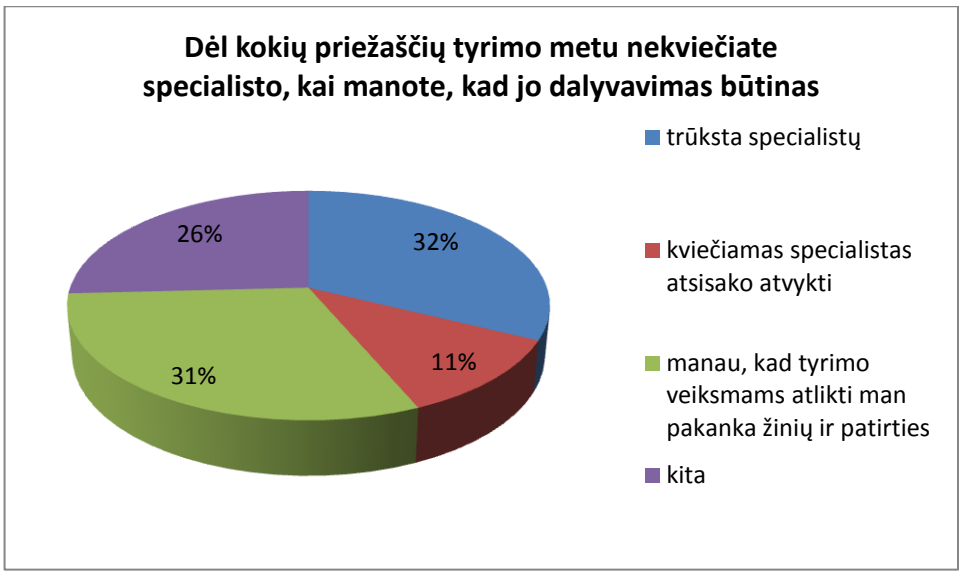
Net 92 proc. respondentų nurodė, kad atlikdami tyrimo veiksmus dažniausiai kviečia kriminalistą, 41 proc.– valstybinės vaikų teisių apsaugos institucijos atstovą, 15 proc. apklaustųjų nurodė kviečią gydytoją, 14 proc. – psichologą ir 5 proc. nurodė kviečiantys kitą specialistą: Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos ūkinės veiklos analizės skyriaus specialistą, Kriminalistinių tyrimų centro specialistą, Lietuvos teismo ekspertizės centro specialistą (10 pav.).

11 pav. Specialistų kvietimo dažnumas

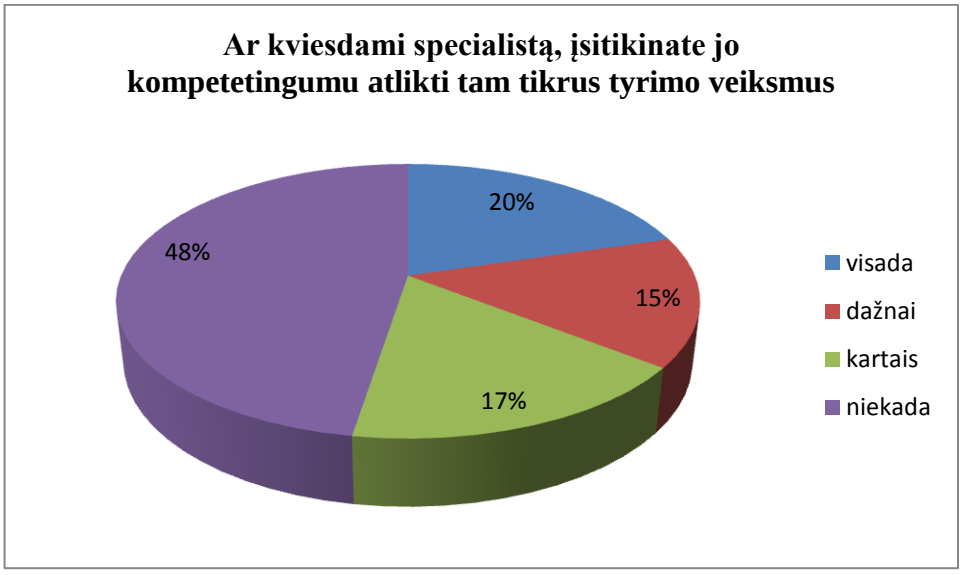
Siekiant nustatyti specialisto dalyvavimo mastą pareigūnams atliekant tyrimo veiksmus, respondentams buvo užduotas klausimas „Kaip dažnai atliekant tyrimo veiksmus į pagalbą kviečiate specialistą?“. Nustatyta, kad pareigūnai pakankamai retai į pagalbą atliekant tyrimo veiksmus kviečia specialistą. Net 40 proc. respondentų nurodė, kad specialistą kviečia mažiau nei 25 proc. atvejų, 24 proc. - 25 iki 50 proc. atvejų, 27 proc. - nuo 50 iki 75 proc. ir tik vos 7 proc. apklaustųjų specialistą kviečia 75 proc. ir daugiau atvejų (11 pav.).

Daugelis respondentų negalėjo nurodyti atvejų, kuomet atliekant tam tikrus tyrimo veiksmus būtina specialisto pagalba. Nemaža dalis atsakiusiųjų nurodė šiuos atvejus: atvejus kuomet atliekama įvykio vietos apžiūra; atliekant įtariamojo apžiūrą; atliekant kratą; atliekant dokumentų apžiūrą, jų poėmį; tiriant nusikalstamas veikas dėl smurto artimoje aplinkoje bei vagysčių iš automobilių; tiriant nelaimingo atsitikimo darbe atvejus; asmens psichinei būklei nustatyti. Kiti respondentai pažymėjo, kad specialistas yra kviečiamas visais atvejais, kuomet jis yra reikalingas.

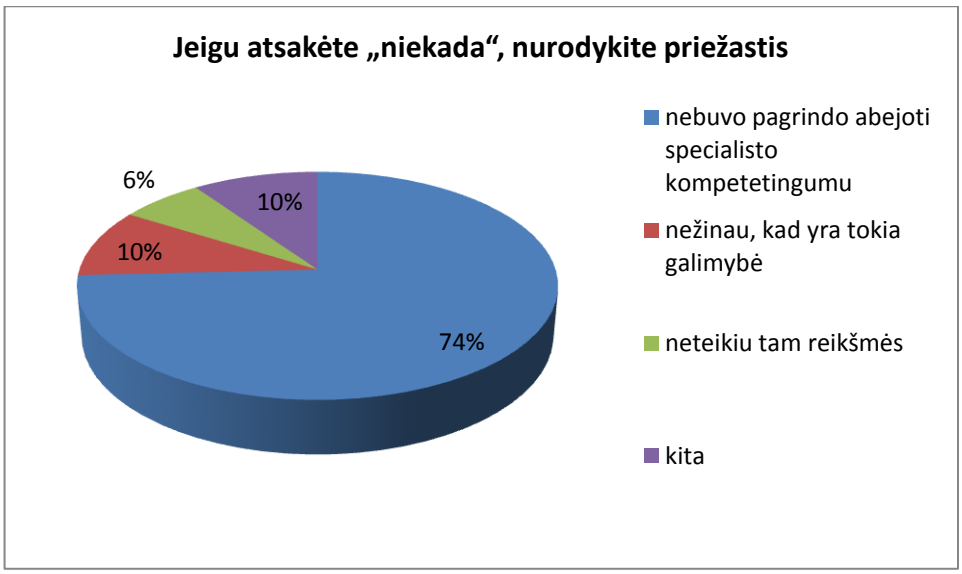
12 pav. Specialistų kvietimo priežastys

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą klausimą, buvo prašyta nurodyti priežastis, dėl kurių pareigūnai nekviečia specialisto, kuomet jo dalyvavimas yra būtinas. 32 proc. respondentų nurodė nekviečiantys specialisto dėl šių trūkumo, 31 proc. apklaustųjų nurodė manantys, kad tyrimo veiksmams atlikti jiems patiems pakanka žinių ir patirties ir net 11 proc. pareigūnų priežastį įvardino specialisto atsisakymą atvykti. Pastarasis atsakymas parodo grubų baudžiamojo proceso normų pažeidimą. BKP 89 str. 5 d. nurodyta, kad specialistas šaukiamas privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą ir pateikti nešališką išvadą ar paaiškinimus jam pateiktais klausimais (12 pav.).

13 pav. Specialisto kompetencijos patikrinimas

Apklausos lape buvo pateiktas klausimas „Ar kviesdami specialistą, įsitikinate jo kompetentingumu atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus?“. Į šį klausimą 48 proc. atsakė niekada, 20 proc. teigė visada įsitikinantys, 15 proc. – dažnai ir 17 proc. kartais (13 pav.)

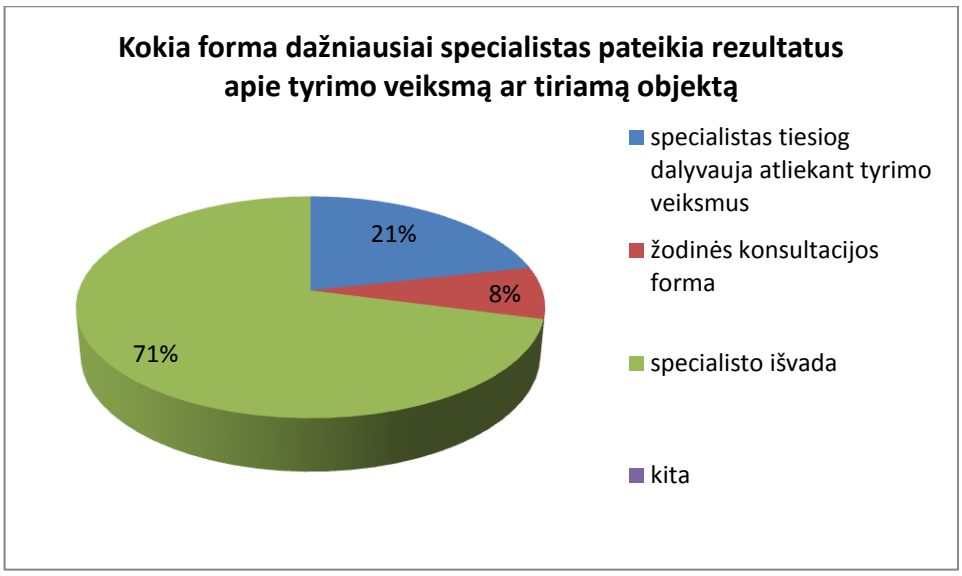
14 pav. Specialisto kompetencijos netikrinimo priežastys

Atsižvelgiant į aukščiau suformuluotą klausimą, pareigūnų, kurie teigė netikriną specialisto kompetencijos buvo paprašyta nurodyti priežastis. 74 proc. jų paaiškino, kad nebuvo pagrindo abejoti specialisto kompetentingumu, nemaža dalis pareigūnų (10 proc.) nežino, kad yra tokia galimybė, 6 proc. neteikia tam reikšmės ir 10 proc. respondentų įvardino kitas priežastis (14 pav.). Apklaustieji pažymėjo, kad specialistai taip pat kelia savo kvalifikaciją, jie yra atestuojami, todėl pareigūnui nėra būtina įsitikinti jo kompetentingumu.

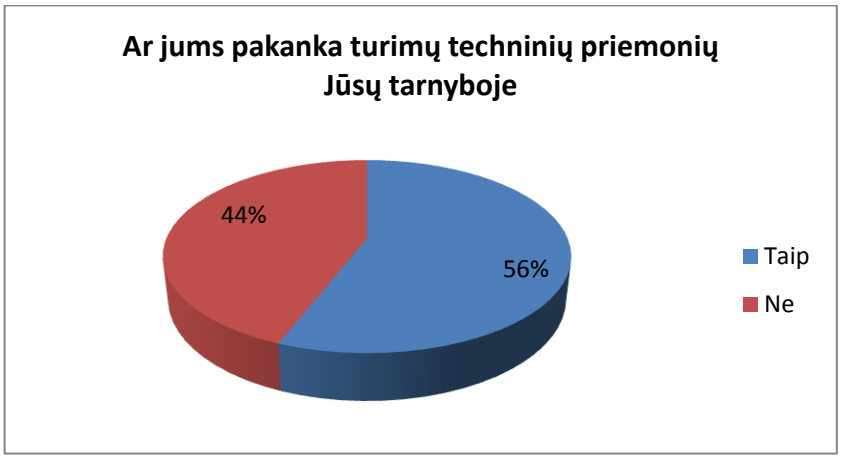
15 pav. Ekspertizės skirimo tikslingumas

Apklausos metu nustatyta, kad 53 proc. apklaustųjų mano, kad po specialisto pateiktos išvados nėra tikslinga skirti ekspertizę, tuo tarpu 47 proc. – nurodė, kad tikslinga (15 pav.).

16 pav. Tyrimo rezultatų pateikimo forma

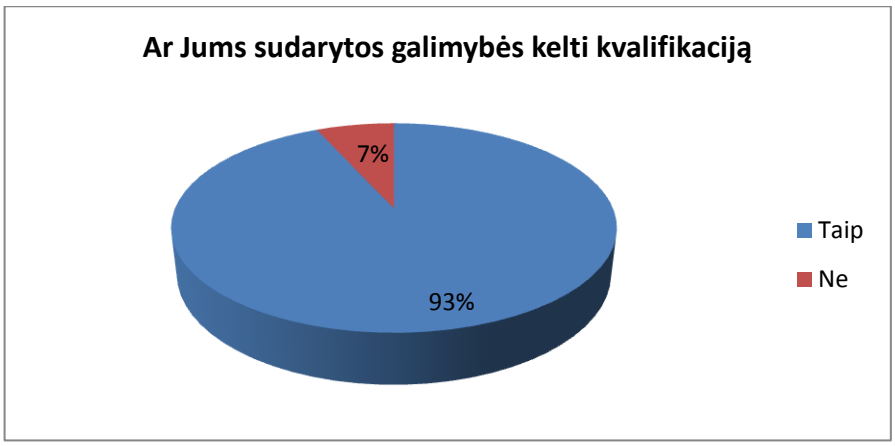
Anketavimo metu, siekiant nustatyti specialisto dalyvavimo tyrimo veiksmuose būdus, respondentams buvo užduotas klausimas „Kokia forma dažniausiai specialistas pateikia rezultatus apie tyrimo veiksmą ar tiriamą objektą?“ Net 71 proc. apklaustųjų atsakė, kad specialistas dažniausiai tyrimo rezultatus pateikia specialisto išvada, 21 proc. teigė, kad specialistas tiesiog dalyvauja atliekant tyrimo veiksmus ir 8 proc. nurodė, kad specialistas rezultatus pateikia žodinės konsultacijos forma (16 pav.).

17 pav. Techninių priemonių poreikis

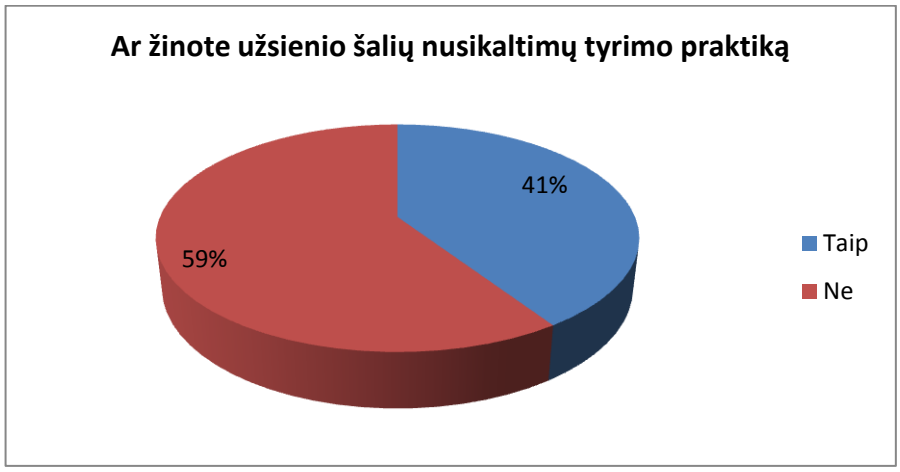
Respondentams buvo užduotas klausimas ar jiems jų tarnyboje pakanka turimų techninių priemonių. Į šį klausimą 56 proc. respondentų atsakė teigiamai, 44 proc. nurodė, kad jiems nepakanka turimų techninių priemonių (17 pav.).

Atsižvelgiant į šį klausimą respondentų buvo paprašyta išvardinti mokslines priemones, kurių jiems trūksta tiriant nusikaltimus. Apklaustieji nurodė, kad labiausiai jiems trūksta kriminalisto lagaminų, greitųjų narkotinių medžiagų testo, aparatų padirbtiems pinigams atpažinti, liniuočių, padidinimo stiklų, guminių pirštinių ir kt.

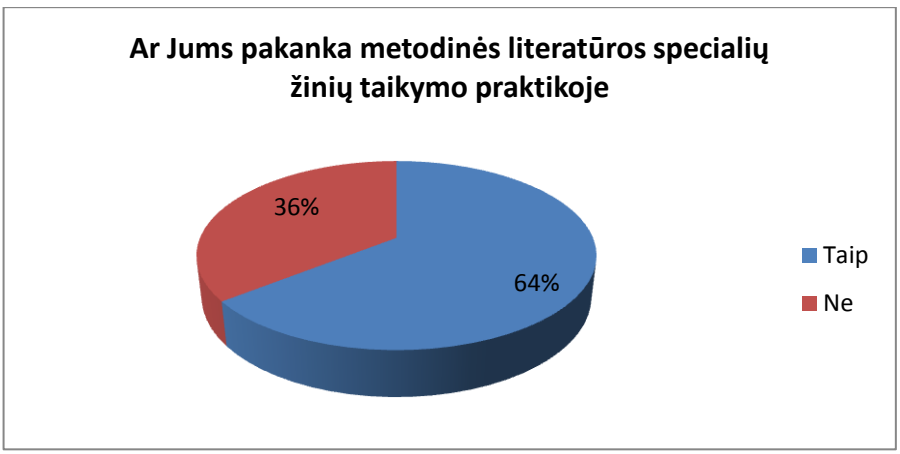
18 pav. Kvalifikacijos kėlimo galimybės

Nustatant pareigūnų kvalifikacijos kėlimo galimybes, išaiškėjo, kad net 93 proc. apklaustų pareigūnų mano, kad jiems yra sudarytos sąlygos kelti kvalifikaciją ir tik 7 proc. respondentų nurodė, kad jie tokių sąlygų neturi (18 pav.).

19 pav. Žinios apie užsienio šalių praktiką

Be to, nemaža dalis apklaustųjų (59 proc.) nurodė žinantys užsienio šalių nusikaltimų tyrimo praktiką. Tuo tarpu kita dalis respondentų (41 proc.) į klausimą „Ar žinote užsienio šalių nusikaltimų tyrimo praktiką?“ atsakė neigiamai. (žiūrėti 19 pav.).

20 pav. Metodinės medžiagos poreikis

Siekiant nustatyti ar pareigūnai turi pakankamai galimybių gauti žinių taikant specialias žinias darbo praktikoje, respondentams buvo užduotas klausimas „Ar Jums pakanka metodinės literatūros specialių žinių taikymo praktikoje?“ Į šį klausimą 64 proc. atsakė teigiamai ir 36 proc. – neigiamai (20 pav.).

Taigi analizuojant anketoje pateiktų klausimų atsakymus matyti, kad šiuo metu padėtis dėl vidaus reikalų sistemos darbuotojų teisinių žinių gerėja. Net 35 iš 59 apklaustųjų yra įgyję aukštąjį teisinį išsilavinimą, 93 proc. iš visų nurodė, kad jiems yra sudarytos sąlygos kelti kvalifikaciją. Be to net 66 proc. respondentų darbo stažas yra daugiau nei 10 metų. Šie faktai liudija, kad daugelis vidaus reikalų sistemos darbuotojų, tiriančių nusikalstamas veikas turi profesionalių teisinių žinių. Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad daugelis ikiteisminio tyrimo pareigūnų į pagalbą atliekant tyrimo veiksmus kviečia specialistą. Net 80 proc. respondentų mano, kad eksperto ir specialisto funkcijos įstatymu yra tinkamai reglamentuotos ir tik 25 proc. teigė, kad reikia teisės normomis įtvirtinti atvejus, kuomet būtina skirti ekspertizę. Aplinkybę, kad dažniausiai ikiteisminio tyrimo pareigūnai pasitelkia specialisto pagalbą rodo respondentų atsakymai į jiems anketoje užduotą klausimą „ Kokių sričių specialistų pagalba dažniausiai pasitelkiama atliekant tyrimo veiksmus?“ Net 54 iš 59 apklaustųjų nurodė kviečiantys kriminalistą. Be to dauguma respondentų nurodė, kad ekspertizė ikiteisminio tyrimo metu neskiriama, kadangi pakanka specialisto išvados.

Tačiau tyrimo metu iš respondentų, kurių dauguma nors ir turi teisinių žinių, yra įgyją aukštąjį teisinį išsilavinimą bei turi nemažą darbo patirtį tiriant nusikalstamas veikas atsakymų matyti, kad daugelis jų ne visai tinkamai atskiria eksperto ir specialisto figūras bei painioja jų vykdomas funkcijas. Viena iš priežasčių yra ydingas eksperto ir specialisto kompetencijos reglamentavimas Lietuvos BPK. Šiuo atveju įstatymo leidėjas turėtų imti pavyzdį iš kaimyninių valstybių pvz. Latvijos baudžiamojo proceso teisės patirties, kur eksperto ir specialisto statusas yra aiškiai įteisintas, atskiriant juos vieną nuo kito, tiksliai reglamentuojant ir jų funkcijas. Mūsų nuomone, tiek Lietuvos BPK, tiek TEĮ būtina grįžti prie šios problematikos ir patikslinti tiek eksperto, tiek specialisto funkcijas jas diferencijuojant. Įstatymų harmonizavimą mes laikome būtina priemone kuriant bendrą Europos Kriminalistikos erdvę.

Eksperto ir specialisto svarbą baudžiamajame procese atskleidžia ir teismų praktikos analizė. Specialių žinių formose pateikti faktai yra vieni svarbiausių įrodymų baudžiamosiose bylose. Tai liudija ir jų vertinimas nuosprendžiuose. Tačiau šie įrodymai turi būti vertinami tik kitų įrodymų visumoje. Aukščiausiasis teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206/2011 yra pažymėjęs, kad „svarbi įrodymų vertinimo sąlyga yra ta, kad turi būti vertinamas ne kiekvienas įrodymas atskirai, bet jų visuma“.[195] Analizuojant teismų praktiką pastebėta, kad Aukščiausiasis teismas, nagrinėdamas kasacinius skundus remiasi ne tik eksperto kaip specialių žinių turinčio subjekto akte pateiktais faktais,

[195] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206/2011, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/67199994330088/2K-206/2011>.

bet pripažįsta patikima ir specialių žinių formą – specialisto išvadą. Pavyzdžiui byloje Nr. 2K-54/2011, aiškinant BK 270 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos sudėties požymius, teismas nurodė, kad: „žalos grėsmė aplinkai, jos pobūdis ir dydis gali būti nustatyti tik remiantis kvalifikuoto specialisto išvadomis.“[196]

Baudžiamojoje byloje 2K-7-251/2013 dėl nusikalstamos veikos numatytos LR BK 184 straipsnyje Aukščiausiasis teismas pažymėjo:“ baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma tik nesant jokių abejonių, kad reikšmingos bylai aplinkybės yra nustatytos teisingai. Turto vertintojų pateikta pažyma dėl pastato dalies rinkos vertės tokių abejonių sukelia. Tokia pažyma savo patikimumu negali būti prilyginta specialisto išvadai ar ekspertizės aktui – paprastai baudžiamojo proceso metų naudojamoms įrodymų rūšims, tais atvejais, kai reikšmingoms bylai aplinkybėms nustatyti yra būtinos specialiosios žinios.“[197]

Reikia atkreipti dėmesį, kad analizuojant teismų priimtus sprendimus baudžiamosiose bylose, matyti, kad teismai, vertindami įrodymus, pirmenybę teikia ne ekspertizės aktui ar specialisto išvadai, bet šiomis specialių žinių formomis pateiktų faktų patikimumui ir neprieštaravimui kitų byloje esančių įrodymų visumai. Pavyzdžiui Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nuosprendyje baudžiamojoje byloje dėl nusikalstamos veikos numatytos LR BK 259 straipsnio 2 dalyje teismas nurodė: „tai, kad ši parduotuvė yra registruota Čekijoje ir kad iš jos nuteistajam buvo siunčiama narkotinė medžiaga – kanapės, yra neginčijamai nustatyta. Šią reikšmingą bylai aplinkybę patvirtina liudytojai Ž. Č., K. V., prekių sulaikymo, apžiūros protokolai (1 t. 6, 10-14 b. l.) ir specialisto išvados (1 t. 9, 18-19 b. l.).“[198] Nagrinėdamas kasacinį skundą baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11/2008, dėl nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 233 straipsnyje Lietuvos Aukščiausiasis teismas nurodė, kad: „pagal Lietuvos Respublikos *buhalterinės apskaitos įstatymą* ir kitus teisės aktus visos ūkinės operacijos turi būti pagrįstos apskaitos dokumentais. Dokumentuose nesant dalies privalomų rekvizitų, toks dokumentas juridinės galios neturi. Tuo remiantis šioje byloje specialisto išvadoje nurodyta, kad šio kasos išlaidų orderio nebuvimas sukėlė BK 223 straipsnyje numatytas pasekmes.“ [199]

Pažymėtina, kad kartais specialisto išvada netgi pripažįstama išsamesniu bei patikimesniu įrodymų šaltiniu nei eksperto išvada. Tai susiję su ekspertui ir specialistui pateiktų duomenų išvadai pateikti medžiagos turiniu. Pavyzdžiui Lietuvos aukščiausiasis teismas nagrinėdamas kasacinį skundą dėl nusikalstamos veikos pagal LR BK 281 straipsnio 3 dalį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-354/2011 nurodė, kad: „pirmosios instancijos teismas išsamiai išnagrinėjo įrodymus, teisme apklausė išvadas

[196] Lietuvos Aukčiausiojo teismo 2011 m. kovo 1d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2011, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/188688594277456/2K-54/2011>.
[197] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/257269791528482/2K-7-251/2013>.
[198] Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014-06-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Byla 1A-474/2014, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/34348650944367/1A-474/2014>.
[199] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11/2008, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/212369307024550/2K-11/2008>.

davusius specialistą autotechniką M. Račkovskį bei ekspertę prof. O. Lukoševičienę. Specialisto ir ekspertės išvados skirtingos, bet neprieštaringos. Specialistas pateikė išvadą atlikęs tyrimą pagal ikiteisminio tyrimo tyrėjo užduotį, pagrįstą bylos duomenimis. Ekspertė tyrimą atliko ir pateikė išvadą pagal duomenis, kurių byloje nebuvo. Teismas išanalizavo ir įvertino abi išvadas bylos įrodymų visumoje, atsižvelgdamas į tai, kokiais duomenimis vadovaujantis jos buvo pateiktos, ir pagrįstai atmetė ekspertės O. Lukoševičienės išvadą konstatuodamas, kad nėra jokių objektyvių duomenų, patvirtinančių jos išvadoje išdėstytą versiją.“[200]

Analizuojant teismų praktiką pastebėta, kad teismai, vertindami įrodymų patikimumą baudžiamojoje byloje svarbų vaidmenį teikia specialioms, moksliniais tyrimais pagrįstoms žinioms. Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206/2011 dėl nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 281 straipsnio 3 dalyje nurodė, kad: „apeliacinės instancijos teismas, neatlikęs įrodymo tyrimo, negavęs jokių papildomų duomenų, o tik pasiremdamas teisiamajame posėdyje duotais tikėtinais specialisto paaiškinimais, prielaidomis ir samprotavimais dėl nukentėjusiojo A.M. vairuoto motociklo greičio prieš eismo įvykį, kurie nebuvo pagrįsti jokiais tyrimo metodais ir skaičiavimais vadovavosi nevisai patikimais įrodymais, kurie nebuvo patikrinti įstatymų nustatyta tvarka.“[201]

Aukščiausiasis teismas, nagrinėdamas kasacinį skundą 2K-384/2013 dėl baudžiamosios atsakomybės pagal BK 281 straipsnį baudžiamojoje byloje nustatė, kad: „teismas netinkamai įvertino specialisto išvadoje pateiktus duomenis, specialisto išvadoje neatsakyta į daugelį klausimų, kurie padėtų išaiškinti bylai reikšmingas aplinkybes. Teismas konstatavo, kad tokia išvada reikalauja atskiro techninio tyrimo, kuris šioje byloje atliktas nebuvo.“[202]

Pažymėtina, kad vadovaujantis teismų praktika, kilus papildomiems klausimams dėl specialisto išvadoje pateiktų faktų, teismai gali priimti sprendimą vertinti arba nevertinti specialisto išvadoje pateiktus duomenis įrodymais tik papildomai apklausus specialisto išvadą pateikusį specialistą.[203]

Pastebėtina, kad teismai nustatę skirtingus eksperto ir specialisto išvadose pateiktus duomenis papildomai byloje reikšmingoms aplinkybėms nustatyti skiria ekspertizę.[204] Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiasis teismas nagrinėdamas kasacinį skundą baudžiamojoje byloje Nr. 2K-436/2014 dėl nusikalstamos veikos pagal LR BK 281 straipsnio 3dalį konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas apsvarstęs byloje esamas dvi ekspertų išvadas bei vieną sutartiniais pagrindais atlikto tyrimo rezultatą

[200] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-354/2014, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/88745556309178/2K-354/2014>.
[201] Lietuvos aukščiausiojo teismo 2011 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206/2011, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/67199994330088/2K-206/2011>.
[202] Lietuvos Aukščiausio teismo 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-384/2013, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/27859464363551/2K-384/2013>.
[203] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-895/2015, prieiga per internetą <http://www.min.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=192806&Zd=LT>.
[204] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-453/2011, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/4251483717484/2K-453/2011>.

(vadinama prof. Lukoševičienės išvada) ir Lietuvos teismo ekspertizės centro išvadas pripažindamas patikimesnėmis, bet neatlikdamas papildomo tyrimo iš esmės pažeidė BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus.[205]

Tuo tarpu teismas, suabejojęs specialisto išvadoje pateiktų faktų pasitikimu su kitais byloje esančiais įrodymais skiria ekspertizę. Pavyzdžiui 2014-06-27 apeliacinis teismas panaikino Vilniaus apygardos teismo 2012-10-01 nuosprendį, kuriuo S.A buvo išteisintas nenustačius, kad jis padarė nusikalstamas veikas numatytas LR BK 129 straipsnio 2 dalyje ir 180 straipsnio 1dalyje. Teisėjų kolegija konstatavo, kad išvadą apygardos teismas padarė netinkamai įvertinęs teismo medicinos specialisto išvadą. Teisėjų kolegija suabejojo Vilniaus apygardos teismo motyvu, kas specialisto išvadoje Š.N. mirties laikas nurodytas 8.00 val. Bei paskyrė ekspertizę, kurios išvadoje buvo nurodyta, kad N.Š mirtis įvyko tarp 6.00 ir 7.00 val. Šiuos duomenis patvirtino ir kitų liudytojų parodymai.[206]

Specialios žinios svarbų vaidmenį vaidina ir teismams skiriant laisvės atėmimo bausmę. Pavyzdžiui Apeliacinis teismas nagrinėdamas baudžiamąją bylą dėl nusikalstamos veikos numatytos LR BK 307 straipsnio 3 dalyje ir asmeniui skirdamas laisvės atėmimo bausmę rėmėsi specialisto išvada:“ Ši specialisto išvada paneigia T. P. atsikirtime į apeliacinį skundą nurodytą teiginį, kad jis negali atlikti laisvės atėmimo bausmės dėl to, kad šioje įstaigoje jam nepristatys vaistų.“[207]

[205] Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2010 m. spalio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-436/2010, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/250331037675827/2K-436/2010>.
[206] Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014-06-27 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-58/2014, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/17657112836508/1A-58/2014>.
[207] Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010-06-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-296/2010, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/117955923712680/1A-296/2010>.

IŠVADOS

1. Pagrindinis visų teisėsaugos institucijų tikslas – greitas, objektyvus ir pilnutinis nusikalstamų veikų išaiškinimas. Mokslo ir technikos pasiekimai yra taikomi įvairiose žmonių veiklos srityse. Naudojant vienas priemones nusikaltimai yra daromi, o kitas, kartais tas pačias – jie yra tiriami. Dėl šių priežasčių tiriant nusikaltimus iškyla poreikis kiek galima plačiau naudoti specialias žinias. Šiuo metu specialių žinių terminas naudojamas beveik visų šalių baudžiamojo proceso įstatymuose, procesinėje ir kriminalistinėje literatūroje bei praktinėje veikloje. Specialios žinios baudžiamąja procesine prasme – tai išsamios mokslo, technologijų, meno ar bet kurios kitos žmonių veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtinai nusikaltimui ištirti, gauti.

Galiojančiame Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse numatytos šios specialių žinių panaudojimo formos: ekspertizė, specialisto išvada ir specialisto dalyvavimas tyrimo veiksmuose. Šiuo metu eksperto išvada viena iš pagrindinių įrodinėjimo priemonių pripažįstama beveik visų šalių baudžiamojo proceso įstatymuose.

2. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus minimas jau nuo XIX amžiaus. Lietuvos valstybėje eksperto ir specialisto, kaip baudžiamojo proceso subjektų, savo specialiomis žiniomis padedančių nusikaltimų tyrimui raidą, nuo 1918 m. iki šių dienų galima skirstyti į keturis etapus:

1) nuo 1918 m. iki 1967 m. – istorinis laikotarpis, kuomet baudžiamojo proceso įstatymai reglamentavo tik eksperto pagalbą padedant tirti nusikalstamas veikas. Šiuo laikotarpiu nors specialisto terminas ir yra minimas, tačiau įstatymas savarankiškais įrodymais pripažino tik eksperto atliktų tyrimų rezultatus.

2) nuo 1967 m. iki 1991 m. – etapas baudžiamojo proceso etapas, kuomet baudžiamojo proceso normomis įteisinta dar viena baudžiamojo proceso figūra, turinti specialių žinių, reikalingų atliekant tyrimus baudžiamosiose bylose – specialistas, tačiau jis neturėjo savarankiškumo, negalėjo atlikti objektų tyrimo ir buvo skirtas atlikti tardytojo padėjėjo bei konsultanto funkcijas. Pagrindiniu specialiomis žiniomis gautų įrodymų šaltiniu įstatymas ir toliau pripažino tik eksperto išvadą.

3) nuo 1991 m. iki 2003 m. – laikas, kuomet buvo išplėstos specialisto funkcijos baudžiamajame procese. Tarp specialisto ir eksperto neliko esminių skirtumų. Šiuo laikotarpiu buvo priimti teisės aktai, išplėtę specialisto teises baudžiamajame procese. Pirmą kartą specialistui buvo suteikta teisė atliekant tardymo veiksmus tirti objektus ir remiantis šių tyrimo rezultatais pateikti procesinį dokumentą – išvadą. Tačiau „takoskyra“ tarp eksperto ir specialisto buvo išlaikyta. Specialistas tyrimą galėjo atlikti tik atliekant tardomuosius veiksmus. Tuo tarpu po tardymo veiksmų

atlikimo tyrimams atlikti turėjo būti skiriama ekspertizė. Be to įstatymu buvo numatyti būtinos ekspertizės atvejai.

4) nuo 2003 m. – laikotarpis, pakeitęs eksperto ir specialisto teisinį reglamentavimą. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam baudžiamojo proceso kodeksui buvo išplėsta specialisto kompetencija. Specialistui, kaip ir ekspertui įstatymas suteikė teisę atlikti objektų tyrimą, tyrimo rezultatus pateikiant specialisto išvadoje. Eksperto ir specialisto funkcijos buvo sumaišytos. Ir nors įstatymas išplėtė specialisto kompetenciją, tačiau teisių, leidžiančių jas tinkamai vykdyti, įstatymas nenumatė.

3. Pagrindinė eksperto funkcija Lietuvos baudžiamajame procese yra atlikti jam pavestų objektų tyrimą, tai užfiksuojant ekspertizės akte. Tuo tarpu specialisto atliekamos funkcijos pasireiškia dvejomis formomis: atliekant objektų tyrimą ir pateikiant išvadą bei dalyvaujant tyrimo veiksmuose ir pateikiant paaiškinimus turimais kompetencijos klausimais. Taigi eksperto ir specialisto funkcijos baudžiamajame procese yra visiškai susipynusios. Įstatymas nenumatė net atvejų, kuomet objektams tirti yra būtina skirti ekspertizę. Vienintelis eksperto ir specialisto skirtumas – jų skyrimas. Teisę skirti ekspertizę, įstatymas suteikė tik ikiteisminio tyrimo teisėjui ar teismui. Tuo tarpu užduotį specialistui pateikti išvadą gali ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas.

Įstatymų leidėjas ne tik supainiojo eksperto ir specialisto funkcijas, bet ir netinkamai bei neišsamiai reglamentavo šių procesinių figūrų teises bei pareigas. Galiojančiame baudžiamojo proceso kodekse specialisto teisės ne tik yra „išmėtytos“ visame kodekse, bet ir yra daugiau spėjamojo pobūdžio, kas nesuderinama su jo kompetencijos išplėtimu.

Tuo pačiu teigtina, jog mūsų kelta mokslinė hipotezė pasitvirtino.

Tuo tarpu kaimyninių valstybių, tokių kaip Latvijos, Baltarusijos, Rusijos ir Lenkijos įstatymų leidėjas pasirinko kitą, aiškesnį, leidžiantį išvengti daugelio klaidų eksperto ir specialisto reglamentavimo modelį. Šiose valstybėse, skirtingai nei Lietuvoje, eksperto ir specialisto procesinės figūros yra aiškiai atskirtos. Šių valstybių baudžiamojo proceso įstatymas teisę atlikti objektų tyrimą numatė tik ekspertui, tuo tarpu, specialistas atlieka tyrėjo ir prokuroro padėjėjo ir konsultanto funkcijas. Latvijos, Baltarusijos, Rusijos ir Lenkijos baudžiamojo proceso kodeksų normos ne tik racionaliai reglamentavo eksperto ir specialisto funkcijas, bet ir joms vykdyti numatė proporcingas teises bei pareigas.

4. Siekiant išsiaiškinti specialių žinių panaudojimo būklę bei problemas, buvo atlikta Vidaus reikalų ministerijos sistemos darbuotojų apklausa. Apklausoje dalyvavo 59 respondentai.
Analizuojant respondentų atsakymus matyti, kad vidaus reikalų sistemos pareigūnai, tirdami nusikalstamas veikas, dažniausiai pasitelkia specialisto, kaip specialių žinių turinčio baudžiamojo proceso subjekto pagalbą. Baudžiamosios bylos tyrimo procese, specialistas savo funkcijas pagrinde atlieka tirdamas jam pateiktus objektus ir pateikdamas specialisto išvadą.

Nors šiandieną nemaža dalis vidaus reikalų sistemos pareigūnų yra įgiję aukštąjį teisinį išsilavinimą ir jiems yra sudarytos galimybės kelti kvalifikaciją, tačiau, vis tik, daugelis jų ne visai tinkamai atskiria eksperto ir specialisto figūras bei painioja jų vykdomas funkcijas. Viena iš priežasčių yra ydingas eksperto ir specialisto kompetencijos reglamentavimas Lietuvos BPK. Šiuo atveju įstatymo leidėjas turėtų imti pavyzdį iš kaimyninių valstybių, pvz. Latvijos baudžiamojo proceso teisės patirties, kur eksperto ir specialisto statusas yra aiškiai įteisintas, atskiriant juos vieną nuo kito.

5. Specialių žinių formose pateikti faktai yra vieni svarbiausių įrodymų baudžiamosiose bylose. Tačiau teismai vertindami įrodymus neišskiria nei ekspertizės akto, nei specialisto išvados, o šių specialių žinių formų duomenų gavimo metu naudotų specialių, mokslu ir patirtimi paremtų žinių kokybe, patikimumu bei jų neprieštaravimu kitų byloje esančių įrodymų visumai. Taigi matyti, kad specialistas, kaip ir ekspertas, atlieka svarbų vaidmenį tiek ikiteisminio tyrimo, tiek ir bylos nagrinėjimo teisme metu, tačiau specialisto, kitaip nei eksperto statusas, BPK normomis visiškai neatitinka jam suteiktos kompetencijos.

PASIŪLYMAI

Išanalizavus darbe Lietuvos BPK normas reglamentuojančias eksperto ir specialisto statusą ir jas palyginę su kaimyninių valstybių baudžiamojo proceso normomis, matomas akivaizdus baudžiamojo procesų normų chaotiškumas, nesuderinamumas bei dažnai ir jų turinio nelogiškumas. Teoriškai specialiųjų žinių formų pagalba yra reikalinga tam, kad greitai, objektyviai, nešališkai bei nepažeidžiant kitų proceso dalyvių teisių ir teisėtų interesų, būtų išaiškinta nusikalstama veika bei nustatyti kalti asmenys, tačiau šiandieninis BPK eksperto ir specialisto statuso reglamentavimas rodo visai ką kitą. Eksperto ir specialisto funkcijų supainiojimas, jų teisių skirtumas ir ekspertizės akto bei specialisto išvados skyrimo procedūra dažnai lemia ekonomiškumo, greitumo principų pažeidimą ir baudžiamojo proceso subjektų teisių suvaržymą.

Taigi, Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo leidėjas privalo atkreipti į tai dėmesį ir remdamasis Lietuvos mokslininkų siūlymais bei kaimyninių valstybių patirtimi turėtų iš esmės pakeisti BPK normas, reglamentuojančias specialisto ir eksperto statusą.

1. Pirmiausia, turėtų būti atskirtos specialisto ir eksperto figūros, šiems įstatymu numatant skirtingas funkcijas baudžiamajame procese. Specialistas turėtų atlikti ikiteisminio tyrimo ir teismo padėjėjo funkcijas, t.y. padėti ikiteisminio tyrimo tyrėjui surasti, apžiūrėti, užfiksuoti bei paimti nusikalstamos veikos pėdsakus, objektus, reikiamu atveju juos paruošti ekspertizės tyrimui. Tuo tarpu ekspertas turėtų atlikti jam pavestą objektų tyrimą.

2. Atitinkamai baudžiamojo proceso normomis turėtų būti reglamentuoti atvejai, kuomet būtina skirti ekspertizę. Pažymėtina, kad Latvijos, Baltarusijos ir Rusijos BPK ne tik numatyti ekspertizės skyrimo atvejai, bet ir apibrėžtos papildomos, pakartotinės, komisijinės ir kompleksinės ekspertizės. Tuo tarpu Lietuvoje nei numatyti ekspertizės skyrimo atvejai, nei išskirtos specifinės ekspertizių rūšys. Taigi būtina šią įstatymų spragą ištaisyti BPK numatant atvejus, kuomet būtina skirti ekspertizę.

Atkreiptinas dėmesys į ydingą BPK normų reglamentavimą dėl ekspertizės skyrimo procedūros. BPK 208 straipsnyje numatyta, kad teisęs skirti ekspertizę turi tik ikiteisminio tyrimo teisėjas, kuris neturi nieko bendro su ikiteisminio tyrimo medžiaga, tačiau paverčiamas tam tikra prasme „tyrėju“. Be to, nors įstatymas ir numato galimybę skirti ekspertizę ikiteisminio tyrimo metu, tačiau pati skyrimo procedūra yra labai sudėtinga bei turinti daug spragų. Neaišku, kodėl įstatymo leidėjas pasitikėjo ikiteisminio tyrimo tyrėju šiam suteikdamas teisę skirti specialisto užduotį, kurią dažnai atlieka ekspertas, tačiau nesuteikė teisės skirti ekspertizę.

3. Šioje vietoje BPK normos turėtų būti pakeistos, ekspertizės skyrimo teisę suteikiant ikiteisminio tyrimo tyrėjui. Tokiu būdu būtų išvengta praktikoje dažnai pasitaikančio dvigubo objektų

tyrimo skyrimo bei painiavos išvadų vertinimo srityje. Be to, būtų užtikrintas baudžiamojo proceso dalyvių lygiateisiškumas.

4. Atitinkamai BPK normomis turėtų būti iš esmės pakeistos ir specialisto bei eksperto teisės. Šiuo metu galiojančiame BPK specialistas neturi jokių teisių, kurios jam leistų tinkamai vykdyti jam pavestas funkcijas, nors, iš esmės, atlieka tas pačias funkcijas kaip ir ekspertas. Taigi, įstatymų leidėjas turėtų dar kartą išanalizuoti eksperto ir specialisto kompetenciją bei šiems įstatymu numatyti atitinkamas teises bei pareigas, kurios leistų kokybiškai vykdyti jiems numatytas funkcijas.

BIBLIOGRAFINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Aukščiausios Tarybos Prezidiumo 1967 m. spalio 27 d. įsakymas „Dėl Lietuvos TSR Baudžiamojo ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimų ir papildymų“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1967, Nr. 30.
2. Criminal Procedure and Investigations Act, prieiga per internetą <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents>, (žiūrėta 2015-03-20).
3. Ekspertų ir specialistų kvalifikavimo Lietuvos kriminalistinių tyrimų centre nuostatai patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2003-12-08 įsakymu Nr. V-677, prieiga per internetą <http://www.policija.lt/index.php?id=2796&extension=.doc&type=dok_blob&did=441911&page=34>, (žiūrėta 2015-03-14).
4. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008-07-11, Nr. 5-V-398 įsakymu patvirtinti objektų tyrimo, ekspertizių atlikimo ir paaiškinimų teikimo Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre bei teritorinių policijos įstaigų kriminalistinių tyrimų padaliniuose nuostatai, prieiga per internetą <http://www.policija.lt/index.php?id=2796&extension=.pdf&type=dok_blob&did=3112352>, (žiūrėta 2015-03-19).
5. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 8-379.
6. Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos 1991m. gruodžio 10d įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1992, Nr. 3.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio pakeitimo įstatymas. 2014-06-17, Nr. XII-955, prieiga per internetą <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=474681&p_tr2=2>, (žiūrėta 2015-03-16).
10. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 11 dalies taikymo. 2014-09-15, Nr. 17.9-2770, prieiga per internetą <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=5lf6BS4tc9Y%3d&tabid=477>, (žiūrėta 2015-03-16).
11. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro nurodymas dėl vaiko teisių baudžiamajame procese užtikrinimo. 2011, Nr. N-3, prieiga per internetą <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=XOgmNYkKEV4=&tabid=238>, (žiūrėta 2015-03-19).

12. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl teismo psichiatrijos teismo psichologijos ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 82-3767.
13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007-08-21 d. įsakymas Nr. 1R-312 „Dėl Lietuvos Teismo ekspertizės centro nuostatų“, prieiga per internetą <http://www.ltec.lt/ltec-nuostatai>, (žiūrėta 2015-03-09).
14. Lietuvos respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl teisinių žinių programos asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais patvirtinimo. *Valstybės žinios*. Nr. 39-1796.
15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtinti Ekspertizių (tyrimų) atlikimo Lietuvos teismo ekspertizių centre nuostatai. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 96-3902.
16. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.
17. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 42-1927.
18. Teismo eksperto veiklos koordinavimo tarnybos 2014 m. vasario 24 d. Patvirtintas teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. Nr. B-16, prieiga per internetą <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=466995&p_tr2=2>, (žiūrėta 2015-03-21).
19. Teismo ekspertų kvalifikacijos suteikimo valstybinėje teismo medicinos tarnyboje prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatai, patvirtinti Valstybinės teismo medicinos tarnybos direktoriaus 2010-11-30 įsakymu Nr. 292, prieiga per internetą <http://www.vtmt.lt/media/PDF_bylos/Teismo%20eksperto%20kvalifikac.%20suteikimo%20VTMT%20nuostatai0001-1.pdf>, (žiūrėta 2015-03-14).
20. The german code of criminal procedure, prieiga per internetą <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
21. Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego, prieiga per internetą <http://www.przepisy.gofin.pl/przepisy,2,9,9,223,,,ustawa-z-dnia6061997-r-kodeks-postepowania-karnego.html>, (žiūrėta 2015-03-20).
22. Закон республики беларусь о судебно-экспертной деятельности, prieiga per internetą <http://sudmed.mogilev.by/proiekt-zakona-riespubliki-bielarus-o-sudiebno-ekspiertnoi-dieiatielnosti.html>, (žiūrėta 2015-03-27).
23. Латвия. Закон о СМЭ, prieiga per internetą <http://forum.fse.ms/topic/1133-latviia-zakon-o-sme/>, (žiūrėta 2015-03-27).
24. Уголовно-процессуальный закон, prieiga per internetą <http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html>, (žiūrėta 2015-03-20).

25. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, prieiga per internetą <http://pravo.by/world_of_law/text.asp?RN=hk9900295>, (žiūrėta 2015-03-20).
26. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ (aktuali redakcija nuo 08.03.2015), prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>, (žiūrėta 2015-03-20).
27. Федеральный закон от 31 мая 2001 г. N 73-ФЗ "О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации" (с изменениями и дополнениями), prieiga per internetą <http://base.garant.ru/12123142/>, (žiūrėta 2015-03-23).

Specialioji literatūra:

28. Ancelis P., *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*, Vilnius: Saulelė, 2007.
29. Ažubalytė R., Losis E. Už procesinį pažeidimą taikytinos prievartos priemonės. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2). p. 211.
30. Blevičius L., Jurka R. Proceso veiksmų atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis galimybės. *Jurisprudencija*, 2007, T.10(100). p. 79.
31. Bronstein D.A., *Law for the expert witness. Third edition*. CRC PRESS, 2007.
32. Browarny K., *Metody i środki wykorzystywane przez specjalistów w praktyce dochodzeniowo-śledczej,* Wroclaw, 2014.
33. Burda R., Juškevičiūtė J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai.* 2006, 11(89). p. 22.
34. Danisevičius P., et al., *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas,* Vilnius: Mintis, 1978, 132 p.
35. Dwyer D., *The Judicial assessment of expert evidence*, Cambrige university PRESS, 2008.
36. Goda G., et al., *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis*, Vilnius: TIC, 2005, 656 p.
37. Grigutytė N. Psichologo dalyvavimas teisiniame procese Lietuvoje: iššūkiai ir galimybės. *Teisės problemos*. 2011, Nr.3(73). p. 12-15.
38. Gušauskienė M. Lygių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime. *Jurisprudencija*, 2005, T.67(59). p. 59.
39. Herbard J., et al., *Forensic Expertise in France*, Helsinki, 1996, p. 10.
40. Jaworski R. Wiedza przeciętnego człowieka a wiadomości specjalne. *Jurisprudencija*. 2000, 18(10). p. 78.
41. Juodkaitė G. Įrodymų panaudojimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese. *Teisė*. 1997, Nr. 31. p. 52.
42. Juodkaitė G. Teismo ekspertizės samprata ir kompetencija. *Jurisprudencija*. 1999, T.11(3).
43. Juodkaitė G. Teismo medicinos išvadų formulavimas. *Teisė*. 1998, Nr. 32. p. 79.

44. Juodkaitė G.Teismo ekspertizės reglamentavimo dabartis ir perspektyvos. *Teisė*, 2000, Nr.35. p. 54.
45. Juodkaitė-Granskienė G. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*. 2001, t.22(14). p. 82.
46. Jurka. R., Žibaitė-Neliubšienė R. Specialios žinios kaip priemonė nustatant įrodymų patikimumą. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė*. p. 190-192.
47. Juškevičiūtė J. Specialisto instituto raida Lietuvos baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 2005, T.76(68).
48. Juškevičiūtė J. Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2005, T. 75(67). p. 38-40.
49. Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos: daktaro dis. soc. mokslai: *Teisė.* (6F)/ LPA.-V., 1998, T.9(1). p.103.
50. Juškevičiūtė J. Specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga. *Jurisprudencija*. 1998, T.9(1). p. 103-105.
51. Juškevičiūtė J., Malevskij H. Dėl „specialiųjų žinių“ termino apibrėžimo (lyginamoji studija). *Kriminalinė justicija. Mokslo darbai*. 1997, T.6. p. 36.
52. Kalinowski S., *Bielgy I jego opinia*. Warszawa, 1994, 78 p.
53. Kędzierski W., Biegli prywatni w Polsce. *Jurisprudencija*. 2000, 18(10): 40-55.
54. Kleinknecht T., *Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen*. Munchen, 1991, 249 p.
55. Kurapka E., Malevski H. Bendrieji kriminalistikos mokslo klausimai (kriminalistikos mokslo koncepcijos ir jų realizavimo problema). Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2000, T.18(10).
56. Kurapka E., Malevski H. Dėl kai kurių ekspertinių tarnybų reformos problemų. *Jurisprudencija*. 1999, T.12(4). p. 90.
57. Kurapka V.E., *et al*., Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas. Mokslo studija. Vilnius: *Mykolo Romerio universitetas*. 2012.
58. Kurapka V.E., Malevski H. Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas. Pirmieji rezultatai. *Jurisprudencija*. 2003, T.43(35).
59. Kurapka V.E., Malevski H. Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas – dabarties mokslinis įdirbis ir ateities perspektyvos. *Jurisprudencija*. 2005, T.65(57).
60. Liakas A., *Baudžiamosios procesinės veiklos dalyviai*, Vilnius, 1973, 65 p.
61. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, I tomas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

62. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras, pirmas leidimas*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, 91 p.
63. *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961.
64. Mailis.N.P. Ethics of expert activity. *Jurisprudencija*. 2003, T.43(35).
65. Malevski H. Specialistas kriminalistas įvykio vietos apžiūroje. *Jurisprudencija*. 1998, T.9(1).
66. Matson J.V., *et al., Effective expert witnessing. Practice for 21st. century*, London: CRC PRESS, 2004.
67. Palskys E. Apžiūra tarpukario Lietuvos baudžiamajame procese ir kriminalistikoje. *Kriminalinė justicija: LPA Mokslo darbai*. 1997, T.9(1). p. 55.
68. Palskys E. Mokslinė teismo ekspertizė prieškario Lietuvoje. *Kriminalinė justicija: LPA Mokslo darbai*. 1995, T.4. p. 36-37.
69. Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme. *Socialistinė teisė*. 1968, T.3. p. 22-25.
70. Palskys E., *Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos 1918-1940*, Monografinė studija, Vilnius, 1995, 424 p.
71. Pošiūnas P. Ekspertizė naujajame baudžiamojo proceso įstatyme. *Teisės problemos*. 1994, Nr.1. p. 78.
72. Pošiūnas P., *Teismo ekspertizės pagrindai*, Vilnius, 1994, p. 6-7.
73. Radzevičius E. Specialių žinių taikymo problemos tiriant nusikalstamų darbų saugos pažeidimų įvykius Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2005, T.66(58).
74. Rinkevičius J. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija. *Teisė*. 2000, Nr. 37. p. 97.
75. Szmidt W. Biegły i jego opinia w procesie. *ARCH. MED. SĄD. KRYM*., 2007, LVII, 193-195.
76. Turek J. Biegły sądowy i jego czynności. *Monitor Prawniczy*. 2007, 24: 1358-1364.
77. Vansevičius S., *Lietuvos baudžiamoji teisė ir justicija*, Vilnius: Justitija, 1996, 67 p.
78. West A., et al., *The French Legal System. An introduction*, London, 1992, 258 p.
79. Wiśniewska-Śliwińska H., Marcinkowski J., Biegły sądowy – tryb powoływania wymagania, obowiązki. *Orzecznictwo Lekarskie*. 2011, 8(1): 33-39.
80. Аверьянова Т.В., *Судебная экспертиза. Курс общей теории,* Москва: Норма, 2009, 480 p.
81. Белкин А.Р., *Теория доказывания в уголовном судопроизводстве*, Москва: Норма, 2003, 528 p.
82. Махов В.Н., *Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений*, Москва, 2000, p. 32-33.

83. Орлов Ю.К., *Проблемы теории доказательств в уголовном процессе*, Москва: Юрист, 2009, 175 p.
84. Понятие и сущность специальных знаний, prieiga per internetą <http://www.pravo.vuzlib.su/book_z299_page _4.html>, (žiūrėta 2015-03-29).
85. Россинская Е.Р., *Судебная экспертиза в уголовном гравданском процессе*, Москва: Норма, 2006.
86. Сорокотягина Д. А., Сорокотягин И.Н., *Судебная экспертиза*, Ростов: Феникс, 2008.
87. *Участие эксперта и специалиста в уголовном судопроизводстве Республики Беларусь и Российской федерации.* Воронеж: Вестник Воронежского института, 2012, Nr. 2 (3).

Kiti šaltiniai:

88. Dačiulytė R., et al., *Kursinių, bakalaurinių ir magistrinių darbų rengimo metodiniai nurodymai,* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, 96 p.
89. Forma, prieiga per internetą <http://www.zodziai.lt/paieska?word=forma>, (žiūrėta 2015-03-04).
90. Lietuvos teismo ekspertizės centras (LTEC) - Ekspertų rengimas, prieiga per internetą <http://www.ltec.lt/lt/ekspertu-rengimas>, (žiūrėta 2015-03-12).
91. Teismo ekspertai, prieiga per internetą <http://www.tm.lt/veikla/kryptis/36/>, (žiūrėta 2015-03-11).
92. Žodžio „ekspertas“ reikšmė, prieiga per internetą <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=ekspertas&wid=5034>, (žiūrėta 2015-03-04).

Praktinė medžiaga:

93. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2011 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206/2011, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/67199994330088/2K-206/2011>.
94. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2011 m. kovo 1d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2011, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/188688594277456/2K-54/2011>.
95. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/257269791528482/2K-7-251/2013>.
96. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014-06-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Byla 1A-474/2014, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/34348650944367/1A-474/2014>.
97. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11/2008, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/212369307024550/2K-11/2008>.
98. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-354/2014, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/88745556309178/2K-354/2014>.

99. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2011 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206/2011, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/67199994330088/2K-206/2011>.
100. Lietuvos aukščiausio teismo 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-384/2013, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/27859464363551/2K-384/2013>.
101. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-895/2015, prieiga per internetą <http://www.min.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=192806&Zd=LT>.
102. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-453/2011, prieiga per internetą <http://eteismai.lt/byla/4251483717484/2K-453/2011>.

Jakučionienė. A. Ekspertas ir specialistas baudžiamajame procese / teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas profesorius dr. Vidmantas Egidijus Kurapka. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakulteto baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2015 - 78 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas specialisto ir eksperto vaidmens ir funkcijų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese, palyginant su kelių užsienio valstybių praktika, iškeltos tokio reglamentavimo problemos bei pateikti pasiūlymai, kaip šias problemas spręsti. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriama specialių žinių samprata, jos panaudojimo formos eksperto atliekamos ekspertizės ir specialisto pateikiamos išvados atveju. Antroje dalyje išnagrinėta specialias žinias taikančių subjektų (specialisto ir eksperto) istorinė raida ir aprašyti jų statusai baudžiamajame procese. Trečioje dalyje susisteminami ir aptariami suorganizuotoje apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymai apie specialiųjų žinių būklę Lietuvoje. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai, susiję su eksperto ir specialisto atliekamų funkcijų reglamentavimu.

Pagrindiniai žodžiai: baudžiamoji teisė, baudžiamasis procesas, kodeksas, ekspertas, specialistas, specialios žinios.

Jakucioniene. A. Expert and specialist in the criminal procedure / Master Thesis of Law. Supervisor Prof Dr Vidmantas Egidijus Kurapka. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Procedure, 2015 – 78 p.

ABSTRACT

This Master's thesis analyses the regulation of specialist's and expert's role and functions in the criminal procedure of the Republic of Lithuania in comparison to the practise of several foreign states, raises questions of such regulation and gives suggestions on how to deal with these issues. The first part of the research analyses the concept of specific knowledge, its forms of the usage in case of the expertise provided by an expert and conclusion provided by a specialist in theoretical aspect. The second part analyses the historical development of the subjects (specialist and expert) that apply specific knowledge and describes their status in criminal procedure. The third part systematises and analyses the respondents', who participated in the organised survey, answers about the state of specific knowledge in Lithuania. The end of the research provides conclusions and suggestions that are related to the regulation of functions provided by the expert and the specialist.

Keywords: criminal law, criminal procedure code, expert, specialist, specific knowledge.

Jakučionienė. A. Ekspertas ir specialistas baudžiamajame procese / teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas profesorius dr. Vidmantas Egidijus Kurapka. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakulteto baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2015 - 78 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo temos aktualumą lemia tai, kad specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus yra pati veiksmingiausia priemonė ištirti nusikaltimui ir išaiškinti nusikaltėliui. Netinkamas eksperto ir specialisto vaidmens reglamentavimas Lietuvos baudžiamojoje justicijoje įpareigoja mokslininkus spręsti specialių žinių panaudojimo problemas. Problemos aktualumą parodo ir Mykolo Romerio universiteto vykdyta mokslo programa ir jos pavyzdžiu išleista mokslo studija.

Darbe naudojami empirinis tyrimo (dokumentų turinio analizės ir anketavimas), lyginamosios analizės ir istorinis metodai, nustatant specialių žinių formų reglamentavimo ypatumus, Lietuvos baudžiamojo proceso normas tenka lyginti su kitų valstybių baudžiamojo proceso normomis. Mes pasirinkome kaimyninių šalių bei šalių, priklausančių skirtingoms Kriminalistikos mokykloms baudžiamojo proceso įstatymų lyginimą. Naudojant istorinį metodą apžvelgta eksperto ir specialisto raida atskirais laikotarpiais. Empirinis tyrimo metodas padėjo atskleisti specialių žinių formų panaudojimą praktikoje bei su tuo susijusias problemas.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys skyriai su poskyriais ir išvados. Pirmame skyriuje apžvelgsime specialių žinių sampratą ir baudžiamajame procese naudojamas specialių žinių formas. Antrame skyriuje aptarsime eksperto ir specialisto statusą baudžiamajame procese. Trečią skyrių skirsime problemų aptarimui dėl netinkamo eksperto ir specialisto vaidmens reglamentavimo bei jų specialių žinių naudojimo būklę praktikoje. Darbo išvados suformuluotos, vadovaujantis visų keturių skyrių atlikta analize.

Išanalizavus darbe Lietuvos BPK normas reglamentuojančias eksperto ir specialisto statusą ir jas palyginę su kaimyninių valstybių baudžiamojo proceso normomis matomas akivaizdus baudžiamojo procesų normų chaotiškumas ir nelogiškumas. Eksperto ir specialisto funkcijų supainiojimas, jų teisių skirtumas ir ekspertizės akto bei specialisto išvados skyrimo procedūra dažnai lemia ekonomiškumo, greitumo principų pažeidimą ir baudžiamojo proceso subjektų teisių suvaržymą. Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo leidėjas privalo atkreipti į tai dėmesį ir remdamasis Lietuvos mokslininkų siūlymais bei kaimyninių valstybių patirtimi turėtų iš esmės pakeisti BPK normas, reglamentuojančias specialisto ir eksperto statusą.

Magistro darbą bus galima panaudoti studijų procese bei keliant pareigūnų kvalifikaciją.

Jakucioniene. A. Expert and specialist in the criminal procedure / Master Thesis of Law. Supervisor Prof Dr Vidmantas Egidijus Kurapka. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Procedure, 2015 – 78 p.

SUMMARY

The relevance of the topic of the Master's thesis is determined by the fact that the usage of specific knowledge in criminal investigations is the most efficient means to investigate crime and find out the offender. Inadequate regulation of expert's and specialist's role in Lithuanian criminal justice obliges researchers to deal with issues of the usage of specific knowledge.

The methods of the empirical research (document content analysis and a questionnaire) and comparative analysis, and also the historical method are used in the research. By defining regulation peculiarities of forms of specific knowledge, Lithuanian norms of criminal procedure have to be compared to norms of criminal procedure of other countries. We chose to compare laws of criminal procedure of the neighbouring countries and countries belonging to different schools of Criminalistics. By using the historical method, the development of the expert and the specialist during different periods was reviewed. The empirical method of the research helped to reveal the usage of forms of specific knowledge in practice and the related problems.

Master's thesis consists of three sections with subsections and conclusions. The first section reviews the concept of specific knowledge and forms of specific knowledge used in criminal procedure. The second section discusses the status of the expert and the specialist in criminal procedure. The third section discusses problems regarding the inadequate regulation of expert's and specialist's role and the condition of the usage of their specific knowledge in practice. Conclusions are formulated in accordance with the analysis performed in all three sections.

After having analysed the norms of Lithuanian Criminal Procedure Code that regulate the status of the expert and the specialist and compared them to the norms of criminal procedure of neighbouring countries, chaos and irrationality of the norms of criminal procedure are clearly visible. Confusion of the functions of the expert and the specialist, the difference of their rights, and the appointment procedure of the expertise report and specialist's conclusions often lead to the infringement of the principles of cost-effectiveness and readiness, and the restriction of rights of the subjects of criminal procedure. The legislator of Lithuanian Criminal Procedure Act must pay attention to this and on the basis of Lithuanian researches' suggestions and the experience of neighbouring countries should change the norms of Criminal Procedure Code that regulate the status of the expert and the specialist substantially.

This Master's thesis may be used in a study process and when improving the qualification of the officers.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

ANKETOS KLAUSYMAI

1) **Pareigos:**
   a) kriminalinės policijos skyriaus tyrėjas;
   b) viešosios policijos tyrėjas;
   c) specialistas;
   d) kita (nurodyti).....

2) **Išsilavinimas:**
   a) aukštasis teisinis universitetinis;
   b) aukštasis teisinis neuniversitetinis;
   c) aukštasis neuniversitetinis neteisinis;
   d) aukštasis universitetinis neteisinis;
   e) vidurinis;
   f) kita (nurodyti).....

3) **Darbo stažas:**
   a) iki 1 metų;
   b) nuo 1 iki 3 metų;
   c) nuo 3 iki 5 metų;
   d) nuo 5 iki 10 metų;
   e) daugiau kaip 10 metų.

4) **Dažniausiai tiriamų bylų kategorijos:**
   Galimi keli atsakymai
   a) nusikaltimai nuosavybei;
   b) nusikaltimai asmeniui;
   c) autoįvykiai;
   d) nusikaltimai elektroninėje erdvėje;
   e) kita (nurodyti).....

5) **Ar tikslinga įstatyme numatyti būtinus ekspertizės atvejus:**
   a) taip;
   b) ne.

6) **Jeigu atsakėte „taip“ nurodykite kokiais atvejais:**
   - .....
   - .....

7) **Ar esamas reglamentavimas tinkamai diferencijuoja eksperto ir specialisto funkcijas:**

a) taip;

b) ne.

8) **Nurodykite atvejus, kuriuos tiriant būtų tikslinga atlikti ekspertizę, tačiau ji neatliekama:**

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

9) **Dėl kokių priežasčių neskiriama ekspertizė ikiteisminio tyrimo metu, kuomet ji yra būtina:**
Galimi keli atsakymai

a) sudėtingas ekspertizės skyrimo procesas;

b) ilgai reikia laukti eksperto išvados;

c) trūksta ekspertų;

d) pakanka specialisto atliekamo tyrimo;

e) kita (nurodyti).....

10) **Ar pasiseka suformuluoti klausimus ekspertams:**

a) dažniausiai taip;

b) dažniausiai ne.

11) **Jei pažymėjote atsakymą „ne“, nurodykite priežastį:**
Galimi keli atsakymai

a) trūksta metodinės informacijos klausimams suformuluoti;

b) trūksta patirties klausimams suformuluoti;

c) kita (nurodyti).....

12) **Kaip dažnai ekspertas, atliekantis ekspertizę, pareikalauja papildomos medžiagos tinkamai atlikti ekspertizę:**

a) 75% ir daugiau atvejų;

b) nuo 50% iki 75% atvejų;

c) nuo 25% iki 50% atvejų;

d) niekada.

13) **Dėl kokių priežasčių ekspertas visuomet kreipiasi dėl papildomos medžiagos:**
Galimi keli atsakymai

a) ekspertui pateikta neišsami informacija apie tyrimo objektą;

b) suformuluoti klausimai neatitinka iškeltiems ekspertizės tikslams arba jų nepakanka;

c) kita (nurodyti).....

14) Ar buvo atvejų, kuomet ekspertas atsisako pateikti išvadą:

a) taip;

b) ne;

c) kita (nurodyti) .....

15) Nurodykite tyrimo veiksmus, kuriuos atliekant visuomet kviečiate specialistą:
Galimi keli atsakymai

a) atliekant procesinius veiksmus, kuomet vienas iš proceso dalyvių yra nepilnametis;

b) atliekant įvykio vietos apžiūrą;

c) atliekant kratą;

d) atliekant poėmį;

e) atliekant daiktų apžiūrą;

f) atliekant objektų tyrimą;

g) kita (nurodyti).....

16) Kokių sričių specialistų pagalba dažniausiai pasitelkiama atliekant tyrimo veiksmus:
Galimi keli atsakymai

a) valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas;

b) psichologas;

c) gydytojas;

d) kriminalistas;

e) kita (nurodyti).....

17) Kaip dažnai atliekant tyrimo veiksmus į pagalbą kviečiate specialistą;

a) 75% ir daugiau atvejų;

b) nuo 50% iki 75% atvejų;

c) nuo 25% iki 50% atvejų;

d) mažiau nei 25% atvejų;

e) niekada.

18) Nurodykite atvejus, kuomet atliekant tyrimo veiksmus tikslinga kviesti specialistą, tačiau jis nekviečiamas:

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

19) Dėl kokių priežasčių tyrimo metu nekviečiate specialisto, kai manote, kad jo dalyvavimas būtinas:
Galimi keli atsakymai

a) trūksta specialistų;

b) kviečiamas specialistas atsisako atvykti;

c) manau, kad tyrimo veiksmams atlikti man pakanka žinių ir patirties;

d) kita (nurodyti).....

20) Ar kviesdami specialistą, įsitikinate jo kompetentingumu atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus:

a) visada;

b) dažnai;

c) kartais;

d) niekada.

21) Jeigu atsakėte „niekada“, nurodykite priežastis:
Galimi keli atsakymai

a) nebuvo pagrindo abejoti specialisto kompetentingumu;

b) nežinau, kad yra tokia galimybė;

c) neteikiu tam reikšmės;

d) kita (nurodyti).....

22) Ar po specialisto atlikto tyrimo galima (tikslinga) skirti ekspertizę:

a) taip;

b) ne.

23) Kokia forma dažniausiai specialistas pateikia rezultatus apie tyrimo veiksmą ar tiriamą objektą:
Galimi keli atsakymai

a) specialistas tiesiog dalyvauja atliekant tyrimo veiksmus;

b) žodinės konsultacijos forma;

c) specialisto išvada;

d) kita (nurodyti).....

24) Ar jums pakanka turimų techninių priemonių Jūsų tarnyboje:

a) taip;

b) ne.

25) Kokių mokslinių priemonių Jums dažniausiai trūksta tiriant nusikaltimus:

- .....
- .....
- .....

26) Ar Jums sudarytos galimybės kelti kvalifikaciją:

a) taip;

b) ne.

27) Ar žinote užsienio šalių nusikaltimų tyrimo praktiką:

a) taip;

b) ne.

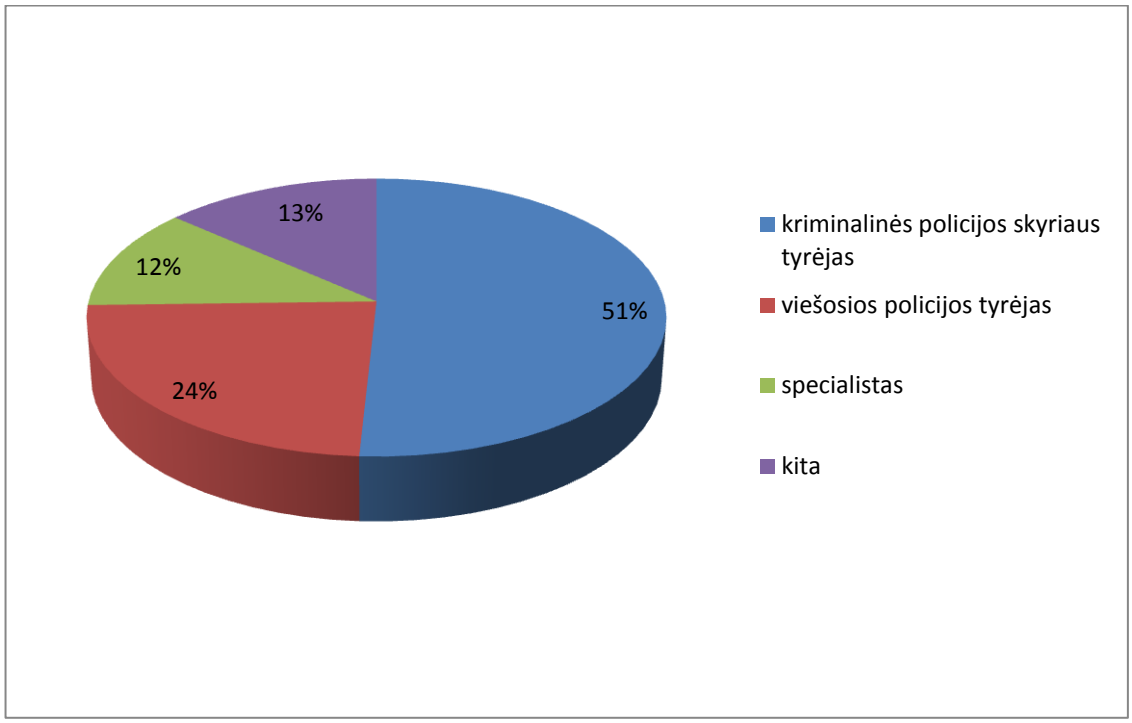
28) Ar Jums pakanka metodinės literatūros specialių žinių taikymo praktikoje:

a) taip;

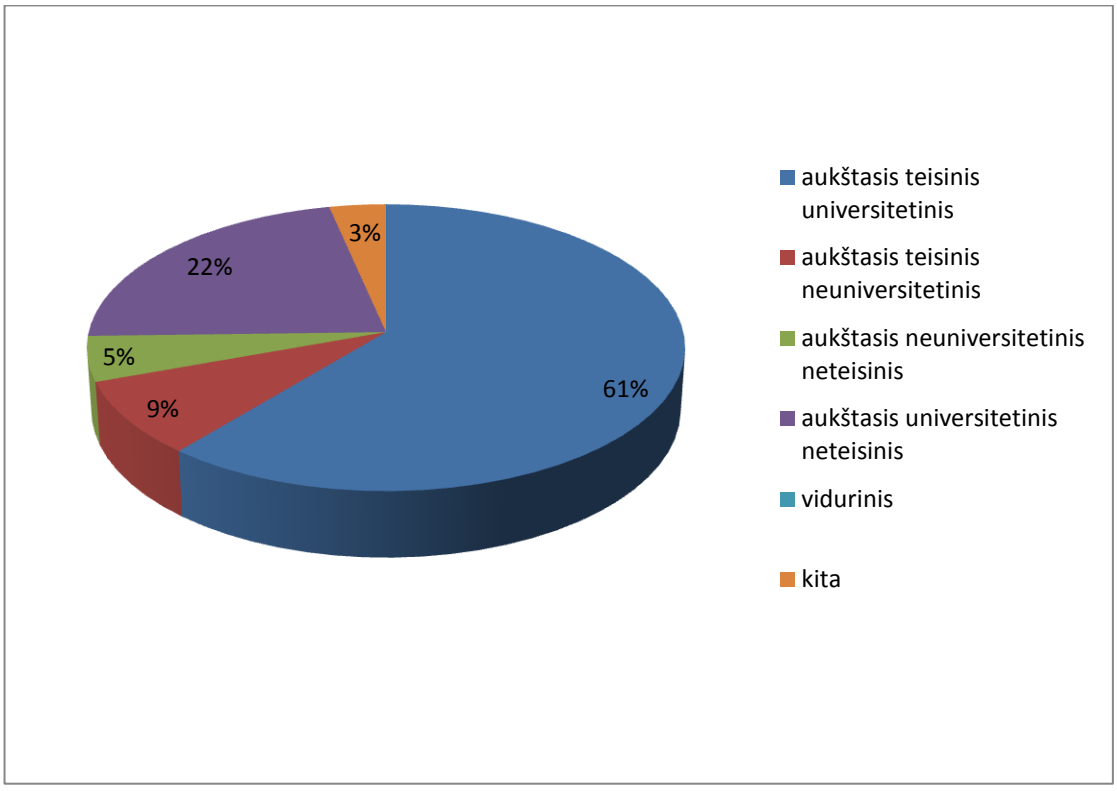
b) ne.

2 PRIEDAS

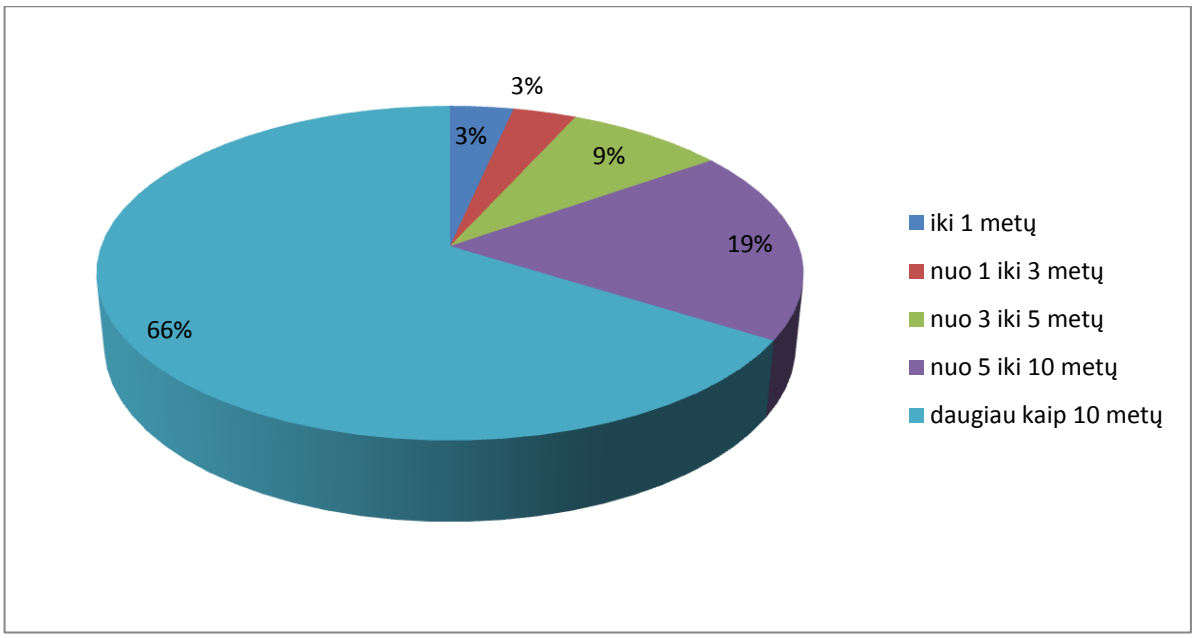
DUOMENYS APIE APKLAUSOJE DALYVAVUSIUS RESPONDENTUS

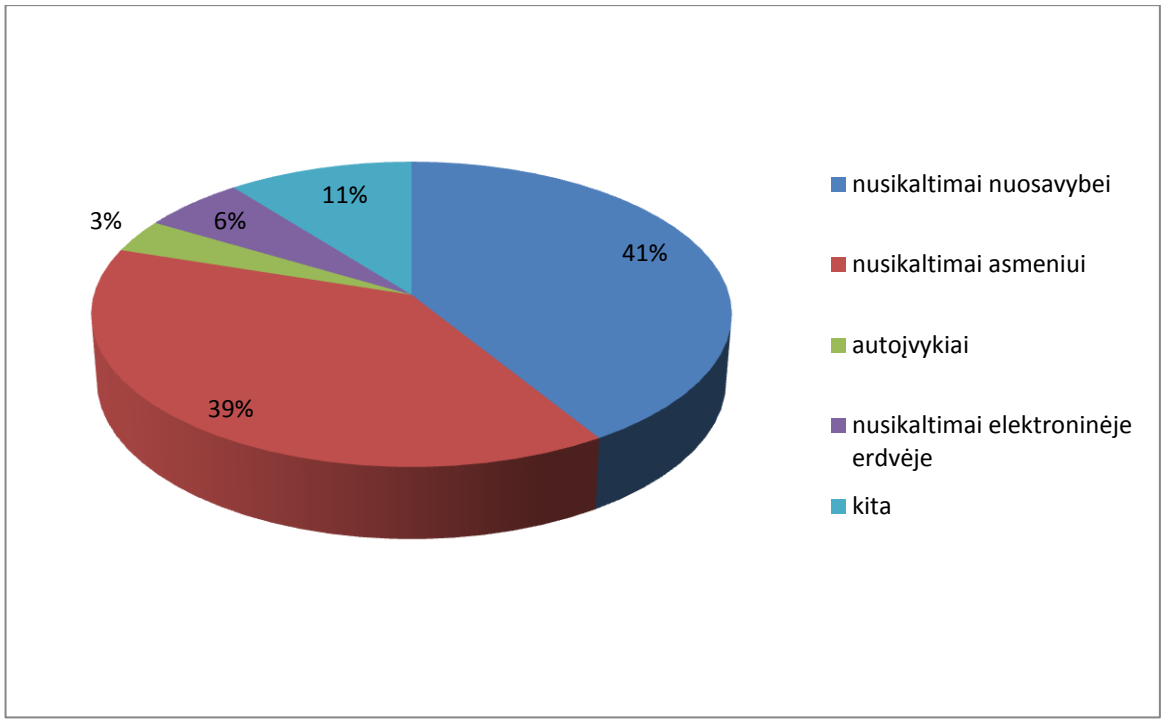
21 pav. Respondentų užimamos pareigos.

22 pav. Respondentų išsilavinimas

23 pav. Respondentų darbo stažas

24 pav. Dažniausiai tiriamų bylų kategorijos.